

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

AVRUPA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

AB'NİN DOĞU AKDENİZ ENERJİ GÜVENLİĞİNDE RUSYA FAKTÖRÜ

Yüksek Lisans Tezi

KAMİL YILDIRIM

İSTANBUL, 2024

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

AVRUPA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİ SİYASETİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

ANABİLİM DALI

AB'NİN DOĞU AKDENİZ ENERJİ GÜVENLİĞİNDE RUSYA FAKTÖRÜ

Yüksek Lisans Tezi

KAMİL YILDIRIM

Danışman: PROF. DR. ZUHAL MERT UZUNER

İSTANBUL, 2024

ÖZET

Enerji kaynaklarının kullanımında Avrupa Birliği (AB), Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi gelişmiş ülkeler ilk sıralarda yer almaktadırlar. Önemli enerji tedarikçisi konumunda olan Rusya, uzun yıllar AB'nin en büyük gaz tedarikçisi olmuştur. Ukrayna'da 2006 ve 2022 yılları arasında yaşanan siyasi ve askeri krizlerle ilişkili olarak yaşanan gaz aktarımındaki sorunlar sonucunda Rusya, doğalgazı AB'ye karşı bir siyasi baskı aracı olarak kullanmış, bu da AB'yi alternatif güzergah arayışına itmiştir. AB için en önemli alternatif kaynak ve güzergah komşu bölgelerden biri Doğu Akdeniz olmuştur. Ancak Doğu Akdeniz'de pek çok küresel aktör gibi Rusya da önemli bir aktör olarak bulunmaktadır. Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen enerji kaynaklarının AB'nin enerji güvenliğine etkisini anlayabilmek adına Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji ve bölgede Rusya'nın rolü arası ilişkili bir güvenlik haline gelmiştir.

Bu araştırmadaki temel argüman Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki jeopolitik rolü ve enerji politikaları arasında yakın ilişki olduğu ve bunun bölgesel güvenliğin bir parçası olduğudur. Ayrıca AB'nin doğalgaz transferinde kalıcı çözüme ihtiyaç duyduğu ve Rusya'nın bölgede sahip olduğu askeri güç ve enerji şirketleri bağlamında bölgede aktif bir oyuncu olmasının AB'nin enerji alternatifinde önemli etkisi olduğu argüman olarak ortaya konulmuştur. Doğu Akdeniz'de Rusya bölgesel jeopolitik dinamiklere ve enerji projelerine doğrudan etki etmektedir. Bu doğrudan ya da başka aktörler üzerinden etki enerji projelerinin başarısını, enerji güvenliğini ve bölgesel istikrarı etkilemektedir. AB'nin Doğu Akdeniz Enerji Güvenliğinde Rusya Faktörü konu başlıklı araştırmada enerji tedariklerinde tekil bağımlılık, ekonomik ve ticari stratejiler, jeopolitik rekabet ve müdahale ile ilgili konular bölgesel enerji güvenliği kompleksi bağlamında incelenmiştir. Aynı zamanda Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki jeopolitik etkileri ve enerji politikaları ile ilgili birtakım sınırlamalar ve stratejik yanıtlar değerlendirilmiştir.

Burada enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi enerji altyapılarının güçlendirilmesi, bölgesel iş birliği ve diplomasi çalışmalarının yapılması, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik stratejilerinin gerçekleştirilmesi, enerji güvenliği ve stratejileri açısından önemli faktörler olarak ifade edilmiştir. Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki etkisinin anlaşılabilmesi doğrudan AB'nin enerji stratejileri altyapı geliştirme mücadelesi ve

bölgesel iş birlikleri ile açıklanmıştır. Bu faktörlerin gerçekleştirilmesi enerji politikaları ve ekonomi alanında bir takım denge oluşturmaya yöneliktir. Bu dengeler bölgesel stratejik istikrarı ve enerji güvenliğini sağlamada önemli rol oynayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Rusya, Doğu Akdeniz, Enerji Güvenliği, Söylem Analizi, Güvenikleştirme, Bölgesel Güvenlik Kompleks Teorisi

ABSTRACT

Developed countries such as European Union (EU), Russia and United States of America (USA) rank first in the utilization of energy resources. Russia has been the largest gas supplier of the EU for long period. As a result of the political and military crises in Ukraine between 2006 and 2022, Russia used natural gas as a tool of political pressure against the EU, which pushed the EU to search for alternative routes. One of the most important alternative source and transfer route regions for the EU became the Eastern Mediterranean. With energy being an indispensable element, in order to understand the impact of the energy resources discovered in the Eastern Mediterranean region on the EU's energy security, it is necessary to examine Russia's role in the security of energy in the Eastern Mediterranean region, which is as an important region for the EU.

The main argument in this research is the existence of a close tie between Russia's geopolitical role and energy policies in the Eastern Mediterranean and it is an indispensable part of the regional security. In addition, it has been argued that the EU needs a permanent solution in natural gas transfer and that Russia's military power in the region and the fact that Russia is an active player in the region in terms of energy companies have an important impact on the EU's energy alternative. In the Eastern Mediterranean, Russia has a direct or indirect influence via other actors on regional dynamics and energy projects. This influence affects the success of energy projects, energy security and regional stability. The research on the Russian factor in the European Union's energy security in the Eastern Mediterranean examines issues related to singular dependence on energy supplies, economic and commercial strategies, geopolitical competition and interference by referring regional security complex theory. It also assessed Russia's geopolitical influence in the Eastern Mediterranean and some constraints and strategic responses to its energy policies. Here, diversification of energy resources, strengthening energy infrastructures, regional cooperation and diplomacy, and realization of environmental and social sustainability strategies are stated as important factors in terms of energy security and strategies, the struggle for infrastructural

development and regional cooperation. The realization of these factors is aimed at creating a set of balances in the field of energy policies and economics. These balances will play an important role in ensuring regional strategic stability and energy security.

Key Words: European Union, Russia, Eastern Mediterranean, Energy Security, Discourse Analysis, Securitization, Regional Security Complex Theory

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmamın her aşamasında, çalışmalarını, bilgi birikimini ve yardımlarını esirgemeyen ve beni sabırla çalışmaya teşvik eden kıymetli tez danışmanım Prof. Dr. Zuhâl Mert UZUNER'e teşekkürü borç bilirim.

Bu uzun ve yorucu süreçte her daim yanımda olarak beni destekleyen ve motive eden değerli dostum Deniz EROĞLU'na; hayatım boyunca eğitimim noktasında hayallerime ulaşabilmem için maddi manevi tüm desteğini sunarak büyük fedakârlıklarda bulunan kıymetli babam Bedri YILDIRIM'a teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
TEŞEKKÜR... ..	v
İÇİNDEKİLER	vi
GRAFİKLER LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
DEĞİŞEN GÜVENLİK TANIMLAMALARI BAĞLAMINDA ENERJİ GÜVENLİĞİ VE BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ TEORİSİ	9
1.1. Güvenliğin Tanımına Dair Kuramsal Tartışmalar ve Tarihsel Süreçteki Değişimi.....	10
1.1.1. Güvenlik Kavramı Hakkındaki Kuramsal Tartışmalar.....	15
1.2. Enerji Güvenliği Kavramının Doğuşu ve Enerjinin Güvenlikleştirilmesi	24
İKİNCİ BÖLÜM	
AVRUPA BİRLİĞİ- RUSYA ARASINDAKİ ENERJİ İŞ BİRLİKLERİ VE AVRUPA BİRLİĞİ ENERJİ GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ	30
2.1.Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Enerji Güvenliği Hakkındaki Çalışmaları.....	31
2.2.Avrupa Birliği ve Rusya Arasındaki Enerji İşbirlikleri ve Boru Hattı Projeleri ...	50
2.3.Avrupa Birliği'nin Rusya'dan Enerji İthalinde Yaşanan Sorunlar	55
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ KAYNAKLARININ BULUNMASI VE ENERJİ JEOPOLİTİĞİ	65
3.1. Doğu Akdeniz Bölgesinin Jeopolitik Önemi.....	67
3.2. Doğu Akdeniz Bölgesindeki Enerji Kaynakları	70
3.3.Doğu Akdeniz Bölgesindeki Doğalgaz Rezervlerinin Keşfi	72
3.4.Doğu Akdeniz'deki Enerji Projeleri	78

3.4.1.East-Med (Doğu Akdeniz Boru Hattı) Projesi.....	80
3.4.2.LNG Transferi.....	82
3.4.3.Türkiye Rotası.....	83
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
AVRUPA BİRLİĞİ VE RUSYA’NIN DOĞU AKDENİZ’DEKİ ENERJİ	
POLİTİKALARI VE ENERJİNİN RUSYA TEHDİDİYLE	
GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ.....	85
4.1.Avrupa Birliği’nin Doğu Akdeniz’de Uyguladığı Enerji Politikası.....	86
4.2.Avrupa Birliği-Rusya Jeopolitik İlişkileri.....	91
4.3.Rusya’nın Doğu Akdeniz Politikası	93
4.4.Avrupa Birliği Enerji Güvenliğinin Doğu Akdeniz’de Güvenlikleştirilmesi	97
SONUÇ.....	101
KAYNAKÇA... ..	105

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Ükelere Göre Dünya Petrol ve Gaz Rezervleri

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: AB'nin 2020 ve 2021 Yıllarında Doğalgaz İthalatı Yaptığı Ülkeler ve Oranlar

Grafik 2: AB'nin 2022-2023 yıllarında Rusya'dan İthal Ettiği Petrol ve Doğalgaz Miktarları

Grafik 3: AB ve Üye Ülkelerin Doğalgaz Tüketimindeki Azalmaların Oranı

Grafik 4: AB ülkeleri 2020 yılı Rusya'dan İthal Edilen Enerji Oranları

Grafik 5: AB ve Rusya Arasındaki Ticaret İstatistikleri 2011-2021

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: İsrail ve Lübnan'ın Hak İddia Ettikleri Enerji Sahaları

Şekil 2: Doğu Akdeniz'de Keşfedilen Enerji Kaynaklarının Muhtemel Transfer Güzergahları

Şekil 3: Avrupa'ya Gelen ve Avrupa İçerisindeki Boru Hatları ve LNG Terminalleri

Şekil 4: East-Med Boru Hattı Güzergahı

KISALTMALAR

AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİB	Akdeniz İçin Birlik
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı
COMECON	The Council for Mutual Economic Assistance
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EMGF	East Mediterranean Gas Forum
EMP	Euro-Mediterranean Partnership
EŞA	Enerji Şartı Anlaşması
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
IEA	International Energy Agency
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
LNG	Liquefied Natural Gas
MEB	Münhasır Ekonomik Bölge
OİA	Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması
OPEC	Organization of Petroleum Exporting Countries
PGS	Petroleum Geo-Services
TANAP	Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı

GİRİŞ

Doğu Akdeniz'deki enerji projeleri ve enerji kaynakları küresel ve bölgesel enerji güvenliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Artan askeri gerilimler sonrası, özellikle enerji alanında artan jeopolitik risklerin yönetilmesi için daha fazla stratejik ve diplomatik adımların atılması bir gereklilik haline gelmiştir. Bu bağlamda bölgedeki enerji kaynakları AB'nin enerji tedarikini çeşitlendirmesi için önemli fırsatlar sunmaktadır. Enerji tedarikinde oldukça büyük bir paya sahip iken Ukrayna krizi sonrası AB ile giderek daha sorunlu ilişkilere sahip olan Rusya'nın (Söderbaum ve Shaw, 2003 s. 51) değişen rolü, enerji güvenliği konusundaki tartışmaların merkezine oturmuştur. Yalnız Rus ve Orta Asya gazının aktarımı ile değil, komşu bölgelerdeki jeopolitik etkisi ile de önemli bir aktör olan Rusya, Doğu Akdeniz jeopolitik ve enerji stratejilerinde de kritik bir aktör durumunda olduğundan AB'nin kaynak çeşitlendirmesi hususunda bu bölge bağlamında da önemle ele alınması gereken bir aktördür. Enerji kaynakları ile ilgili yönetim faaliyetleri, bölgesel güvenlik enerji fiyatları, ekonomik istikrar ve enerji bağımlılığının azaltılması konuları AB'nin stratejik çıkarları ile doğrudan ilişkilendirilmektedir. Bu sebeple Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki enerji politikaları ve AB'nin bu politikalara yönelik cevapları jeopolitik dengeler ve enerji güvenliği açısından oldukça önemlidir (Özcan, 2013 s. 61). Peki, bu etki nasıl ele alınmalıdır? AB enerji güvenliğinde Rusya'nın değişen rolü ve etkisi Doğu Akdeniz'de nasıl bir etki yaratmaktadır? Rusya'nın bir partner iken bir güvenlik sorunu ve tehdit haline dönüşmesinin küresel ve bölgesel anlamda önemli bir aktör olarak Rusya ile enerji bağlamında ilişkileri nasıl etkilemektedir?

Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki etkisi en kısa haliyle, küresel ve bölgesel jeopolitik rekabetin stratejik etkileri, politik ve askeri müdahaleler, diplomatik, ekonomik ve ticari ilişkiler, savaş ve çatışma etkilerinin enerji tedariki, enerji altyapıları ve projeler üzerindeki etkiler, enerji diplomasisi ve uzlaşmazlıkları üzerinden izlenebilir. Aynı zamanda enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, doğalgaz rezervleri, kritik bir öneme sahip enerji projeleri, bu projelerin sosyal ve çevresel etkileri, piyasalardaki fiyat istikrarını sağlayabilmek için farklı uygulamalar ve stratejilerin geliştirilmesi de söz konusu etkinin devamıdır. (Yorulmaz, 2014, s. 114).

Bölgesel güvenlik kompleksi teorisi, uluslararası ilişkilerde bölgesel güvenlik dinamiklerini anlamak için geliştirilmiş bir çerçevedir. Bu teori, bir coğrafi bölgedeki devletlerin güvenlik politikalarının birbirleriyle nasıl etkileşime girdiğini ve bu etkileşimlerin güvenlik algılarını nasıl şekillendirdiğini incelemektedir. Devletlerin güvenlik sorunları her zaman birbiriyle bağlantılıdır. Dolayısıyla bir bölgedeki güvenlik durumu diğer ülkeleri doğrudan etkilemektedir. Bu teoriye göre bölgesel güvenlik sistemleri coğrafi, tarihi, politik ve ekonomik faktörlerin etkileşimi ile oluşmaktadır. Örneğin Ortadoğu'da yaşanan çatışmalar sadece bölge ülkelerini değil, dünya güçlerini de etkiliyor. Hükümetler arasındaki ilişkiler, ittifaklar ve rekabetler güvenlik güçlerini oluştursa da bu etkileşimler aynı zamanda güvenlik stratejilerinin de gözden geçirilmesine yol açmaktadır (Ayvacı, 2019 s.2-4).

Bölgesel güvenlik kompleksi kavramı, güvenlik tehditlerinin yalnızca askeri alanla sınırlı olmadığını, aynı zamanda ekonomik, çevresel ve sosyal sektörlerle de sınırlı olduğunu vurguluyor. Örneğin terörizm, göç ve enerji güvenliği gibi konular, bir bölgedeki ülkelerin güvenlik görünümünü etkileyen önemli faktörler olarak belirleniyor. Bu bağlamda hükümetlerin güvenlik stratejileri yerel ve uluslararası durum dikkate alınarak oluşturulmaktadır. Bu kavramın en önemli yönlerinden biri güvenli toplum kavramıdır. Güvenlik topluluğu, bir bölgenin güvenliği ve değerleriyle ilgilenen ülkeler arasındaki işbirliğiyle ilgilidir. Bu topluluklar barışı ve istikrarı teşvik edebilir ve çatışma riskini azaltabilir. Örneğin AB, üyeleri arasında kurduğu güvenlik iş birliğiyle bölgesel barışa önemli katkılar sağlamaktadır. Bölgesel güvenlik kompleksi kavramı, hükümet politikalarını ve stratejilerini anlamak için önemli bir araçtır. Güvenlik özelliklerinin karmaşıklığını ve çeşitliliğini gösteren bu kavram, araştırmacılara ve politika yapıcılara kapsamlı bir genel bakış sağlar. Gelecekte uluslararası ve bölgesel sorunların artmasıyla birlikte bu kavramın önemi hissedilecektir (Demiryol vd., 2020 s.22-24).

Bölgesel güvenlik kompleksi (RDC) kavramı, uluslararası ilişkilerde güvenlik dinamiklerini anlamak için kullanılan önemli bir çerçevedir. Bu teori, dünya düzeninin bölgesel güvenlik grupları, izole devletler ve uluslararası güçlerden oluştuğunu vurgulamaktadır (Ayvacı, 2019, s.58). Bu bağlamda ulusal güvenlik sorunlarının sadece tek bir hükümetin perspektifinden değil, ülkenin bölgedeki diğer ülkelerle ilişkileri

açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Bölgesel güvenlik örgütleri bir ülke içindeki ulusal güvenlik fikir ve politikalarını formüle eder. Bu ülkeler arasındaki etkileşimler, güvenlik tehditlerinin nasıl algılandığını ve bu tehditlere nasıl yanıt verileceğini belirlemektedir. Örneğin Orta Doğu ya da Güneydoğu Asya gibi bölgelerdeki ülkeler, birbirlerinin güvenlik kaygılarından etkilenen stratejik kararlar almak zorunda kalmıştır. Bu durum işbirliğine veya bölgesel çatışmalara yol açabilmektedir (Ayvacı, 2019, s.59). İzole ülkeler, bölgesel güvenlik bölgelerinin dışında kalan ve uluslararası ilişkilerde ayrı bir çizgi izleyen ülkelerdir. Bu otoriteler dış etkilere bağımlı olan ve güvenlik sorunlarını kendi iç dinamikleri çerçevesinde çözme tercih eden yapılardır. Ancak bu ayrım zamanla değişebilir ve bu ülkeler bölgesel güvenlik çalışmalarına dahil olabilirler. Uluslararası güçler bölgesel güvenlik dinamiklerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu güçler, uluslararası sistemdeki güç dengesini etkileyerek bölgesel güvenlik yapılarının oluşmasına katkıda bulunabilmektedir. Örneğin ABD'nin Asya-Pasifik bölgesindeki stratejileri bölgesel yönetimlerin güvenlik politikalarını şekillendirmede etkili olmuştur. Uluslararası güçlerin müdahalesi ve desteği bölgesel çatışmaları çözebilir veya derinleştirebilmektedir. Sonuç olarak bölgesel güvenlik kompleksi kavramı, uluslararası ilişkilerde güvenlik konularının anlaşılmasına yönelik kapsamlı bir yaklaşım sunmaktadır. Hükümetlerin fikirleri ve güvenlik stratejileri arasındaki etkileşimi dikkate alarak bölgesel ve uluslararası dinamiklerin analizi, güvenlik politikasının geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla BGK'nın felsefesi güvenlik araştırmaları için önemli bir referans noktasıdır (Stivachtis, 2021 s. 420-421).

Uluslararası güçlerin bölgeler üzerindeki etkisi birçok dinamikle oluşturulmakta olup, bu etkiler güvenlik, ekonomi ve siyaset alanlarında da görülebilmektedir. Öncelikle uluslararası güçler yerel güvenlik ortamını doğrudan etkileyebilir. Örneğin büyük güçlerin askeri varlığı ve stratejik ittifakı komşu ülkelerin güvenlik durumunu değiştirebilir. ABD'nin Asya-Pasifik bölgesindeki varlığıyla birlikte bu bölgedeki ülkeler de Çin'in iktidara yükselişine karşı savunma stratejilerini dikkate aldılar. Bu durum bölgesel güçler ile ulusal güvenlik politikası arasında bir denge kurmaktadır. Ekonomik açıdan dünya güçlerinin yatırım ve ticaret politikaları bölgenin gücünü etkilemektedir. Örneğin AB ile ABD arasındaki ticaret anlaşmaları Orta Doğu veya Afrika gibi bölgelerde ekonomik büyümeyi teşvik edebilir veya belirli ülkeleri dışlayarak ekonomik

durgunluğa yol açabilir. Bu husus uluslararası ilişkilerde ve bölgesel işbirliklerinde önemlidir. Dünyanın güçlü ülkelerinin siyasi gücü göz ardı edilmemelidir. Bu güçler diplomatik ilişkiler ve uluslararası anlaşmalar yoluyla bölge ülkelerinin iç ve dış politikalarını şekillendirebilmektedir. Örneğin BM Güvenlik Konseyi kararları ve ABD dış politikası çatışma bölgelerindeki barış çabalarını etkileyebilir. Bu müdahaleler bölgede siyasi istikrarı veya kaosu artırabilmektedir. Ayrıca uluslararası güçlerin ideolojik güçleri de önemlidir. Özellikle demokrasi, insan hakları ve özgürlükler gibi değerlerin yayılması söz konusu olduğunda bu güçlerin desteği veya muhalefeti bölge ülkelerinin siyasetini etkilemektedir. Bu, bazı ülkelerde sosyal hareketlere veya idari değişikliklere yol açabilir. Uluslararası güçlerin sınırlar üzerinde birçok etkisi bulunmaktadır ve bu etkiler güvenlik, ekonomik, siyasi ve ideolojik alanlarda da görülebilmektedir. Bu dinamiğin çözülmesi, uluslararası ilişkilerdeki gelişmeleri anlamak açısından kritik öneme sahiptir (Renz, 2018, s.108).

Rusya'nın küresel bir oyuncu olarak etkisi ülkenin güvenliğinde, enerji politikasında ve askeri varlıklarında görülebilir. Kıbrıs ve Yunanistan gibi Akdeniz bölgelerinde birçok alanda Rus etkisi görülebilmektedir. Öncelikle Rusya'nın bölgedeki askeri varlığı ve stratejik iş birliği güvenlik dengesini etkileyen önemli faktörlerdir. Kıbrıs gibi stratejik bölgelerde Rusya'nın askeri üslerdeki varlığı veya destek anlaşmaları, NATO ve ABD'nin etkisini dengeleme fırsatı sağlıyor. Bu eğilim bölge ülkelerinin dış politikalarını ve güvenlik stratejilerini de etkilemektedir (Trenin, 2016 s.51-53).

Doğu Akdeniz'deki doğal gaz rezervleri için rekabet, Rusya'nın enerji ihracatı ve işbirliği stratejisini netleştirme bakımından önemlidir. Özellikle Türkiye ile Yunanistan doğalgaz projeleri arasındaki güçlü bağların rekabeti, Rusya'nın bölgedeki konumunu güçlendirecektir. Ayrıca Rusya'nın bölgesel ittifaklar kurma çabaları da önemlidir. Rusya, Yunanistan ile ilişkilerinde askeri ve ekonomiyi geliştirmeye yönelik stratejiler izleyerek bölgedeki gücünü artırabilir. Bu durum Batı'nın dengelerini ve güçlerini etkilemekte, ülkenin bölgedeki istikrarsızlığını artırmaktadır. Dolayısıyla Rusya'nın Akdeniz'deki etkisi askeri varlığı, güçlü politikası ve bölgesel iş birliğiyle şekillenmektedir. Bu dinamiklerin uluslararası ilişkilerdeki güç dengesi açısından önemli sonuçları vardır (Özdemir, 2020 s.83-86).

Bölgedeki diğer önemli aktör olan AB açısından ise, özellikle kriz hallerde dahi enerji arzının devam etmesi en önemli öncelikler arasında yer almaktadır. Bu sebeple acil durum planları ve alternatif tedarik yollarının üretilmesi gerekmektedir. Bölgesel iş birliğinin yapılması ve diploması ile ilgili görüşmeler enerji bağlamında işbirliğini ve diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesini sağlayacaktır. AB enerji stratejileri kapsamında attığı adımlar ile hem kısa vadede hem de uzun vadede amaçlarını gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Kısacası AB için Doğu Akdeniz'de enerji güvenliği bağlamındaki öncelikler enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, enerji altyapılarının güçlendirilmesi, jeopolitik risklerin yönetimi, enerji fiyatlarının istikrarı, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik, enerji ve arz güvencesinin sağlanması, bölgesel diploması ve iş birliği faaliyetleri şeklinde ifade edilmektedir (Çelikpala, 2022).

AB enerji projeleri ile birlikte sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği amaçlamaktadır. Enerji üretim ve taşıma sistemleri ile birlikte çevresel standartlara uygun olarak enerji üretime gerçekleştirilmektedir. Enerji üretiminde karbon salınımının azaltılması ve yerel topluluğun bu süreçten etkilenmemesi için çeşitli stratejiler gerçekleştirilmektedir. Enerji fiyatları ile ilgili istikrarın sağlanması özellikle AB ekonomisi için oldukça önemlidir. Doğu Akdeniz'den gelen enerji kaynakları alternatif bazı kaynakları da ortaya çıkararak dış ticareti güçlendirmektedir. Doğu Akdeniz'deki enerji projeleri bölgesel enerji pazarları ile ilgili entegrasyonu sağlama iddiasındadır. Enerji pazarı entegrasyonu ise bölgesel piyasaların daha rekabetçi ve açık hale gelmesine yol açmaktadır. Alternatif çözümler enerji güvenliğinin sağlanması ve olası bir kriz durumunda ekonomik istikrarı koruma konusunda oldukça önemlidir (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2024).

Gerçekleştirilen enerji projelerinde Rusya'nın çıkarları bölgenin jeopolitik rekabetinin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Rusya'nın politik ve askeri müdahaleleri Doğu Akdeniz'deki güç dengeleri üzerinde etkili olmaktadır. Özellikle Suriye'deki askerlerin varlığı ve bu bölgede gerçekleşen askeri operasyonlar Rusya'nın bölgedeki stratejik konumunu arttırmıştır. Doğu Akdeniz ülkeleri ile gerçekleştirilen ticari ve ekonomik ilişkileri güçlendirmek için Rusya bu gücünü fazlasıyla

kullanılmaktadır. Enerji sektöründe gerçekleştirilen yaptırımlar bu ilişkilerin en önemli örneklerinden birisidir (Savaş & Akbayır, 2021, s. 214).

Rusya enerji ile ilgili diplomatik ve stratejik ilişkilerini kurarak bölgedeki enerji işbirliklerini ve projelerini doğrudan doğruya etkilemektedir. Bu durum arz talep dengeleri ve fiyatlar üzerinde etkili olmaktadır. Doğu Akdeniz'deki enerji altyapı ve projelerini gerçekleştirme çabaları Rusya'nın dikkatini çekmektedir. Bu nedenle Rusya bu projelere rakip olarak farklı enerji yollarını ve projeleri desteklemektedir. Bölgedeki çatışmalar ve savaşlar enerji güvenliğine doğrudan etkilemektedir. Rusya'nın bu çatışmalar içerisinde yer alması bölgesel istikrarı ve enerji arzına etkilemektedir. Enerji diplomasisi aracılığıyla bölgedeki anlaşmazlıklar ve enerji politikaları etkilenmektedir (Yorulmaz, 2014, s. 113).

Enerji rezervlerinin yönetimi uluslararası enerji anlaşmaları ve sınır anlaşmazlıkları doğrudan Rusya ile ilişkilendirilmektedir. Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki etkisi stratejik denge, bölgesel enerji güvenliği ve uluslararası ilişkiler açısından oldukça karmaşık bir etkiye sahiptir (Çelikpala, 2022 s.10).

Bu nedenle bu çalışmada AB'nin Doğu Akdeniz Enerji Güvenliğinde Rusya faktörü bölgesel güvenlik kompleksi ve enerji projelerinin güvenlikleştirilmesi bağlamında ele alınacaktır. Çalışmada incelenecek temel konu Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının ve projelerinin bölgesel güvenliğe etkileri, Rusya'nın enerjisi stratejileri ve AB'nin enerji güvenliği üzerindeki etkileri olarak özetlenmektedir. Ayrıca AB'nin doğalgaz transferi için daha kalıcı çözümler bulması gerektiği ve Rusya'nın bölgedeki önemli küresel aktörler arasında olup bölgede sahip olduğu askeri güç ve enerji şirketleri aracılığıyla bölgede aktif rol oynaması AB'nin enerji transferi güvenliğinde kalıcı bir çözüm bulmasını zorlaştırdığı bu tez çalışmasında argüman olarak ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Literatür taraması durum çalışmaları ve karşılaştırmalı analiz tekniklerinden yararlanılmıştır. Doğu Akdeniz'deki enerji projeleri AB'nin enerji güvenliği ve Rusya'nın enerji stratejileri ile ilgili Google akademik, Ulusal Tez Merkezi ve mevcut Akademik ve politik literatür taranarak konu hakkında kapsamlı bilgi oluşturulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde enerji güvenliğinin gelişimi ve enerjinin güvenlikleştirilmesi ile ilgili genel bilgiler okuyucuya sunulmuştur. Burada güvenlik tanımı, güvenlik tanımının tarihsel süreçteki değişimi, uluslararası ilişkilerde güvenliğin tarihsel gelişimi, güvenlik kavramı hakkında kuramsal tartışmalar güvenlik kavramına farklı bir bakış açısı olarak güvenlikleştirme ve Kopenhag Okulu enerji güvenliği kavramının doğuşu ve güvenlikleştirilmesi ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde AB-Rusya arasındaki enerji işbirlikleri ve AB enerji güvenliğine etkisi konusu incelenmiştir. Bu bölümde AB'nin enerji politikaları ve enerji güvenliği ile ilgili genel bilgiler sunulduktan sonra AB ve Rusya arasındaki enerji işbirlikleri ve boru hattı projeleri, AB'nin Rusya'dan enerji ithalinde yaşanan sorunlar ile ilgili bilgiler okuyucuya sunulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının bulunması ve enerji jeopolitiği ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bölümde Doğu Akdeniz Bölgesi'nin jeopolitik önemi, Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki doğalgaz rezervlerinin keşfi, Doğu Akdeniz'deki enerji projeleri ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde AB ve Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki enerji politikaları ve enerji projelerinin Rusya tehdidiyle güvenlikleştirilmesi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki doğalgaz rezervlerine ve enerji projelerine yönelik stratejileri ve politikaları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu açıdan Rusya'nın bölgesel enerji yatırımları, işbirlikleri ve projeleri olan müdahaleleri ile ilgili veriler incelenmiştir. Aynı zamanda Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki diplomatik stratejileri ve askeri varlığı ile ilgili etkileri analiz edilmiştir. AB'nin Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları güvenliğini sağlama ve çeşitlendirmeleri ile ilgili bölgesel işbirlikleri değerlendirilmiştir. Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının AB'nin ekonomik istikrarı ve enerji güvenliği üzerindeki etkileri incelenerek enerji fiyatlarının dengelenmesi ve enerji bağımlılığının azaltılmasına yönelik konular ele alınmıştır. Son olarak bölgedeki enerji projelerinin sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik açısından yaratmış olduğu etkiler ve bu durumun AB stratejileri ile olan ilişkisi incelenmiştir. Bu çalışma, Rusya'nın AB enerji politikaları üzerindeki dinamiklerini nasıl etkilediği, enerji güvenliği ve fiyat istikrarı üzerindeki etkileri ile ilgili bilgiler sunmaktadır. AB'nin ve Rusya'nın enerji

politikaları ile ilgili etkilerini karşılaştırabilmek için bölgedeki stratejik olaylar ve enerji projeleri ile ilgili incelemeler yapılarak dünya ekonomisi ve enerji kaynakları ile ilgili durum çalışması gerçekleştirilmiştir. Seçilen tüm yöntemler hem uygulamalı hem de teorik verileri bir araya getirilmesi açısından oldukça önemlidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEĞİŞEN GÜVENLİK TANIMLAMALARI BAĞLAMINDA ENERJİ GÜVENLİĞİ VE BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ TEORİSİ

Günümüzde ülkeler ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmek için enerjiye ihtiyaç duymaktadırlar. Bundan dolayı devletler için enerji, dünya üzerindeki mevcut güçlerini korumak veya arttırmak için önemlidir. Bazı ülkeler enerji bakımından zengin olup başka ülkelere bağımlı olmadan enerji ihtiyaçlarını karşılayabilirken, bazı ülkeler de enerji kaynaklarının yeterli olmamasından dolayı enerji tedarikini başka ülkelerden sağlamak zorunda kalmaktadırlar. Örneğin Türkiye, enerji üretiminde söz sahibi olmayan, enerji ihtiyacının büyük bölümünü ithalatla karşılayan bir ülkedir. Bununla birlikte, içinde bulunduğu bölge dünyanın bilinen doğalgaz ve petrol rezervlerinin %70'ine sahip olduğu için hem bölgesel hem de uluslararası enerji politikalarının merkezinde yer almaktadır. Enerji rezervi açısından zengin coğrafya başta Rusya, ABD ve AB olmak üzere büyük güçlerin enerji politikalarında önemli bir yer tutmaktadır. Önemli bir ekonomik güç olan AB'nin petrol ve doğalgaz gibi kaynaklara bağımlılığı fazladır. AB, yüksek doğalgaz tüketimine rağmen, üye ülkelerde yeterli doğalgaz kaynaklarının olmaması nedeniyle doğalgazın sağlandığı ülkelere daha fazla bağımlı hale gelmiştir. Özellikle Avrupa ülkelerinin en büyük tedarikçisi olan Rusya'nın Ukrayna ile arasındaki siyasi nedenlerle doğalgaz akışını kesmesi sonrası enerji tedariki güvenliği AB'nin gündem maddesi haline gelmiştir (Kakışım, 2019, s. 461). Dolayısıyla küresel güç olma hedefi bulunan devletler arasında enerji kaynaklarını elde etme isteği ve yeni pazarların keşfedilmesi, devletler arasında rekabeti arttırmıştır. Bundan dolayı enerji alanında küresel mücadeleler meydana gelmektedir. Bununla beraber günümüzde yaşanan toplumsal ve teknolojik gelişmelerle enerji güvenliği tesisi ülkeler açısından çok boyutlu bir problem haline gelmiştir.

Uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik kavramı, üzerinde kapsamlı ve teorik incelemeler yapılan en önemli konulardan biridir. Güvenlik konusunu ortaya çıkaran

başlıca unsurlar tehdit algısı ve bir tehdidin varlığı şeklindedir. Tehdit kavramının içeriği Soğuk Savaş öncesine kadar belirginken, Soğuk Savaş sonrasında kapsamı genişleyerek çok boyutlu bir hale gelmiştir. Yalnızca devlet odaklı askeri güç önemini kaybetmiş güvenlik kavramına sosyal, ekonomik ve çevresel faktörler de dahil olmuştur. Enerji güvenliğinin de ekonomik kapsamda değerlendirmesinin yapılması önemlidir. Devletlerin enerji kaynaklarına sahip olması ve bu enerji kaynaklarına kolayca erişebilmesi askeri, toplumsal ve ekonomik kazanımlar bakımından önemlidir. Bu kazanımlardan dolayı enerji güvenliğinin uluslararası ilişkilerdeki önemi giderek artmıştır.

Bu bölümde geçmişten günümüze güvenlik kavramıyla ilgili yapılan tanımlamalar ve tarihsel süreçteki değişimi ele alınacaktır. Bunun yanında güvenliğin tanımı ile ilgili kuramsal yaklaşımlar değerlendirilerek bölgesel güvenlik kompleksinin konuyu açıklamadaki önemine dikkat çekilecektir.

1.1. Güvenliğin Tanımına Dair Kuramsal Tartışmalar ve Tarihsel Süreçteki Değişimi

Literatüre göre insanların güvende olma isteği “yeme, içme ve barınma” gibi temel insani ihtiyaçlar arasında yer alır. Maslow ihtiyaçlar teorisi, güvenlik ihtiyacının fizyolojik ihtiyaçlardan sonra geldiğini belirtmektedir. Bireyin sosyal ihtiyacını karşılanması için öncesinde güvenlik ihtiyacının karşılanması gerekmektedir. Çünkü güvenlik endişesine sahip bir insan için en önemli şey belirlenen kaygının ortadan kalkması ve yaşamını normal olarak sürdürebilmesidir. Dolayısıyla güvende olmak kişinin getirdiği temel bir ihtiyaçtır (Kula & Çakar, 2015, s. 197). O halde güvenlik nedir?

Geçmişten günümüze güvenlik kavramı hakkında çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Güvenlik kavramının etimolojik kökeni (security) Latince iki kelimeden oluşur. Latince “se” (sız,siz) “cura” (dert) anlamına gelmektedir. Ancak bu anlam subjektif bir değerlendirmeyi kapsamaktadır. Bireyin dertsiz olması veya dertli olması gerçek sebeplere dayalı olabileceği gibi aynı zamanda abartılı bir güvenlik algılamasına

sebepe olmaktadır (Demiray & İşcan, 2008, s. 150). Securitas kelimesi “üzüntünün ve kederin yokluğu” manasına gelen bir felsefi kavram olarak ilk defa Cicero’nun yazılarında ortaya çıkmıştır (Arends & Frederik, 2009, s. 14).

Güvenliğin sözlük anlamı, korkuların ve tehlikelerin uzağında olma durumu veya hissidir. Erhan’a göre (2001) yapılan tanımlamada güvenliğin fiziksel ve psikolojik olarak iki boyuta sahip olduğunu söyleyebiliriz. Tarih boyunca daha çok güvenliğin fiziksel boyutu üzerinde durularak ulusal sınırları başka devletler tarafından gelecek saldırı ve tehditlere karşı korumaya çalışmak, devletlerin güvenliğ anlayışının esas unsuru olmuştur (Erhan, 2001, s. 78). Peki bahsi geçen tehdit ve saldırılar nasıl tespit edilmektedir? Bunun, güvenliğin tanımı ile ilişkisi var mıdır?

Bu soruya cevap arayan çeşitli isimler farklı kuramsal yaklaşımları kullandıklarında daha farklı cevaplar vermişlerdir. Ünlü siyaset bilimci ve sosyal inşacı isimler arasında olan Buzan, güvenliği; sevgi, özgürlük ve güç kavramlarına benzeterek belirsiz bir kavram olarak ifade etmiştir. Barry Buzan’ın temsilciliğini yaptığı Kopenhag Okulu çalışmaları, uluslararası güvenliğ konularının açıklanamayan kısmının anlaşılmasında önemli bir yeri vardır. Güvenliğin beş farklı boyutu vardır: askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel (Buzan, 1983, s. 19-20). Bu boyutların hepsinin ortak noktası, devletin bu tür tehditlere yöneldiği ve bu tehditlere karşı savunma yaptığı fikridir (Wæver, Buzan, Kelstrup, & Lemaitre, 1993, s. 24). Eleştirel güvenliğ güvenliği yalnızca düşman ve fiziksel olarak şiddetin olmaması olarak değerlendirip tanımlamak yerine sosyal, ekonomik ve kültürel yapıyı da kapsayacak şekilde güvenliği ele almaya çalışır (Buzan & Hansen, 2009, s. 102-104). Kopenhag Ekolü, yeni güvenliğ çalışmalarına farklı bir perspektif kazandırmasının yanında devletin bekasını ilgilendiren acil konuların dışında kalan “low politics” olarak belirtilen konuların güvenliğ dışında tutulmasını ifade eden “güvenliğ dışılaştırma (desecuritization)” kavramını da oluşturmıştır (Wæver, 1995, s. 46).

Uluslararası barış çalışmaları bulunan ve Kopenhag Okulu’nun önde gelen eleştirmenlerinden olan Mc. Sweeney de güvenliğin barış, onur, adalet gibi kavramlarla ilişkilendirse de tanımının yapılmasının zor bir kavram olduğunu belirtir.

Kıdemli siyaset bilimci olan Baldwin, “kim için güvenlik?” ve “hangi değerler için güvenlik?” sorularını sorarak bu sorulara cevap aramıştır. Baldwin bu sorgulamaları yaparak güvenlik kavramını “yeterli olacak biçimde açıklanmamış bir kavram” olarak belirtmeyi tercih etmiştir (Baysal & Lüleci, 2015, s. 64-65). Uluslararası ilişkiler açısından güvenlik kavramsal olarak ilk defa Arnold Wolfers tarafından kullanılmıştır. Uluslararası ilişkiler ve dünya siyaseti hakkında önemli eserleri bulunan Arnold Wolfers, güvenliği subjektif ve objektif olarak üzere ikiye ayırmıştır. Güvenlik, Wolfers tarafından “objektif anlamda eldeki değerlere dönük bir tehdidin olması”, subjektif olarak ise “bu değerlere yönelik bir saldırı olma korkusunun taşınmaması” şeklinde tanımlanmıştır (Kanbal, 2012).

Güvenlik, sosyal bilimlerde tartışmalı ve belirsiz bir kavramdır. Güvenlik analizlerinin temel amacı, bireylere, topluluklara, devletlere ve diğer aktörlere yönelik tehditlerden özgür hissetmektir. Güvenlik ile ilgili endişeler, uluslararası ilişkilerin anarşik doğasının bir sonucudur. Bir devlet kendine saldıranları caydırarak ya da saldırıya uğradığında kendini başarılı bir şekilde savunmak devletin kendini güvende hissetmesinin gereklerindendir (Brauch, 2008, s. 5).

Uluslararası ilişkiler disiplinde güvenlik, günlük hayatta kullanılan güvenlik tanımına göre farklı bir anlama sahiptir. Toplumsal alanda güvenlik, sosyal güvenlik ve bireylerin fiziksel güvenliği alanlarını kapsarken uluslararası alanda güvenlik, güç politikalarına dayalıdır. Bir konunun uluslararası güvenlik konusu olup olmadığı anlamak için geleneksel askeri politik yaklaşımı kapsamında incelemesi yapılmalıdır. Uluslararası güvenlik anlayışında devlet, hayati bir tehditle karşı karşıya kaldığında tehdidin ortadan kaldırılması için kuvvet kullanımı gibi olağanüstü tedbirlerin uygulanması meşru olarak görülmektedir. Tarih boyunca devletler güvenliklerini sağlamak için güç kavramına önem vermişlerdir (Yorulmaz, 2014, s. 108).

Uluslararası sistemin yapısı sürekli değişim geçirmektedir. Bu bağlamda değişen devlet ve toplumların yapıları da uluslararası sistemi değiştirmektedir. Bu karşılıklı değişim sonucunda uluslararası sistem ve devletlerin güvenlik anlayışlarında dönüşümler meydana gelmiştir. İlk çağlarda güvenlik anlayışının belirlenmesi, uluslararası sistemin mevcut olmaması ve ulus devletlerin aktör olarak yer almamasından dolayı zordur. Eski

çağlarda eski imparatorlukların komşu ülkelerle ve Yunan şehir devletleriyle birbirleriyle ilişkileri mevcuttur. Bu ilişkileri oluşturan esas konularından biri de güvenlik konusu oluşturmıştır (Dönmez, 2023, s. 12).

Modern güvenlik dönemi 1648 yılında ortaya çıkmış, 1990'lara kadar devam etmiştir. Bu dönemde güvenlik bakımından insanlık tarihinin en yıkıcı savaşları yaşanmıştır. Uluslararası alanda güç dağılımı, kurumlar, etkileşim gibi konular bahsi geçen dönemde güvenlik çerçevesinde tartışma konusu haline gelmiştir (Birdişli, 2020, s. 243).

Devletler, 1648 Vestfalya Anlaşması ile uluslararası sistemin açık arayla en güçlü aktörleri olarak kabul görmüştür. Anarşinin bulunduğu bir ortamda, devletler siyasi meşruiyetin evrensel standardını oluşturur. Burada güvenliğin, devlet hükümetlerinin esas sorumluluğu halinde olduğu anlaşılmaktadır. Devletler, devletlerarasındaki ilişkileri düzenleyen bir üst otoritenin olmadığı bu dünyada, kendilerini korumaktan başka seçenekleri olmadığı düşüncesindeydiler (Baylis, 2008, s. 71). Anarşik bir uluslararası sistemde devletler güvenliklerinin sağlanmasını gerektiğini düşünürken, güvenliği sağlayan araçlar olarak askeri yöntemler seçilmiştir (Balcı, 2020, s. 13).

Uluslararası ilişkiler disipliniyi oluşturan ilk çalışmalar Birinci Dünya Savaşı sonrasında dünya politikasında liberalist uluslararası sistem taraftarları düşüncenin uygulanması girişimi ile beraber gelmiştir (Ateş, 2009, s. 14). Birinci Dünya Savaşı'nın engellenmesinde güç dengesinin başarısız olduğu ortaya çıkmasıyla uluslararası örgütler ve uluslararası hukuk savaşın ardından barış ve güvenliğin sağlanmasında önemli unsurlar olduğu görülmüştür. Dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson'un ortaya koyduğu On Dört İlkede dünya barışını sağlamak ve yaşanabilecek saldırıları engellemek gibi prensipleri içermektedir. İdealizm düşüncesinin hakim olduğu bu belge ulusal ve uluslararası güvenliğin bir anahtarı şeklindeydi. Wilson'un bu yaklaşımı liberal bir yaklaşım olarak görülmüştür. Wilson vizyonunun temelinde bir Milletler Cemiyeti (MC)'nin kurulması ortak güvenliğin sağlanmasını hedeflemektir. İdealistler de MC gibi uluslararası örgütlerin kurularak uluslararası barış ve güvenliğini koruma ilkesine dayanan bir dünya düzeninin oluşturulması fikrini savunmuşlardır (Şahin, 2015, s. 44-45). İdealizmin önemli destekçilerinden ABD başkanı Wilson, Avrupa'daki güçler

arasındaki rekabetin tekrar yaşanmaması için güç topluluğunun oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir ve Milletler Cemiyeti (MC)'nin kurulmasını teklif etmiştir ve anlaşmazlıkların çözümünde üstün bir yapının oluşturulması öngörülmüştür (Kamacı, 2021, s. 90-91). Ancak 1920 yılında kurulan MC, 1930'lu yıllardan itibaren diktatörlerin çeşitli ülkelerde yönetimleri ele geçirmeleri ve uluslararası gelişmeler karşısında etkisiz kalması, güvenliğin sürdürülmesi mümkün olmayacağı düşüncesini ortaya çıkarmıştır (Aydın, 1996, s. 92).

I. ve II. Dünya Savaşları sonrası oluşan sosyo-ekonomik tahribatın onarılması adına seyredilen politikalar ışığında güvenlik kavramı değişime uğramıştır. Savaş döneminde devlet harcamalarının büyük bir çoğunluğunun askeri alanda kullanılmasıyla ekonomik ve sosyal problemler artmış ve ulus devletlerin sınırları güçlenmiştir. Savaşların durdurulması, insan hakları ve barışın korunması amacıyla 1945 yılında Birleşmiş Milletler (BM) sözleşmesi imzalanmıştır. Daha sonra 1949 yılında Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü- North Atlantic Treaty Organization (NATO) kurularak üye ülkeler özgürlük, demokrasiyi koruma altına almak ve Doğu Bloğu tehdidine karşı mücadele etmeyi amaçlamışlardır (Bakan & Şahin, 2018, s. 138). SSCB de Batı bloğunun bu hamlesine karşılık vermek için Varşova Paketi'ni kurmuştur. Soğuk Savaş döneminde oluşan iki kutuplu sistemde, Batı Bloğu özgür dünyanın korunması önemliyken, Sovyetler için sosyalist ideolojinin değerlerin korunması ön plandaydı. Her iki bloğun ortak amacı, her iki tarafın korunmasına yönelik savunma sistemlerini geliştirmektir (Demiray & Işcan, 2008, s. 149). Bu bağlamda Soğuk Savaş döneminde devletlerin öne çıktığı, bu bağlamda daha askeri bağlamda tanımlanmış bir güvenlik tanımı popüler olmuşsa da meydana gelen savaşlar sonucunda sosyo-ekonomik problemler ve iklim değişikliği, tarım arazilerini azalması, kuraklık, açlık, yoksulluk, mülteci, göç gibi çevresel problemler artmış, 1970'lerin sonunda yaşanan çevresel felaketler ve petrol krizleri gibi büyük sorunlar sonucunda güvenlik kavramı değişime uğrayarak kapsamını genişletmiştir. Devlet merkezli güvenlik anlayışında homojen ve yekpare tanımlı ulusal güvenlik kavramının içerisine sosyal, ekonomik ve çevresel problemler de dahil olmuştur (Bakan & Şahin, 2018, s. 138).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ortaya çıkan yeni meydan okumalar ile uluslararası güvenlikte yeni bir dönem başlamıştır. Uluslararası güvenliğe yönelik yeni tehditlerin artmasıyla beraber devlet dış ve iç tehditlere karşı nasıl korunur?" sorusu üzerine bu çalışma alanı genişlemiştir. Realist yaklaşımlar uluslararası ilişkiler güvenlik literatürüne uzun zamandır egemen olsa da Soğuk Savaş sonrasında yeni yaklaşımlar da dahil olmuştur. Böylece güvenliğin kapsamı ve anlamı genişleyerek derinleşmiştir. 11 Eylül saldırıları, güvenlik algısında gerçekleşen dönüşümde önemli bir dönüm noktası olmuştur (Önerli, 2021). 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de meydana gelen İkiz Kulelere yapılan terör saldırısında güvenlik kavramına terör, kaçakçılık, etnik ve dinsel çatışmalar gibi tehdit unsurları da dahil olmuştur (Bakan & Şahin, 2018, s. 138). Ulusal güvenlik kavramı; kapsayıcı ve sivil karakter oluşmasında, savunma sektörü ile sivil kurumlar arasında eşgüdüm sağlanması ve bağ kurma potansiyelinin artmasında ve günlük yaşam kültürü ile ulusal çıkarların savunmasını birleştirme işlevi nedeniyle önemli bir kavram haline gelmiştir (Önerli, 2021).

Bu bölümde güvenlik kavramının tarih içerisindeki değişim ve dönüşümüne genel bir bakış sağlanmıştır. Bu bilgiler ışığında bir sonraki başlıkta güvenlik kavramı üzerindeki kuramsal tartışmalar incelenerek sosyal inşacılığın diğer kuramlarla karşılaştırılması yapılarak neden tercih edilen bir açıklayıcı kuram olduğu anlatılacaktır.

1.1.1. Güvenlik Kavramı Hakkındaki Kuramsal Tartışmalar

Güvenlik kavramının daha iyi şekilde açıklayarak anlamak için farklı kuramsal çerçeveler tarafından nasıl algılandığına bakılması önemlidir. Uluslararası ilişkilerde önde gelen kuramsal yaklaşımlar açısından güvenlik dönemin özellikleri ve ihtiyaçları da gözetilerek farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu tarihsel dönüşümde ilk olarak realizm ele alınmalıdır. Realizmin kökeni 1648 Vestfalya Barış antlaşmasına dayansa da II. Dünya Savaşı'ndan sonra tekrar idealizme tepki olarak ortaya çıkmıştır. İdealizmin ütopyik olduğunu ve dünyayı anlamakta yetersiz kaldığını savunmaktadır. Modern realizmin önemli kurucuları arasında olan Hans Morgenthau, insan doğasının iyi olmadığını, bencil ve kendi çıkarlarını öncelediğini, bu sebeple buna uygun politikaların uygulanması

gerektiğini söylemiştir. Bu bağlamda güvenlik için esas olan devletlerin askeri gücü ve çıkarlarının her şeye rağmen savunulmasıdır. Ayrıca uluslararası politikayı şekillendiren aktörlerin ulus devletler olduğunu ve uluslararası örgütler gibi diğer yapıların etkisiz olduğunu savunur. (Düzgün, 2020, s. 261-262). Neo-realizmde güvenlik sorunun kaynakları farklı tanımlansa bile güvenliğin ancak askeri güç ile sağlanabileceğini savunmuştur.

Neo- realizmin ortaya çıktığı zaman olan 1970'lere baktığımızda Batı ve Doğu bloğunun arasındaki gerginlikler artıyordu. Bunların yanında petrol piyasasındaki fiyat artışları gibi ekonomik sorunlar öne çıkarak uluslararası arenada ekonomik ve siyasi sorunlar iç içe geçmiştir. Dönemin uluslararası ilişkiler ekolü olan realizm, öngörülerinin aksine gelişen olaylar nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır. Bu olaylar Vietnam Savaşı'nda askeri gücün her zaman sonucu belirleyen olmaması ve emperyalizmin çökmeye başlaması ve üçüncü dünya ülkeleri olarak kabul edilen ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmaya başlaması şeklinde olmuştur (Serdar, 2015, s. 15).

Neo-realizm ABD ve Sovyetler Birliği'nin öncülük ettiği iki kutuplu bir ortamda doğmuştur. Neo-realizmin kurucusu olan Kenneth Waltz realizmi güncelleyerek yeniden düzenlemiştir. Klasik Realizmin aksine yapısal realizmde uluslararası anarşinin sebebi insan doğası değil sistemin doğasıdır. Bu çaba aynı zamanda uluslararası örgütlerin de sistemdeki yeri ve olası etkisi hakkında bir kabulü de içerir. Waltz, çok kutuplu sistemin, iki kutuplu sisteme göre daha güvenli olduğunu belirtmiştir. Bunun nedeni olarak iki süper gücün rekabet ve düşmanlık halinde olsa da sıcak savaştan kaçınırlar. Çünkü nükleer savaşın her iki tarafın da aleyhine olduğunu söyler. Neo-realizm, tek ve çok kutupluluğun savaşlara neden olacağını savunmaktadır. Ancak neo-realizm, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla ABD'nin tek süper güç olarak kalmasıyla tek kutuplu düzeni açıklayamamasından dolayı eleştirilere maruz kalmıştır. Bunun yanında neo-realizm Soğuk Savaş sonrası dönemde devletler güvenliklerini arttırmak için askeri kapasite artırımına girişmemesi hiçbir zaman gerçekleri ortaya koymadığı şeklinde eleştirilere maruz kalmıştır. Sovyet Rusya'nın dağılmasının ardından kurulan yeni devletler güvenliklerini sağlamak amacıyla NATO, AB ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi bölgesel örgütlere katılmaya çalışmışlardır (Seval, 2017, s. 470-471).

Uluslararası İlişkiler disiplinde güvenlik üzerinde yaşanan tartışmalar güvenliğini askeri olarak tanımlayan geleneksel yaklaşım ile güvenliğini daha geniş perspektifle yorumlayan eleştirel yaklaşım arasında yaşanmaktadır. Soğuk Savaş sonrası Doğu Bloğu'nun yıkılması sonrası uluslararası sistemde gerçekleşen değişim ve dönüşümler etkisiyle güvenlik çalışmalarında yeni yaklaşımların önemi artmıştır. Detant döneminde güvenlik çalışmalarının gündemi genişlemeye başlamış, gündem çeşitliliği artarak askerî/stratejik güvenlik tehditleriyle birlikte, güvenlik tehditlerinin çeşitliliği çok boyutlu bir hâle gelmeye başlamıştır. Devlet merkezli güvenlik anlayışına sahip olan realizm ve neo-realizm, yeni yaklaşımlar tarafından eleştirilere maruz kalmıştır (Ağır, 2015, s. 103-104).

Uluslararası sistemde 1970'li yıllarda ekonomik, toplumsal ve çevresel problemlerin artması, 1990'lı yıllarda kimlik sorunları ve uluslararası suçlar güvenliğin dar kapsamda ele alındığını ortaya çıkarmıştır. Önceden ele alınmayan bu sorunlar da güvenlik çalışmalarına dahil edilmiştir (Akdemir & Arslan, 2020, s. 6).

Küreselleşmeyle birlikte güvenlik anlayışı, askeri güvenlik tanımını haricinde gelişim göstermiştir. Uluslararası ekonomi politiği çalışmalarının artışa geçmesi uluslararası ilişkilerde salt olarak askeri konularda güvenlik değerlendirmesinin yetersiz olduğunun işareti niteliğindedir. E. H. Carr ekonomik etkenin uluslararası ilişkilerdeki önemini vurgulayan realist bakış açısında sahip olsa da realist yaklaşım, Soğuk Savaş döneminde ekonomik etkenleri geri plana iterek güvenlik konusunun incelenmesinde askeri güce önem vermiştir. Soğuk Savaşın bitimiyle realist düşünce yerini farklı teorilere bırakmıştır (Çıkrıkçı & Çomak, 2013, s. 529).

Soğuk Savaş sonrası dönemde devlet merkezli tehdit unsuru ortadan kalkmış uluslararası ve toplumsal örgütler, sistem içerisinde tehdit oluşturan aktörler olarak öne çıkmıştır. Devlet kavramı yerine insan ve toplum kavramları daha çok ön planda olmuştur (Tokatlı, 2022, s. 394-395).

Soğuk Savaşın bitimiyle uluslararası sistemde belirsizlik hakim olmuştur. Uluslararası güvenlikte önemli etkisi olan tehdit unsuru çok boyutlu hale gelmiştir. Önceden Doğu ve Batı olarak ayrılan iki kutupla askeri tehditlerin yarattığı korku

mevcutken, bunların yerini terörizm, nükleer ve kitle imha silahların yaygınlaşması küresel olarak etki yaratabilen organize suçlar, etnik temelli çatışmalar, çevre sorunları ve ekonomik dengesizlikler gibi konular almıştır (Özdoğan, 2019, s. 10-11). Geleneksel güvenlik anlayışına eleştiri getiren Kopenhag Okulu'nu oluşturan isimlerden olan Buzan, Wilde ve Waever güvenliği toplumsal, ekonomik, askeri, siyasi ve çevresel sektörler kapsamında değerlendirmesini yapmışlardır (Açıkmeşe, 2011, s. 59). Bu isimlere göre sektörlerdeki ilişki modeli şu şekilde tasvir edilebilmektedir:

“... askeri sektör, kuvvete dayalı baskı ilişkileri; siyasi sektör, yetki, yönetim statüsü, ve tanınmaya dair ilişkiler; ekonomik sektör, ticaret, üretim ve finans ilişkileri; toplumsal sektör, kolektif kimlik ilişkileri; ve çevresel sektör de insan faaliyetleri ile gezegenin biyosferi arasındaki ilişkilerle ilgilidir” (Buzan, Waever, & Wilde, 1998, s. 7-27).

Güvenlik algısındaki değişimler, teorileri de etkilemiştir. Günümüzde güvenlik algısı ve tehditlerin çeşitlenmesi ve güvenliğinin kapsamının genişlemesiyle realist yaklaşımların güvenliği sadece askeri boyutlarıyla tek yönlü olarak ele alması diğer tehdit çeşitlerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Kendini sosyal inşacı olarak gören Buzan'ın güvenliği sektörler ayırması enerji güvenliği konusu ekonomik sektör kapsamında değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Ayrıca AB'nin Komisyon raporlarında enerji güvenliğinden bahsedilmesi söz edim yoluyla enerji güvenliğinin inşa edildiğini anlayabilmekteyiz.

1.1.Güvenlik Kavramına Farklı Bir Bakış Açısı Olarak Bölgesel Güvenlik Kompleksi ve Kopenhag Okulu

Güvenlik çalışmalarını önemli biçimde etkileyen Kopenhag Okulu, güvenlik hakkında öznel bir düşünce sistematığı ortaya koymuştur. Kopenhag Okulu 1990'lı yıllarda öne sürdüğü çok boyutlu güvenlik ve kapsamlı güvenlik (comprehensive security) kavramlarıyla yeni güvenlik çalışmalarında önemli bir yer edinmiştir (Sandıklı & Emeklier, 2012, s. 44). Realist güvenlik anlayışına eleştiri olarak oluşan bu okul, güvenlik pratiklerinin yeni formlara nasıl dönüştüğüne odaklanmıştır. Böylece klasik realist, genişleyen ve derinleşen güvenlik perspektiflere alternatif olarak eleştirel özellikte üçüncü bir okul ortaya çıkmıştır (Yıldız A. , 2015, s. 7).

Avrupa güvenliğinin daha çok askeri olmayan boyutlarını ele alan Kopenhag Okulu, geleneksel güvenlik anlayışının aksine askeri tehdidin dışında kalan tehditleri ve devlet merkezli güvenlik anlayışını sorgulayarak bireyler, toplumsal gruplar ve devletlerin bulunduğu geniş gruba ele alarak güvenlik çalışmalarında ana akım güvenlik yaklaşımının önemsemediği, yeni güvenlik referans nesnelere odaklanılmıştır (Miş, 2011, s. 347).

Kopenhag Okulu'nun önde gelen kişilerinden olan Barry Buzan, güvenliği daha geniş bir çerçeve ile ele alarak güvenlik çalışmalarına askeri konuların yanında siyasi, ekonomik, toplum, çevre gibi konuları da dahil ederek güvenlik anlayışını genişletmiştir (Buzan, 1983, s. 173-175). Böylece Buzan güvenliği kapsamlı olarak ele alarak diğer aktörleri de güvenlik analizine dahil etmiştir ve güvenliğe bütünsel bakış açısıyla yaklaşmıştır (Sandıklı & Emeklier, 2012, s. 45).

Güvenlik kavramına farklı yönden bir bakış açısı getiren güvenlikleştirme kavramının ilk olarak 1990 yılında Waever tarafından çerçevesi çizilerek uluslararası ilişkiler terminolojisine girmiştir (Baysal & Lüleci, 2015, s. 74). Waever 1995 yılında güvenliği söz-edim olarak tanımlayarak, güvenlikleştirme kavramını “bir konunun sözlü tehdit olarak belirtilmesi” şeklinde ifade etmiştir (McDonald, 2008, s. 566). Dolayısıyla güvenlikleştirmede herhangi bir devlet uzmanı veya yöneticisi güvenlik kavramını dile getirerek belli bir hususu özel kapsama alır ve bu gelişmelere müdahale etmek için gereken araçları kullanmak ister (Baysal & Lüleci, 2015, s. 75). Dolayısıyla güvenlikleştirme, söz edimi ve sosyal inşacılık yaklaşımlarını esas alarak elitler tarafından inşa edilen bir perspektif niteliğindedir.

Güvenlikleştirme, devletler arası uluslararası sistemde dost ve düşman yaklaşımlarını incelerken aktörler tarafından her şeyin söylem aracılığıyla güvenlik konusu haline dönüştürülebileceğini belirtmektedir (Buzan, Waever, & Wilde, 1998, s. 23). Ancak her konuya güvenlik damgası vurulduğu andan itibaren başarılı bir şekilde güvenlikleştirilmiş olduğu anlamına gelmez. Güvenlikleştirme sürecinin başarılı olarak tamamlanması güvenlikleştirmeyi meydana getiren (güvenlikleştiren aktör- securitizing actor) dinleyicilerini/ izleyicilerini (audience) bir tehdidin bulunduğu hakkında ikna etme gücü ve olanaklarına bağlıdır. Güvenlikleştirme, güvenlikleştiren aktör ile dinleyiciler

arasında oluşan bir özneler-arası tehdit inşası süreci olarak değerlendirilmelidir (Sula, 2021, s. 94-95).

Kopenhag Ekolü çeşitli güvenlik sektörleriyle beraber bölgesel güvenlik kavramından da söz etmektedir. Kopenhag Okulu'nda bölgeler güvenlik kapsamında değerlendirilerek bölgeyi benzer tehdit ve güvenlik algısına sahip aktörlerin bulunduğu coğrafya olarak tanımlamaktadır. Kopenhag Okulu'na göre uluslararası sistem, kuralsız bir yapıya sahipse güvenlik, bölgesel güvenlik ile sağlanabilmektedir. Devletler birden fazla güvenlik bölgesinde bulunursa da küresel güvenlikten bahsedilebilmektedir (Özer, Ayhan, & İrdem, 2017, s. 177).

Enerji güvenliği ve bölgesel jeopolitik dinamiklere ilişkin teorik analizler yapılırken, Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (Regional Security Complex) veya Kopenhag Okulu güvenlileştirme teorisi gibi teorik çerçevelerin kullanılması çalışma açısından oldukça faydalıdır. Bu bağlamda Rusya'nın enerji politikasının nasıl tasarlandığını ve bölgesel gerilimlerin bu politikayı nasıl etkilediğini anlamak için bazı temel argümanların geliştirilmesi gerekmektedir (Özer S. , 2013, s. 9).

Enerji güvenliği, küresel ve bölgesel jeopolitik dinamiklerle sıkı bir ilişki içerisinde. Bu bağlamda, Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi ve Güvenlikleştirme Kuramı perspektifinden hareketle, enerji güvenliğinin bölgesel güvenlik kompleksleri içindeki rolünü ve jeopolitik gerilimlerin enerji politikaları üzerindeki etkilerini ele almak gerekmektedir. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi, bir bölgedeki güvenlik dinamiklerinin, bölgedeki aktörlerin etkileşimleri ve karşılıklı bağımlılıkları çerçevesinde şekillendiğini öne sürer. Bu teori, güvenlik tehditlerinin ve stratejik çıkarların, bölgesel düzeyde nasıl örgütlendiğini ve birbirine bağlı olduğunu açıklamaktadır (Türkeş & şahin, 2024, s. 11).

Bölgesel Güvenlik Kompleksi teorisi ve enerji güvenliği kavramı, Doğu Akdeniz ve Bölgesel Güvenlik Kompleksi ve Rusya'nın Bölgesel Güvenlik Kompleksi üzerindeki etkisi argümanları ile açıklanmaktadır. Doğu Akdeniz enerji güvenliği konusunda stratejik bir öneme sahiptir. Bölgedeki enerji kaynakları hem stratejik hem de ekonomik değer taşıdığı için kaynakların korunması ve yönetimi bölgesel güvenlik

dinamikleri ile açıklanmaktadır. Rusya, Doğu Akdeniz'deki enerji hesaplarına ve projelerine etki eden bir aktör görevi görmektedir. Rusya'nın Baltık ve diğer alt bölgelerdeki gerilimleri, Doğu Akdeniz'deki enerji stratejilerini ve politikalarını doğrudan doğruya etkilemiştir. Bu gerilimler Rusya'nın enerji stratejilerini şekillendirdiği gibi güvenlik komplekslerindeki rollerini de güçlendirmiştir (Erkeç, 2023, s. 24).

Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme kuramı ve enerji ile ilgili argümana bakıldığında enerji güvenliği ve güvenlikleştirme kavramlarının incelendiği görülmektedir. Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme kuramı herhangi bir konunun güvenlik meselesi olarak ifade edilebilmesi için bu konunun topluluklar veya devlet tarafından hayati bir tehdit olarak algılanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Enerji güvenliği hem toplumsal hem de ekonomik boyutlar ile güvenlikleştirilen bir konu olarak değerlendirilmektedir (Dönmez, 2023, s. 50).

Enerji kaynaklarının güvenliği ve sürdürülebilirliği Kopenhag Okulu kapsamında stratejik ve ekonomik bir tehdit olarak algılanmaktadır. Enerji hem toplumsal istikrar hem de ulusal güvenlik açısından önemli bir faktördür. Baltık bölgesinde yaşanan gerilimler Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki stratejik yaklaşımlarını doğrudan etkilemiştir. Baltık'taki politik ve askeri müdahaleler Rusya'nın enerji politikalarının şekillenmesinde etkili olmuştur aynı zamanda enerji güvenliği ile ilgili güvenlik stratejilerini geliştirmesini sağlamıştır. 1990 yılından 2007 yılına kadar enerji güvenliği ile ilgili genellikle düşük bir risk tanımlaması yapılmıştır. Fakat 2007 yılı ve sonrasında enerji kaynaklarına olan bağıllık, Rusya'nın enerji politikalarını geliştirmesini ve farklı stratejiler üretmesini sağlamıştır. Bu değişim Rusya'nın dünya genelinde enerji güvenlik yaklaşımlarını ve stratejilerine daha belirgin hale getirmesini sağlamıştır (Savaş & Akbayır, 2021, s. 224).

Enerji güvenliği ve jeopolitik mücadele ile ilgili argümanlara bakıldığında enerji güvenliği mücadelesinin yalnızca enerji merkezli değil, jeopolitik konum kapsamında yapılan bir mücadele olduğu görülmektedir. Enerji kaynaklarının yönetilmesi, fiyat istikrarı, enerji arzının sürekliliği ve ekonomik güvenlik açısından oldukça önemlidir. Enerji Rusya'nın uluslararası alanda bölgesel güç oyunları ve stratejik hesapları ile açıklanmaktadır. Bu stratejilerin doğru bir şekilde gerçekleştirilmesi, uluslararası alanda

rekabet faaliyetlerini arttırarak amaçlara ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Enerji güvenliğinin Kopenhag Okulu güvenlikleştirme kuramı kapsamındaki analizine bakıldığında bu güvenliğin jeopolitik ve ekonomik boyutlarının olduğunu söylemek mümkündür. Rusya'nın enerji politikaları enerji güvenliğini şekillendiren birtakım faktörler barındırmaktadır. Bölgesel gerilimler özellikle Baltık gibi alt bölgelerde yaşanan gerilimler Doğu Akdeniz'deki enerji stratejilerini doğrudan etkilemenin yanında enerji ile ilgili yönetimi ve algı mekanizmasını değiştirmiştir. Bu perspektiften incelendiğinde enerji güvenliği yalnızca bir ekonomik sorun değil aynı zamanda karmaşık bir jeopolitik mücadele olarak açıklanmaktadır (Dinçer, 2023, s. 400)

Doğu Akdeniz bölgesine yönelik politikalar Bölgesel Güvenlik Kompleksi teorisi ile açıklanmaktadır. Bu teori bir bölgedeki güvenlik dinamiklerinin karşılıklı bağımlılıklarını ve bölgesel aktörlerin etkileşimlerine açıklamaktadır. Bölgesel Güvenlik Kompleksi belirli bir bölgenin güvenlik dinamiklerine bölgedeki devletler veya aktörler arasındaki etkileşimleri ve karşılıklı bağımlılıkları ifade etmektedir. Bu teori stratejik çıkarları ve güvenlik ile ilgili tehditleri açıklamada bölgesel düzeydeki örgütlenmeyi ve etkileşimleri ifade etmede kullanılmaktadır. Doğu Akdeniz'in Bölgesel Güvenlik Kompleksi olarak analizine bakıldığında jeopolitik rekabet ve güvenlik tehditleri enerji kaynakları ve güvenlik dinamikleri siyasi ve askeri dinamikler gibi faktörler üzerinde durulduğu görülmektedir (Güler Z. , 2020, s. 1818).

Doğu Akdeniz'deki güvenlik kompleksi ise dış aktörlerin rolü ve bölgesel aktörler ve çıkarlar olarak ifade edilmektedir. Bölgesel güvenlik kompleksinin değişen dinamiklerine bakıldığında jeopolitik gerilimler ve etkiler enerji güvenliği ve stratejik hesaplar gibi unsurlar üzerinde durulduğu görülmektedir. Sonuç olarak Doğu Akdeniz'in güvenlik ile ilgili politikaları Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi ile açıklanmaktadır. Bölgenin enerji kaynakları bölgesel aktörlerin etkileşimleri stratejik konumlar ve güvenlik dinamiklerini belirleyen faktörler bu kuram doğrultusunda açıklanmaktadır. Bölgesel güvenlik kompleksleri enerji güvenliğinin jeopolitik boyutları ve ekonomik faktörleri ile ilgili bilgiler içermektedir. Bu yaklaşım bölgedeki uluslararası stratejik hesapları ve güvenlik dinamikleri ile ilgili bilgiler vermektedir (Kozanhan, 2022, s. 61).

Bir problemi sözlü olarak ifade ederek bir tehdit şeklinde göstermek, genel izleyici kitlesi tarafından kabul edilmesi için yeterli olmamaktadır. Balzaq'a göre (Khrushcheva, 2011, s. 38) güvenlikleştirme süreci ajan seviyesi ve eylem seviyesi olarak iki seviyeden oluşmaktadır. Ajan seviyesi üç temel faktöre bağlıdır: izleyici (güvenlikleştirici aktör tarafından sunulan güvenlikleştirme önlemlerini kabul etme istekliliği), bağlam (olayların nasıl yorumlandığını etkileyen mevcut ortam) ve güvenlikleştirici aracı (izleyiciyi ikna etme kapasitesi). Eylem seviyesi ise iki seviyeye bağlıdır: "eylem türü" (izleyiciyle iletişimde kullanılan dil) ve bağlam (ajan seviyesinde olduğu gibi: mevcut ortam). Güvenlikleştirici aktörler izleyicilerle güvenlik konusunda pazarlık yapmaktadır. Bundan dolayı bireysel düzeyde belli bir role sahiptir, çünkü enerji politikasında alınacak kararların sonuçları bireyleri etkilemektedir (Khrushcheva, 2011, s. 38).

Rusya-Ukrayna arasında yaşanan gaz anlaşmazlığı ve iki taraf arasında yaşanan savaş, Rusya gazına bağımlılığı yüksek olan AB'de güvensizliğe neden olmuştur. Yaşanan bu durumlar ekonomik ve siyasi problem olarak algılanarak enerji konusundaki Rusya bağımlılığı AB tarafından varoluşsal bir tehdit haline gelmiştir. Enerji güvenliği konusunun önemi komisyon raporlarında ortaya konulmuştur. Enerji alternatifi olarak önemli bölgelerden biri olan Doğu Akdeniz'de de enerji kaynaklarının tedarikinin güvenliği, belirtilen esaslar üzerinden inşa edilmektedir.

Bu bağlamda AB, Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki enerji projeleri ve yatırımlarında güvenlikleştirme siyaseti yürütmektedir. Rusya ile ortaya çıkan enerji güvenliği krizinin Doğu Akdeniz'e de sıçrama potansiyeline karşı bölgesel enerji güvenliği kompleksi oluşturmak üzere çeşitli adımlar atmaktadır. Bölgesel enerji güvenliği kompleksi için Miko Palankorpi'in tanımı bu noktada açıklayıcı olacaktır:

“Bölgesel enerji güvenlik kompleksi, sınırlı bir coğrafi bölgede iki veya daha fazla devlet arasındaki enerji ile ilişkili olarak etkileşim yoluyla oluşur; bu durum, ilgili devletler arasındaki enerji bağımlılığı ilişkisini ve bu bağımlılığın bir tehdit olarak algılanmasını içerir (güvenlikleştirme). Enerji etkileşimi, üretim (ihracat), satın alma (ithalat) ve enerji transit geçişi gibi işlemleri içerir.” (Palankorpi, 2006, s.3)

Bu durum NATO ve ABD ile bölgedeki hakimiyet ve işbirliği çabalarını ile yakından ilişkilidir. İleriki bölümlerde daha detaylı ele alınacak olan bu hususta somut adımlar atılmaktadır. Bu bağlamda alt bir bölge olarak Doğu Akdeniz’de Rusya’nın attığı jeopolitik ve siyasi adımlar enerjinin bu bölgede de bir güvenlik sorunu halini alması potansiyeli taşımaktadır.

1.2. Enerji Güvenliği Kavramının Doğuşu ve Enerjinin Güvenlikleştirilmesi

Kopenhag okulunun güvenlikleştirme kuramı ekonomik sosyal ve politik etkiler sebebiyle önemli bir konu olarak değerlendirilmektedir. Enerji güvenliği bu kapsamda toplumsal ve ekonomik boyutlarıyla güvenlikleştirilmiş bir konu olarak kabul edilmektedir. Enerji yalnızca ekonomik bir değer olarak kabul edilmez. Aynı zamanda toplumsal istikrar, ulusal güvenlik stratejileri ve uluslararası ilişkilerde önemli bir yer tutmaktadır. Enerji güvenliğinin ekonomik boyutları, enerji kaynaklarının kontrol edilmesi, enerji güvenliği ve ekonomik istikrar olarak ifade edilmektedir. Jeopolitik boyutları ise jeopolitik ve güvenlik ilişkileri jeopolitik ve enerji rekabeti olarak açıklanmaktadır. Enerji güvenliği ile ilgili mücadeleler hem jeopolitik hem de ekonomik boyutları kapsamaktadır. Enerji güvenliğinin ekonomik boyutu, fiyat istikrarı, enerji kaynaklarının erişilebilir olması ve ekonomik bağımsızlık konu alanlarında araştırılmaktadır. Bu açıdan incelendiğinde enerji merkezli mücadele, arz güvenliği, kaynakların yönetilmesi ve ekonomik etkiler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Jeopolitik mücadele ise uluslararası ilişkilerde enerji kaynaklarının kontrol edilmesinde önemli bir etken olarak değerlendirilir. Rusya'nın enerji stratejileri, stratejik denetimi ve Avrupa'nın enerji bağımlılığını etkileyerek jeopolitik bir mücadele haline gelmektedir. Enerji güvenliği Kopenhag okulunun güvenlikleştirme kuramı kapsamında hem jeopolitik hem de ekonomik boyutlarıyla incelenmektedir. Bu açıdan enerji güvenliğinin jeopolitik ve ekonomik faktörleri arasındaki ilişki her iki boyutta da incelenmektedir. Bu nedenle bu mücadeleler açıklanırken hem enerji merkezli hem de jeopolitik merkezle kavramlardan yararlanır. Bu iki boyut arasındaki etkileşim enerji güvenliği stratejileri ve bu güvenliğin ne şekilde algılandığı ile ilgili bilgiler barındırmaktadır (Yıldız A. , 2015, s. 7).

Kopenhag Okulu güvenlik tehditlerinin nesneler arası bir süreçle inşa edildiğini öne sürer. Güvenlikleştirici aktörlerin söylemleri güvenlikleştirme sürecinde önemli bir araç konumundadır. Doğu Akdeniz'in önemi, Rusya'nın rolünün etkisi AB enerji kaynakları konusundaki mücadelede Kıbrıs ve AB çıkarını güvenlik meselesi haline getirdi (Açıkgöz & Şen, 2022, s. 154).

İnsan hayatı ve toplumsal yaşamda önemli bir yer tutan enerji, fiziksel ve üretime dayalı tüm faaliyetlerin kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır. Verimliliği fazla olacak enerji kaynaklarına ulaşma çabası medeniyetlerin gelişimi için oldukça önemli görülmüştür (Alkan, 2015, s. 217). Enerji kaynaklarının hayati öneme sahip olmasıyla enerji güvenliği algısı ortaya çıkmıştır. Enerji kaynaklarının kullanımının belli başlı kaynaklar üzerinde yoğunlaşmasıyla bu kaynaklardan mahrum kalan ülkelerde enerji güvenliği endişesi artmıştır (Ertaş, 2014).

Enerji güvenliği kavramının tanımına baktığımızda zor ve belirsiz bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Enerji güvenliğinin geleneksel tanımı, tüketici ülkelerin petrole ihtiyaçlarını karşılayabilecek biçimde erişebilmeleri bağlamında arz güvenliğinin gerçekleştirilmesiyle sınırlıdır. Bu yaklaşım enerji güvenliğinin geleneksel unsurlarını petrol arzı (üreticiler), talep merkezleri (tüketiciler), jeopolitik ve piyasa yapıları olarak tanımlamaktadır (Çelikpala, 2014, s. 79). Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) enerji güvenliğini, enerjinin kesintiye uğramayan uygun fiyatla kullanılması şeklinde tanımlamaktadır. Ancak politika yapıcılar ve akademisyenler, enerji güvenliğini çok boyutlu ve kapsamlı olarak ele almaktadır ve enerji güvenliği kavramı ülkelere göre değişebilmektedir (Hatipoğlu, 2019, s. 1).

Enerji güvenliği kavramının iki farklı yaklaşımı mevcuttur. Enerji merkezli yaklaşım enerji kaynaklarının keşfedilmesi, enerji kaynaklarına rahat bir şekilde erişilmesi ve uygun maliyetle tedarikinin yapılması kavramlarını kapsamaktadır. Güvenlik odaklı yaklaşımda enerji tesislerine olası saldırı durumunda fiziki olarak korunması anlamına gelmektedir (Sevim, 2012, s. 4385-4386).

Enerji güvenliği enerji alt yapısına olabilecek olası saldırılara, çeşitli sebeplerle yaşanabilecek kesintiler, ambargolar gibi birden çok ihtimalin beraber

değerlendirilmesini gerektiren bir kavram niteliğindedir. Bu yüzden enerji güvenliği hakkında yapılan incelemelerde, enerji kaynaklarının coğrafi dağılımı, transfer rotası ve maliyet gibi birden fazla faktörün değerlendirmesinin yapılması gerekmektedir. (Sevim, 2012, s. 4385).

1973 Petrol Krizi, modern anlamda enerji güvenliği algısının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra petrol üretiminde önemli derecede söz sahibi olan Arap ülkeleri, İsrail'i destekleyici politikalar izleyen ülkeleri cezalandırmak amacıyla petrol ambargoları uygulamış ve bunun sonucunda devletlerin enerji güvenliğini oluşturan öğelerin sorgulanmasını sağlamıştır (Öztopal & Yiğittepe, 2020). Yaşanan bu kriz sonucunda ülkeler enerji kaynaklarını çeşitlendirme politikası uygulamaktadır. Batılı ülkeler enerji güvenliğinin sağlanması için IEA'yı kurmuşlardır. Enerji arz güvenliğinde enerji kaynaklarının çeşitli olması gereklidir. Enerji arzı güvenliği, ülkelerin ekonomisi ve politikası açısından önemlidir. Ülkelerin yeterli enerji kaynaklarına sahip olmaması enerji arz güvenliğini olumsuz etkilemektedir (Çitlioğlu, Kansu, & Okur, 2022, s. 40).

Enerji kaynakları üzerinde artan talep ve sınırsız olmadığı varsayımı enerji sorununun oluşmasına sebep olmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yeterince yaygınlaşmaması, fosil yakıtların yakın gelecekte tükeneceği kaygısı ve enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelerde meydana gelen problemler enerji güvenliğinin gündem olmasını sağlamıştır (Anlar, 2017, s. 60).

Uygarılıkların devamı bakımından enerji vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Bundan dolayı bir bütün halinde bulunan enerji jeopolitiği ve enerji güvenliği kavramları dünyada bulunan devletler için önemlidir. 1973 Petrol Krizi, 1979 İran devrimi ve 2011 yılında gerçekleşen Arap Baharı olayların enerji güvenliğine etkisi büyüktür (Sevim, 2012, s. 4378).

Son yıllarda petrol tüketiminin yerini kısmen nükleer enerjiye ve doğalgaza bırakmasıyla Avrupa yeni enerji sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Rusya ve Avrupa 2006, 2009 ve 2014'te Ukrayna'da yaşanan gaz kesintileri ile sürekli karşı karşıya gelmişlerdir. Diğer yandan enerji taşımacılığında deniz yollarının kullanılması, bazı kritik

geçişlerin öneminin artmasıyla uluslararası boru hatları, ülkelerin dış politikadaki ekonomileri bakımından önemli araçlar olmuşlardır. Dolayısıyla enerji kaynaklarına sahip olan ve talep eden ülkelerde enerji sevkiyatı güvenliği ortak bir problem oluşturmuştur (Pala, 2016, s. 53).

Enerji güvenliğinin sağlanması ve enerjinin kesintiye uğramadan tedariki konuları siyasallaşan bir boyut kazanmaktadır. Petrol ve doğalgaz kaynakları haricinde talebi karşılayacak kaynaklar oluşturulmadığı sürece siyasi ilişkiler enerji üzerinden şekillenecektir (Ünal, 2015, s. 56). En çok kullanılan enerji kaynaklarında petrol ve doğalgazın ilk sırada olması, fosil kaynakların kullanımının öneminin fazla olduğunu anlamamızı sağlamaktadır.

Petrol günümüzde kullanılmaya devam edilen en önemli enerji kaynakları arasındadır. Petrol kaynak güvenliğinde ortaya çıkan olumsuz etkiler petrolü talep eden ülkelerin ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Petrolden sonra en çok kullanılan kaynaklardan olan doğalgazın belli bölgelerde yoğunlaşması, doğalgazı tedarik etmek isteyen ülkelerin kaynak çeşitliliğini güçleştirmektedir. Kömürün diğer kaynaklara göre daha geniş bir alana yayılmasıyla beraber 2030 yılında yüzde 51’lik talep artışı olması beklenmektedir. Bu artışın özellikle Çin ve Hindistan ekonomilerinin talepleri sonucunda meydana geleceği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla bu durum kömür kaynaklarının güvenliğinin önemini arttıracak görülebilmektedir (Ekodialog, 2019). Bahsedilen kaynakların Dünya’daki enerji güvenliği üzerinde önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Deniz güvenliği, enerji güvenliği çalışmalarında önemli konumdadır. Geçmişten günümüze deniz yolları ve enerji güvenliği, küresel ve bölgesel seviyede ekonomik faaliyetlerin merkezi halinde olmuştur. Yer kürenin yaklaşık yüzde 70’lik kısmı denizlerle kaplıdır. Dünyada okyanuslarda ve denizlerde gerçekleşen küresel ticaretle taşınan ürünler başlıca petrol ve doğalgazdır (Sevim, 2012, s. 4888).

Country	Oil Reserves (Billion Barrels)	Country	Natural Gas Reserves (Trillion Cubic Meters)
Venezuela	303.8	Russia	38.0
Saudi Arabia	297.6	Iran	32.0
Canada	169.7	Qatar	24.7
Iran	155.6	USA	12.9
Iraq	145.0	China	8.4
Russia	107.2	Venezuela	6.3
Kuwait	101.5	Saudi Arabia	6.0
UAE	97.8	UAE	5.9
USA	68.9	Nigeria	5.4
Libya	48.4	Algeria	4.3
Nigeria	37.0	Iraq	3.5
Kazakhstan	30.0	Azerbaijan	2.8
China	26.2	Kazakhstan	2.7
Qatar	25.2	Australia	2.4
Brazil	12.7	Egypt	2.1
Algeria	12.2	Canada	2.0
Norway	8.5	Kuwait	1.7
Angola	8.2	Norway	1.5
Azerbaijan	7.0	Libya	1.4
Mexico	5.8	Indonesia	1.4
Oman	5.4	India	1.3
Others	60.2	Others	32.1
TOTAL	1,733.9	TOTAL	198.8

Tablo 1: Ülkelere Göre Dünya Kanıtlanmış Petrol ve Gaz Rezervleri (2019).

Kaynak: BP Dünya Enerjisinin İstatistiksel İncelemesi, 2020.

Son yıllarda enerjiye artan talebe bağlı olarak doğalgazın sıvılaştırılarak taşıma miktarında artış mevcuttur. Doğalgazın sıvılaştırılarak (LNG-Liquefied Natural Gas) deniz yoluyla taşınması petrole kıyasla daha karmaşık bir teknolojik altyapı gerektirmektedir. LNG'nin taşınma kapasitesi az ve ekonomik bakımdan maliyetlidir. Doğalgazın sıvılaştırılarak deniz yolu üzerinden taşınması petrolün taşınmasından yaklaşık olarak 7 kat daha pahalıdır. Bundan dolayı doğal gazın taşınması için tercih edilen yol boru hatları ve bölgesel pazarlar olmaktadır (Sevim, 2012, s. 4387). Enerji güvenliğinde jeopolitik ve stratejik bölgelerden birisi de Doğu Akdeniz'dir. Bölgenin ticari kavşaklarda yer alması ve enerji kaynaklarına sahip olması nedeniyle stratejik önemi yüksek olan bir bölgedir.

Enerji güvenliğine yönelik tehditlerin güvenlikleştirilmesinde güvenlikleştirici aktörler genelde enerji piyasasında bulunan büyük şirketler veya enerji ithalatı yapan

lkelerdir. Enerji güvenliğini sağlamak adına alınan olağanüstü tedbirler güvenlik ikilemini ortaya çıkararak bahsi geçen devletler için çatışma ortamları oluşabilmektedir. Dünya üzerinde enerji tüketen ülkeler, enerji kaynakları üreten ülkeler ve transit ülkeler olmak üzere üç grup ülke mevcuttur ve her birinin güvenlik kaygıları farklı olmaktadır (Anlar, 2017, s. 61).

Soğuk Savaş sonrası güvenlik algısı içerisinde yer alan enerji güvenliği Rusya ve Ukrayna arasında gerçekleşen doğalgaz krizlerinden sonra farklı hale gelmiştir. Bu krizler Rus doğalgazını ithal eden Avrupa ülkelerini olumsuz derecede etkilemesi ve Rusya'nın enerjiyi bir siyasal baskı aracı olarak kullanması enerjiye bağımlılığı bulunan ülkelerin enerji güvenliği algısının farklı alanlar üzerinden incelenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Günümüzde enerji güvenliği ülkelerin askeri, siyasi, ekonomik ve çevresel gelişmelerini etkilemektedir. Bu bağlamda askeri perspektiften baktığımızda enerjide dışarıya bağımlı olan bir ülkede yaşanacak olası savaş durumunda ortaya çıkabilecek bir enerji krizinde, söz konusu ülkenin askeri yapısı ve savaş zamanı düşmanlarına karşı manevra alanının kısıtlanması anlamına gelmektedir. Askeri güvenlik anlayışı yapısı gereği geleneksel güvenlik anlayışına sahip olsa da günümüzde enerji güvenliğine olan bağlantısı onu her ihtimale karşı gündemde tutmaktadır (Ertaş, 2014).

Buzan'a göre ekonomik temele sahip olan enerjinin srdrebilirliğinin sağlanması askeri güvenlik kadar önemlidir. Enerjinin kesintisiz, güvenilir ve ekonomik yollarla temin edilmesi enerji güvenliğinin sağlanması gereklilerindendir. Bunların yanında karşı taraftan gelebilecek tehditlere karşı önlem almak takip edilmesi gereken yollardandır. AB gibi enerjiye bağımlılığı artan birçok ülke için bu unsurlar önemlidir. Ancak enerji güvenliğinde devletler ortak bir karar almadaki isteksizliklerinden dolayı AB'nin ortak bir enerji politikasını oluşturmasını güçleştirmektedir. Enerji AB için birleştirici özelliğe sahip olsa da ortak enerji politikasının oluşumu zor görünmektedir (Oktay & amkıran, 2006, s. 162).

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ- RUSYA ARASINDAKİ ENERJİ İŞ BİRLİKLERİ VE AVRUPA BİRLİĞİ ENERJİ GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ

AB, kuruluşundan günümüze kadar enerji çalışmalarında aktif bir rol oynamıştır. AB, sanayisini ve ekonomisini geliştirmek için enerji kaynaklarına sürekli olarak ihtiyacı vardır. Dünyanın en büyük ithalatçısı olan AB enerji kaynaklarını büyük bir oranda Rusya'dan ithal etmektedir. İki taraf arasındaki enerji ticaretinin ekonomik boyutunun yanında siyasi ve stratejik önemi vardır. Siyasi çatışmalarda ve yaşanan krizlerde enerji transferini engelleme yöntemlerinin kullanılması enerji ithal eden ülkelerin ekonomisini etkilemenin yanında enerji, stratejik bir silah haline dönüşebilmektedir. Rusya dünya üzerinde doğalgaz rezervleri bakımından zengin olduğu için enerji kaynaklarının getirdiği gücü dış politikada aktif bir şekilde kullanabilmektedir. Buna karşın Avrupa, enerji kaynakları bakımından yetersiz bir konumdadır. Avrupa'nın enerjiye yüksek oranda bağımlı olması dış politikalarda ve enerji kaynaklarının kullanılmasında çeşitli problemlerle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla enerji kaynakları ekonomik kalkınma, dış politika kararları ve çevre politikaları gibi birçok faktörü etkilemektedir. Enerjide dışa bağımlı olan AB'nin enerji kaynaklarını kullanması ve ithalatı kilit bir öneme sahiptir.

Bu bölümde AB'nin enerji politikası ve enerji güvenliği ile alakalı yaptıkları çalışmalardan bahsedilerek AB'nin karşılaştığı enerji krizlerinden nasıl etkilendiği, ne gibi önlemler almaya çalıştığı anlatılacak ve ülkeler bazında analizlere de yer verilecektir. Daha sonra AB'nin en büyük enerji ortağı olan Rusya ile enerji ilişkileri anlatılarak meydana gelen enerji krizlerinin AB'nin enerji güvenliğini nasıl etkilediğinden bahsedilecektir.

2.1.Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Enerji Güvenliği Hakkındaki Çalışmaları

İkinci Dünya Savaşı sonrası büyük bir yıkım yaşayan Avrupa, yeniden toparlanmak için çözüm arıyordu. Avrupa'da barış ortamının kalıcı ve sürdürülebilir olması için ortak değerler ve amaçların birleştirilerek işbirliği ortamının oluşturulması düşüncesi savunulmaktaydı. Fransız Dış İşleri Bakanı ve sonrasında Başbakan olan Robert Schuman, Fransa ve Batı Almanya arasındaki kömür ve çelik ile ilgili uyuşmazlıkların engellenmesi için Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kurulmasını önermiştir. 1951 yılında Almanya, Fransa, Belçika, Lüksemburg, Hollanda ve İtalya'nın katılımlarıyla AKÇT kurulmuştur. Böylece kömürün Avrupa'nın kalkınmasında kullanılması hedeflenmiştir (Güler Z. , 2020, s. 1818).

Topluluk kömür sektöründe ilk yıllarda başarı elde etse de 1958 yılından sonra kömürde artan talep sorununa karşı çözümlerin geliştirilememesi nedeniyle Topluluk sisteminde gerilemeler oluşmuştur. Bu başarısızlığın nedeni üye ülkelerin tek taraflı davranmasıydı. Bunun yanında petrol kaynaklarının kullanımının artması kömürün, ikinci planda kalmasına neden olmuştur. Üye ülkelerin enerji taleplerini petrolden sağlamaya çalışması bir tehlike olarak görülmüştür (Yıldız F. , 2013, s. 165). Daha sonra kömür ve çelikle beraber geriye kalan sektörlerde de ekonomik bakımdan birlikteliğin kurulması için 1957 yılında Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) oluşturulmuştur. O dönemde kömür ve çelikten sonra önemi artan bir diğer enerji kaynağı nükleer enerji olmuştur. Dönemin süper güçleri olan ABD ve Rusya'nın nükleer enerjiyi yaygın olarak kullanması Avrupa'da talebin artmasına sebep olmuştur. Bunun üzerine Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) 1958 yılında kurulmuştur. Topluluk böylece nükleer enerjinin kontrollü şekilde kullanılması gibi hususları hukuk çerçevesinde belirtmiştir (Kesici, 2022, s. 48-49). Antlaşmanın temel amacı, üye devletlerin bir araya gelerek nükleer enerjinin oluşturulması ve geliştirilmesidir. Bunların yanında nükleer enerji, üye devletler için enerjide bağımsız olmanın önemli bir adımı niteliğinde olmuştur (Publications Office of the European Union, 2007). AAET'ye üye ülkeler nükleer enerjiyi ortak bir şekilde geliştirerek nükleer enerji alanında önemli bir

güce sahip olan ülkeler arasında olan ABD'nin egemenliğinden kurtularak Sovyetler Birliği'ne meydan okumak istemişlerdir (Dursun, 2011, s. 38). Diğer yandan Orta Doğu'da yaşanan önemli siyasi gelişmelerden biri olan 1956 Mısır-İsrail Savaşı'nda İngiltere ve Fransa'nın Süveyş Kanalı'na müdahalesi Avrupa ülkelerinin petrol kaynaklarına ulaşmasını güçleştirmiştir. Petrolde yaşanan tedarik sıkıntısı sonucunda Batı Avrupa ülkeleri nükleer enerjiye yönelmişlerdir. Ancak zamanla petrol arz krizinin çözülmesiyle nükleer enerjideki gelişmeler arka planda kalmıştır (Kakışım, 2019, s. 462). 1965 yılında Brüksel'de imzalanan Füzyon Antlaşması'nda AET, EURATOM ve AKÇT birleştirilerek belirtilen topluluklar için tek bir komisyon ve konsey oluşturulmuştur. Füzyon Antlaşması 1 Temmuz 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir (EC Directorate-General for Communication, t.y.).

Üye devletler arasında çeşitli antlaşmalar yapılsa da enerji konusunda üye devletleri arasında işbirliği tam olarak mevcut değildi. 1960'lardan itibaren Komisyon enerji politikasının oluşturulması hususunda birtakım önerilerde bulunmuştur. 1962 yılında Enerji Politikası Hakkında Memorandum (The 1962 Memorandum on Energy Policy)'u yayınlamıştır. 1968 yılında Ortak Enerji Politikasına İlk Uyum (First Orientation to a Common Energy Policy) önerisini sunmuştur. Komisyon yaptığı bu önerilerle dönemin enerji politikasının problemlerini ve ilkelerini ortaya koyup, enerji arzının en uygun fiyatlarla gerçekleşmesini hedeflemiştir (Dursun, 2011, s. 39).

Dünya üzerinde önemli enerji kaynakları arasında olan petrolün üretim payı 1949 yılında yüzde 24 iken 1972'de yüzde 43'e yükselmiştir. Belirtilen yıllar arasında Batı'da petrol tüketimi 11 kat artış göstermiştir (Baysal K. , 2012, s. 217). Dünya üzerinde yaşanan en önemli krizler arasında olan 1973 Petrol Krizi önemli tedarikçiler arasında bulunan Avrupa'yı etkilemiştir. Bu kriz sonucunda Avrupa Topluluğu (AT)'nın enerji arz güvenliğinin olmadığı ve fiyatlarda istikrarsızlığın ortaya çıktığı görülmüştür. Meydana gelen sorunlar sonucunda üye ülkeler, enerji politikası hususunda daha güçlü bir enerji politikası izlemenin gerekliliğinin farkına varmışlardır (Bayraç, 2009, s. 123). AT'nin petrol krizi ile ilgili yaşadığı olumsuzlukların hemen ardından 17 Eylül 1974 Tarihli Konsey Kararı'nda enerji politika konusunda önemli bir belge oluşturmuştur. Bu kararda arz ve enerjinin güvenli bir şekilde temininin olmasına vurgu yapılarak bir

topluluk enerji politikasının oluşturulması gerekliliği ortaya konulmuştur. 17 Aralık 1974 Tarihli Konsey Kararı'nda da enerji konusunda ortak hedefler belirlenmiştir. Alınan kararlar arasında enerji ithalat bağımlılığının azaltılması, güvenilir enerji kaynakları kullanılarak nükleer enerjinin gelişimine önem verilmesi, kömür üretiminin devam edilmesi ve doğalgaz üretiminin yükseltilmesi gibi enerji hedefleri yer almıştır (Kesbiç & Şimşek, 2001, s. 5-6).

1974 ve 1979 petrol krizlerinin yaşandığı ikinci dönemin hemen sonrasında Komisyon AT enerji politikasının uygulanması için üye devletlerin ulusal politikalarının birbirleri ile tutarlı olması ve daha güçlü bir enerji politikası oluşturulmasının gerektiği anlaşılrsa da üye devletler arasında görüş birliği sağlanamamıştır. Bunun nedeni üye devletler enerji konusunu kendi yetkileriyle ele almak istemesiydi (Dursun, 2011, s. 48). Bu durum üye devletlerin ileride fikir ayrılıklarının oluşumunun devam edeceğinin bir göstergesi olmuştur.

1980'li yıllarda enerji güvenliği ile beraber çevreci enerjinin oluşturulması da gündemdeydi. Bu yüzden petrol kullanımının azaltılarak çevreye daha az zararı bulunan doğalgazı kullanımı tercih edilmeye başlanmıştır. Böylece AT, doğalgaz ithalatı yapabileceği alternatif ülkelere yönelmiştir. Tedarikçi olarak tercih edilen Sovyetler Birliği'ne olan doğalgaz ithalatı 1980 yılında giderek artmasıyla Sovyetler Birliği, Batı Avrupa'nın enerji tedarikinde önemli bir yer edinmiştir (Kakışım, 2019, s. 463).

Sovyetler Birliği'nin büyük bir kısmı Batı Avrupa ülkelerine ihraç edilen büyük doğal gaz rezervleri vardı. 1980'lerin başında Batı Avrupa'ya Sovyet doğal gaz ihracatı hızla artarak ve Sovyetler Birliği, Avrupa'nın en önemli enerji tedarikçilerinden biri haline gelmiştir (Baconi, 2017, s. 8). Batı Avrupa'ya Sovyet doğal gaz ihracatı, özellikle yeni inşa edilen boru hatları sayesinde artmıştır. 1980 yılında Sovyet doğal gazı, Batı Avrupa'nın toplam doğal gaz ithalatının yaklaşık yüzde 40'ını oluşturduğu tahmin edilmektedir. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin Avrupa'ya doğal gaz sağlayan ana boru hatları şunlardır:

Yamal Boru Hattı: Bu boru hattı 1980'li yıllarda tamamlanamamıştır. Ancak planlama 1980'lerin sonlarında başlamıştır (Güneş & Arslan, 2018, s. 16).

SSCB'den Almanya'ya: Sovyet doğalgazı Polonya ve Almanya üzerinden Batı Avrupa'ya taşınmıştır.

Petrol İthalatı: Sovyetler Birliği ayrıca Batı Avrupa'ya da büyük miktarlarda petrol ihraç etmiştir. Ancak petrol arzı, doğal gaz arzı kadar stratejik öneme sahip değildi. Batı Avrupa'nın petrol ithalatının büyük kısmı Orta Doğu'dan geliyordu. Sovyet petrol rezervleri Batı Avrupa'nın toplam petrol ithalatının %5-10'unu oluşturuyordu (Yalçın, 2017, s. 40).

1980'li yıllarda Batı Avrupa enerji ihtiyacının önemli bir kısmını dış kaynaklardan sağlıyordu ve Sovyetler Birliği bu tedarik zincirinde kilit rol oynuyordu. Özellikle doğalgaz Sovyetler Birliği için önemli bir enerji kaynağıydı ve Batı Avrupa ülkeleri bu kaynağa giderek daha fazla güveniyorlardı (Kanbal, 2012, s. 12).

Almanya: Batı Almanya, Sovyet doğalgazının en büyük alıcılarından biriydi. Bu dönemde Almanya'nın doğal gaz ithalatının çoğunu Sovyet doğal gazı oluşturuyordu.

Fransa ve İtalya: Fransa ve İtalya gibi diğer Batı Avrupa ülkeleri de Sovyet doğalgazına olan bağımlılıklarını artırdı. Ancak bu ülkeler enerji kaynaklarını çeşitlendirmeye çalıştılar ve Sovyet doğal gazı da bu çeşitliliğin bir parçasıydı.

Birleşik Krallık: İngiltere, Sovyet doğalgaz ithalatına daha az bağımlıydı; ülkenin enerji ihtiyacının çoğu yerli kaynaklardan veya Orta Doğu'dan geliyordu.

Enerji bakımından Sovyetler Birliği'ne bağımlılık, Batı Avrupa ülkelerinin enerji güvenliğine yönelik riskler oluşturmaktadır. Sovyet enerji politikası, Avrupa ülkelerinin enerji stratejilerini ve dış politikalarını etkileyen önemli bir faktör olarak görülüyordu. Siyasi gerginlikler ve özellikle Sovyetler Birliği ile olan uluslararası ilişkiler, Batı Avrupa'nın enerji kaynaklarını tehdit edebilecek potansiyel sorunları giderek daha fazla ortaya çıkarıyordu. 1980'lerde Sovyetler Birliği'ne enerji bağımlılığı, Batı Avrupa'nın enerji stratejisini çeşitlendirme ve alternatif enerji kaynaklarına yönelme ihtiyacını artırdı. Bu dönemde Batı Avrupa ülkeleri enerji tedarikinin çeşitliliğini sağlamak ve Sovyetler Birliği'ne bağımlılığı azaltmak için çeşitli stratejiler geliştirmeye başladı (Koç, 2022 s. 11). 1980'li yıllarda AT içindeki bir diğer önemli gelişme enerji konusunda tek pazar

oluşturma ve serbestleştirme girişimleridir. Üye ölkeler tarafından mevcut piyasaların bütönlöştirilmesi gerektiğini anlaşılmış, enerji iç pazarı oluşumu tartışılmıştır (Yorkan, 2009, s. 26). 1986 yılında topluluk için en kapsamlı değişimlerin yapıldığı Avrupa Tek Senedi'nde Avrupa Komisyonu, doğalgaz ve elektrik için enerji politikalarında piyasa serbestleşmesi konusunda bazı düzenlemeler getirilmiştir (Mircioğlu, 2022, s. 100).

1980'lerin sonunda Soğuk Savaş'ın bitmesiyle küreselleşme ortamı yeni pazarların oluşmasını sağlamıştır. Enerji, ulus devletler için stratejik ve jeopolitik olarak çıkar ve güç unsuru olmuştur. Uluslararası alandaki gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıkan yeni koşullar, enerji güvenliği kavramına dönemde, rekabetin yanı sıra işbirliğini de ekleyecek yeni boyutlar kazandırmıştır (Çelikpala, 2014, s. 81). Avrupa, Soğuk Savaş'ta yaşadığı ekonomik bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak için bazı girişimlerde bulunmuştur. Eski Sovyet ölkelerinin ve Batı Avrupa ölkelerinin enerjiye ihtiyaç duymasının ardından enerjide işbirliği kaçınılmaz olmuştur.

AB'ye güvenli bir şekilde enerji taşınması için 1991 yılında Avrupa Komisyonu tarafından BDT'ye Teknik Yardım (Technical Aid to Commonwealth of Independent States [TACIS]) programı başlatılmıştır. Programın amacı SSCB'nin dağılması sonrasında Doğu ve Orta Asya'da oluşan Ukrayna, Moldova, Belarus, Özbekistan, Gürcistan, Ermenistan, Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Törkmenistan'a teknik destek ve ekonomik reformlar ile enerji geçiş aşamasına destek vermektir. Ayrıca programda nükleer enerji güvenliğinin temini için geliştirmeler yapılması hedeflenmiştir (European Commission, 1992). Bu şartın en önemli ilkeleri güvenli enerji arzı ve uluslararası enerji işbirliğinin desteklenmesi olmuştur. AB ve AAET ile beraber 66 ölkeden imzalanan Avrupa Enerji şartı, 1992 Enerji şartı Antlaşması (EşA)'na katılmanın ilk adımı olmuştur (International Energy Charter, 2015). EşA, Aralık 1994'te imzalanarak Nisan 1998'de yürürlüğe girmiştir. AB ve EURATOM'la beraber 53 taraf antlaşmayı imzalamıştır. EşA, çok taraflı bir enerji işbirliği çerçevesi sunmaktadır. EşA daha açık ve rekabetçi enerji piyasaları oluşturularak enerji güvenliğini desteklemek üzerine tasarlanmıştır (International Energy Charter, 2019). EşA'nın amaçları arasında enerji güvenliğini artırmak, enerji verimliliğinin en yüksek seviyeye ulaştırılması, çevresel problemleri minimuma indirmek gibi önemli maddeler vardır (Demir, 2003). DTÖ

kurallarına dayanarak enerji geçişi ve ticareti düzenlemelerinin uygulanmasının yanında, yatırımcılar ve ev sahibi devlet arasında anlaşmazlıkların çözülerek enerji verimliliği ve üretimi desteklenmiştir (International Energy Charter, 2019). Günümüzde anlaşmanın durumuna baktığımızda AB Komisyonu, ye lkeler, AB ve EURATOM anlaşmadan çekilme konusunda teklifini açıklamıştır. İtalya 2016 yılında anlaşmadan ayrılmasının ardından Almanya, Fransa, Danimarka, İspanya, Hollanda, Lüksemburg ve Polonya gibi ülkeler de anlaşmadan çekilmeyi planlıyordu. Anlaşmadan ekilme sebepleri arasında AB'nin Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Paris Anlaşması kapsamındaki iklim hedefiyle uyumlu olmaması ve fosil yakıt şirketlerinin yatırımlarını korumak amacıyla anlaşmanın kullanılması gibi sebepler yer almıştır (şeker, 2023).

7 şubat 1992 tarihinde imzalanan Maastricht Antlaşması'nda ekonomi, ortak dış ve güvenlik politikası ile adalet ve içişleri alanında işbirliği stnları oluşturulmuştur. Avrupa bütünleşmesi için önemli bir adım niteliğinde olan antlaşmada ortak enerji politikası için ayrı bir başlık oluşturulmamıştır. Maastricht Zirvesi'nde İtalya ve Fransa enerji başlığının dahil edilmesini desteklese de İngiltere, Hollanda ve Almanya ortak enerji politikasıyla ilgili bir bölüm eklenmesine karşı ıktılar. Bu üç ülkenin aldığı karar sonucunda kendi enerji kaynakları üzerindeki kontrollerinden vazgeçmek istemediği anlaşılmaktadır. Fransa, farklı enerji biçimlerinin farklı siyasi düzeylerde değerlendirilmesi gerektiğini düşünmüştür. İngiltere ise Komisyonun enerji konusunda gerekli yetkileri içinde bulundurduğu savunmuştur (Matlary, 1997, s. 88-89).

Enerji konusu Maastricht Antlaşması'nın 3. Maddesinin (t) bendinde enerji sivil koruma ve turizm alanındaki düzenlemelerle beraber yer almıştır. Anlaşmaya eklenen sivil koruma, enerji ve turizmle ilgili beyannamede 3 (t) maddesine atıfta bulunan alanlar hakkındaki başlıkların eklenmesi Komisyon'un en geç 1996 yılına kadar Konsey'e sunacağı bir rapora göre değerlendirilip karar verileceği ifade edilmiştir (EUR-Lex, 1992).

Enerji alanında yapılan önemli bir diğer alışma Avrupa Komisyonu tarafından Ocak 1995'te yayınlanan *AB Enerji Politikası İçin Yeşil Kitap* olmuştur. Yeşil Kitap, AB'nin enerji politikasına olan ihtiyacının değerlendirilmesinde önemli olmuştur. Yeşil Kitap'ta Komisyon'a göre AB enerji politikasının temel amacı, olabildiğince uygun enerji

maliyetiyle tüketici ihtiyaçlarının giderilmesi, arz güvenliğinin sağlanması ve çevrenin korunması olmuştur. Ayrıca Yeşil Kitap'ta enerjinin verimli kullanılmasında yerel ve bölgesel yönetimlerin rolünün enerji hedeflerinde ulaşılmasında öneminin büyük olduğu ifade edilmiştir (Blanc, 1995).

AB, Aralık 1995 yılında *Avrupa Birliği için Bir Enerji Politikası* başlığı ile Beyaz Kitap yayınlarak ortak enerji politikası çalışmalarına devam etmiştir. Beyaz kitapta rekabetçi bir enerji piyasasının oluşturulması, enerji güvenliğinin sağlanması ve çevrenin korunması şekline üç önemli başlık belirlemiştir. Belirlenen öncelikler sonradan oluşturulan yeşil kitaplarda da önemi vurgulanmıştır (Yorkan, 2009, s. 27). Komisyon, Beyaz Kitap'ta enerji güvenliğinin tanımını şu şekilde yapmıştır :

“Gelecekte meydana gelebilecek potansiyel enerji güvenliği problemlerine karşı iç enerji kaynaklarını ekonomik olarak kullanmak ve dış kaynakları daha istikrarlı ve çeşitlendirilmiş bir biçimde seçmek” (European Commission, 1995).

AB'ye üye olan devletler 1997 yılında önemli bir antlaşma olan Amsterdam Antlaşması'nı imzalamışlardır. Mayıs 1999 yılında yürürlüğe giren antlaşmada enerji konusunda önemli bir karar alınmamıştır. Yapılan düzenlemelerde enerji alanında Topluluk yetkilerini üye devletlere geri verme hakkında önemli bir değişiklik oluşturulmamıştır. Üye devletler ve AB arasında yetki paylaşımı ilkeleri belirlenmiştir. Ayrıca 2001 yılında imzalanan Nice Antlaşması'nda da enerji konusunda özel bir düzenlemeye gidilmemiştir (Dursun, 2011, s. 59-60).

AB'nin enerji ithalatında bağımlılığının giderek artması üzerine Komisyon, enerji arz güvenliği konusunda çalışmalar yapmaya devam etmiştir. Komisyon 2000 yılında Enerji Arz Güvenliği İçin Avrupa Stratejisine Doğru başlıklı Yeşil Kitabı yayımlamıştır. Komisyon, Yeşil Kitap ile Avrupa'da enerji güvenliğinin durumuna dikkat çekerek, AB içerisinde enerji üretiminin azaldığını ifade etmiştir (Aalto & Westphal, 2008, s. 10). İthal edilecek enerjide doğalgaza daha fazla ağırlık verilmesinin gerektiğini ortaya koymuştur. Bunun yanında Rusya'ya doğalgaz bağımlılığının giderek artacağı öngörülmesine rağmen Rusya ile yapılacak yeni ortaklığın arz güvenliğini artıracaklarını belirtmektedir (Mcgowan, 2011, s. 495).

Avrupa giderek doğalgaza bağımlı hale gelirken, enerji stratejisinde çeşitliliğin sağlanmasına yönelik hiçbir adım atılmamıştır. Bu durum tek bir enerji kaynağına aşırı bağımlılığa yol açmıştır. Enerji stratejileri genellikle kısa vadeli ekonomik faydalara odaklanmıştır. Stratejik planlamada uzun vadeli güvenlik riskleri ve bağımlılık konuları yeterince dikkate alınmamıştır. Bu eksiklikler tek enerji kaynağına bağımlılığı arttırmıştır. Rusya ile yapılan enerji anlaşması öncelikle ekonomik ve siyasi çıkarlara dayanıyordu. Ancak bu sözleşmelerin uzun vadeli güvenlik sonuçları ve bağımlılık riskleri yeterince dikkate alınmamıştır (Acer &Yılmaz, 2018 s. 50).

Siyasi ve jeopolitik riskler: Sovyet veya Rus politikaları Avrupa'nın enerji arzını tehlikeye atabilmesi ciddi bir olasılıktır. Siyasi gerginlikler ve uluslararası ilişkilerdeki değişiklikler enerji arzında aksamalara neden oldu. Özellikle Soğuk Savaş gerilimleri enerji güvenliğini etkileyen bir faktör olarak tespit edilmiştir.

Enerji Krizi ve Elektrik Kesintileri: SSCB'deki siyasi kararlar enerji arzında kesintilere yol açabilir. Bu krizler Avrupa'nın enerji güvenliğini doğrudan tehdit ediyordu. Enerji arzındaki kesinti Rusya'nın siyasi faaliyetlerinden kaynaklandı.

Tek Taraflı Bağımlılık: Sovyetler Birliği'nden gelen büyük doğalgaz arzı, Avrupa'yı son derece tek bir enerji kaynağına bağımlı hale getirdi. Bu bağımlılık, enerji krizi veya arz kesintisi durumunda büyük sorunların oluşması olasılığını artırmıştır.

Yeşil Kitap'ta AB'nin enerjide dışa bağımlılığının dikkate alınmaması durumunda bu bağımlılığın 2020 yılında yüzde 70 seviyelerine ulaşacağını belirtmiştir. Ayrıca iklim değişikliğiyle mücadele, elektrik ve doğalgaz kaynakları için iç pazar oluşturmak, AB'ye üye olmayan ülkelerle ilişkileri kuvvetlendirmek gibi konulara önem verilmesi gerektiğinin altını çizmiştir (Dursun, 2011, s. 80).

2006 yılında Komisyon, Sürdürülebilir, Rekabetçi ve Güvenli Enerji İçin Avrupa Stratejisi başlıklı Yeşil Kitap yayımlanmıştır. Yeşil Kitap'ın temel ilkeleri arz güvenliğinin dengelenmesi, sürdürülebilir kalkınma ve rekabetçi bir pazar şeklinde olmuştur. AB'nin gaz tüketiminde Rusya, Norveç ve Cezayir'den yaptığı ithalatın büyük etkisinin olduğunu ve gelecek 25 yıl içinde ithalat oranının yüzde 80'e ulaşacağını belirtmiştir. Ayrıca enerji altyapısına yatırım ihtiyacı bulunduğu belirtilerek, yerli

enerjinin rekabetçi kılınması gerektiği vurgulanmıştır. 2006 yılında Yeşil Kitap'ın yayınlanmasının en önemli nedeni 2005 yılında Rusya'nın Ukrayna'ya doğalgaz akışını kesmesi etkili olmuştur ve ortak bir dış enerji politikasının gerekliliği ortaya çıkmıştır (European Commission, 2006).

Rusya'nın 2005 yılında Ukrayna'ya doğalgaz akışını askıya alması, Avrupa'nın enerji güvenliği konusunda ciddi endişelere yol açmış ve ortak bir dış enerji politikası ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Kriz ortamında Avrupa'nın enerji arzındaki aksaklıkların meydana gelmesiyle Rusya'nın enerji politikasındaki stratejik rolü ortaya çıkmıştır. 2006 yılında Kuzey Akım boru hattının inşasına yönelik adımlar bu bağlamda önemli bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır. Rusya'nın 2005 yılında Ukrayna'ya doğalgaz arzını kesmesi, Avrupa'nın enerji arzında büyük bir krize neden olmuştur (Sevim, 2012, s. 4379).

Ukrayna'nın Rus doğal gazını Avrupa'ya taşıdığı boru hattında meydana gelen problemler Avrupa ülkeleri de doğrudan etkilenmiştir. Bu olay, Avrupa doğalgaz arzı açısından büyük bir belirsizlik ve önemli riskler yaratmıştır. Rusya'nın hamlesi Avrupa'nın enerji güvenliğine yönelik bir tehdit olarak görülmüş ve Avrupa ülkelerinin enerji kaynaklarına olan bağımlılıklarını azaltmaları ve alternatif kaynaklar aramaları gerektiği vurgulanmıştır. Rusya'nın Ukrayna'ya doğalgaz arzını kesmesi, Avrupa'nın ortak bir dış enerji politikası oluşturma ihtiyacını vurgulamıştır. Böylece Avrupa ülkeleri arasında enerji güvenliğine yönelik daha koordineli bir yaklaşımın önemini vurgulamıştır (Bakan & Şahin, 2018, s. 14).

Tek taraflı hareket eden ülkeler enerji krizlerine karşı daha savunmasızdır ve bu krizler ortak enerji stratejilerinin geliştirilmesini teşvik etmiştir. Ortak dış enerji politikası, Avrupa'nın enerji arzını çeşitlendirmeyi ve enerji güvenliğini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Kuzey Akım boru hattının inşasına yönelik ilk adımlar 2006 yılında başlamıştır. Nord Stream, Rus doğal gazını Baltık Denizi üzerinden doğrudan Almanya'ya taşımayı amaçlayan bir projeydi. Projenin amacı Avrupa'nın enerji güvenliğini güçlendirmek ve Rusya'dan gelen enerji akışını çeşitlendirmektir. Ancak her ülkenin bu projeye yaklaşımı ve stratejisinde farklılıklar vardı. Nord Stream projesini destekleyen başlıca ülkelerden biri Almanya'ydı (Yalçın, 2017, s. 44).

Almanya, Rus doğal gazını doğrudan Almanya topraklarına taşıyacak olan bu boru hattını enerji güvenliği ve ekonomik çıkarlar açısından önemli görmüştür. Almanya'nın enerji stratejisi, doğal gazı doğrudan Rusya'dan almayı amaçlayan bir yaklaşımı içermektedir. Polonya ve Baltık Devletleri Kuzey Akım projesini reddetti. Bu ülkeler, Rus doğal gazının doğrudan Almanya'ya gönderilmesinin enerji güvenliklerini tehlikeye atmasından korkuyorlardı. Dolayısıyla bu ülkeler bu projeye karşı olduklarını açıkça ifade etmişlerdir. Üstelik bu ülkeler Rusya'nın enerji politikasına göre daha bağımsız enerji stratejileri geliştirmeyi tercih etmişlerdir (Dinçer, 2023, s. 18).

Kuzey Akım'ın diğer Avrupa ülkeleri üzerindeki etkisi ülkeden ülkeye farklılık göstermiştir. Bazı ülkeler enerji arzını doğrudan çeşitlendirmeye yönelik projeleri desteklerken, diğerleri Rusya'nın enerji üzerindeki etkisini azaltmanın başka yollarını aramıştır. Rusya'nın 2005 yılında Ukrayna'ya doğalgaz arzını askıya alması, Avrupa enerji güvenliği açısından ortak bir dış enerji politikası oluşturulması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu kriz, Avrupa ülkeleri arasında daha fazla işbirliği ve koordinasyona ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. 2006 yılında Kuzey Akım boru hattının inşasına yönelik hamle, enerji güvenliğini güçlendirmeyi ve Rusya'dan gelen enerji akışını çeşitlendirmeyi amaçlasa da projeye yönelik farklı ülkelerde farklı yaklaşımlar ve stratejiler ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklar Avrupa'da enerji güvenliğine yönelik farklı stratejik yaklaşım ve politikaların olduğunu göstermektedir (Bakan & Şahin, 2018, s. 11).

Komisyon 10 Ocak 2007 tarihinde Avrupa Konseyi ve Avrupa Parlamentosu'na Avrupa İçin Bir Enerji Politikası başlıklı bildiri göndermiştir. Bildiride Avrupa'nın enerjide ithalat bağımlılığı ve artan enerji fiyatları gibi problemlerle karşı karşıya olduğunu ve AB'nin ortak bir şekilde hareket etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bildirinin önemli başlıkları ithal fosil enerjinin oluşturduğu savunmasızlık, iklim değişikliğiyle mücadele ve tüketicilere uygun fiyatlı enerjinin sağlanması olmuştur (European Commission, 2007).

AB, enerji piyasalarını serbestleştirme girişimlerini sürdürmek için 2009 yılında Üçüncü Enerji Paketi'ni oluşturmuştur. Doğalgaz ve elektrik piyasalarının rekabete açılması, tüketicilerin tedarikçilerini istediği şekilde seçebilmesi ve arz güvenliğine dikkat edilmesini tavsiye edilmiştir. Enerji pazarında rekabeti arttırmak amacıyla daha

fazla tedarikçi ülkenin katılımını destekleyen enerji paketi, AB ve Rusya arasında doğalgaz taşımacılığı hakkında problemlerin meydana çıkmasına sebep olmuştur. Rusya, yapılan düzenlemelerin Avrupa'ya inşa etmeyi planladığı boru hattı çalışmalarına engel olacağı şeklinde yorumlamıştır ve düzenlemeye karşı çıkmak için DTÖ'ye başvurmuştur. Üçüncü Enerji Paketi'nin etkisine örnek olarak Güney Akım Projesi gösterilebilmektedir. Komisyon, pakette belirtilen kuralları göz önünde bulundurarak bir firmanın hem boru hattı sahibi hem de doğalgazın tedarikçisi olamayacağını savunarak Güney Akım projesinde geçiş ülkelerin imzaladığı hükümetlerarası anlaşmalara karşı çıkmıştır. Böylece Komisyon, Güney Akım projesinin iptal edilmesini sağlamıştır (Kakışım, 2019, s. 466-467). 2009'da yaşanan Rusya- Ukrayna doğalgaz krizi etkisinde gündeme gelen paketin Rusya'nın Gazprom faaliyetlerine yönelik olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca paket, Kuzey Akım-2 projesinde Rus- Alman ortaklığını da önemli bir şekilde etkilemiştir. Enerji paketine göre bir enerji şirketi aynı zamanda boru hattının uygulayıcısı ve pazarlamacısı olamazdı. Ancak Almanya, bu proje için Gazprom'un 'Üçüncü Enerji Paketi'nden muaf tutulmasını istemiştir (Hamzaoğlu, 2020, s. 278-279).

AB'ye hukuki olarak uluslararası alanda tüzel kişilik kazandıran Lizbon Antlaşması 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşmayla beraber AB, Maastricht Antlaşması'ndaki parçalı sütun yapısını ortadan kalkmasıyla tek bir hukuki kişilik haline gelmiştir. Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın adı değiştirilerek AB'nin İşleyişine Dair Antlaşma olarak adlandırılmıştır (Demirel, 2016, s. 92). Lizbon Antlaşması'nda enerji meselesini ayrı bir başlık altında ele almıştır. AB'nin İşleyişine İlişkin Antlaşmanın 194. maddesinde, Birlik enerji politikasının amaçları ve hedefleri belirtilmiştir. AB'nin enerji politikası hedefleri arasında Birlik içerisinde enerji arz güvenliğinin sağlanması, iç enerji pazarının işleyişini sağlamak, yenilenebilir enerjinin teşvik edilmesi ve Birlik içerisinde enerji ağlarının birbirine bağlanmasının teşvik edilmesi gibi maddeler yer almıştır (EUR-Lex, 2016).

AB'nin enerji politikası, yalnızca dış aktörlerle değil, kendi iç hedefleri ve stratejileriyle de şekillenmektedir. AB'nin enerji politikası, hem iç hedefler hem de dış ilişkilerle entegre bir şekilde çalışır. Rusya ile ilişkiler ve Doğu Akdeniz gibi dış enerji kaynakları, AB'nin enerji stratejisinde önemli bir yer tutar. Bu ilişkiler ve bölgeler,

AB'nin genel enerji hedefleri ve stratejileri ile nasıl bir etkileşim içinde olduğunu anlamak için önemlidir. AB, enerji arzını çeşitlendirmek ve güvenliğini artırmak için stratejiler geliştirmiştir. Bunlar; enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, enerji altyapısının güçlendirilmesi ve tedarik zincirindeki risklerin azaltılması gibi unsurlardan oluşmaktadır (Erhan, 2001, s. 12).

AB, enerji verimliliğini artırmayı ve enerji tüketimini azaltmayı hedeflemesi hem çevresel hem de ekonomik nedenler bakımından önemlidir. AB, yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş yaparak, karbon salınımını azaltmayı ve iklim değişikliği ile mücadele etmeyi amaçlamaktadır. Belirlenen hedefler, AB'nin uzun vadeli enerji stratejisinin temel taşlarından biridir. AB, enerji piyasasını entegre etmeyi ve iç enerji pazarını birleştirmeyi hedefler. Böylece enerji ticaretinin serbestleşmesini ve enerji fiyatlarının rekabetçi olmasını sağlar (Şeker, 2023, s. 24-36).

Rusya, AB'nin enerji politikası açısından kritik bir dış aktördür. Rusya, Avrupa'nın en büyük doğalgaz tedarikçilerinden biridir ve bu durum, AB'nin enerji güvenliğini doğrudan etkiler. AB'nin Rusya ile olan ilişkilerdeki öncelikler şunlardır: (Kedikli & Deniz, 2015, s. 20).

- **Enerji Bağımlılığını Azaltma:** AB, Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmak için çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Bu stratejiler, enerji tedarikçilerini çeşitlendirmek, enerji altyapısını güçlendirmek ve alternatif enerji kaynaklarına yönelmek gibi önlemleri içerir.

- **Enerji Güvenliği:** Rusya ile yaşanan enerji krizleri ve kesintiler, AB'nin enerji güvenliğini tehdit edebilir. Bu nedenle, AB, Rusya ile olan enerji ilişkilerini dikkatle yönetmekte ve alternatif enerji kaynaklarını değerlendirmektedir.

- **Politik ve Ekonomik İlişkiler:** AB, Rusya ile enerji ilişkilerini sadece ekonomik değil, aynı zamanda politik bir perspektiften de ele almaktadır. Enerji politikaları, Rusya ile olan diplomatik ilişkiler ve stratejik işbirlikleriyle doğrudan ilişkilidir.

Doğu Akdeniz, AB'nin enerji stratejisinde önemli bir bölgesel odak noktasıdır. Bu bölge, özellikle doğal gaz rezervleri açısından zengindir ve AB'nin enerji güvenliğine katkıda bulunabilmesi açısından önemlidir (Özgen, 2013, s. 16). Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğalgaz rezervleri, AB için potansiyel bir enerji kaynağı oluşturur. Bu rezervler, AB'nin enerji arzını çeşitlendirme hedeflerine hizmet edebilir. Doğu Akdeniz'den Avrupa'ya enerji tedarikini sağlayacak boru hatları ve altyapı projeleri, AB'nin enerji güvenliğini artırabilir. Bu projeler, AB'nin enerji altyapısını güçlendirmek ve enerji kaynaklarını çeşitlendirmek açısından önemlidir. Doğu Akdeniz, enerji güvenliği açısından stratejik bir bölge olarak görülmektedir. Bu bölgedeki enerji kaynaklarının yönetimi ve bu kaynaklara erişim, AB'nin dış enerji politikalarının bir parçasıdır (Aksoy & Yılmaz, 2018, s. 12).

AB'nin enerji politikası, hem iç hedefler hem de dış ilişkilerle bütünleşen karmaşık bir yapıya sahiptir. İç hedefler arasında enerji güvenliği, verimlilik, sürdürülebilirlik ve iç pazar entegrasyonu bulunurken, dış ilişkilerde Rusya ile olan enerji bağımlılığı ve Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının rolü önemlidir. AB, bu iki önceliği de göz önünde bulundurarak, enerji güvenliğini artırma, enerji çeşitliliğini sağlama ve jeopolitik riskleri yönetme stratejilerini geliştirmektedir (Açıkmeşe, 2011, s. 56).

2009 yılında Rusya, Ukrayna krizi ile beraber Avrupa'ya doğalgaz akışının kesilmesine neden olmuştur. Bu durum Avrupa'nın enerji güvenliği açısından büyük bir kriz yaratmıştır ve Avrupa ülkeleri enerji arzındaki kesintilerden ciddi şekilde etkilenmiştir. Yaşanan Ukrayna krizin, AB'nin enerji stratejisini değiştirmeye zorlamıştır (Erhan, 2001, s. 19). 2014 yılında yaşanan Ukrayna krizi, AB'nin en büyük enerji tedarikçisi konumunda bulunan Rusya'ya olan güvenini sarsmıştır. 2014'te Rusya Kırım'ı ilhak ederek bölgedeki gaz sahalarını işgal etmiş, gaz kesintileri uygulayarak Ukrayna üzerinde ekonomik olarak baskı uygulamıştır (Gündoğdu & Gündoğdu, 2023, s. 142-143).

2014 yılında patlak veren Ukrayna krizi, enerji kaynaklarının nasıl ekonomik ve siyasi güç aracı olarak kullanılabileceğini göstermiştir. Rusya bu kriz döneminde doğal gazı ve petrolü sadece enerji kaynağı olarak değil, aynı zamanda stratejik ve politik bir

araç olarak da kullanmaya karar vermiştir (Yılmaz, 2018, s. 4). Yaşanan bu kriz sonrası Rusya'ya güvensizliği giderek artan AB, 2014 yılında Avrupa Enerji Güvenliği Stratejisi'ni yayınlamıştır. Avrupa Enerji Güvenliği Strateji Belgesi, AB'nin enerji ithalatını ve enerji bağımlılığını mevcut jeopolitik durumu bağlamında ele alarak enerjiyi güvenliğini sağlamaya odaklanmıştır. Alınması gereken önlemler arasında 2014 ve 2015 kışında enerji kesintisinin önlenmesi için acil önlemlerin alınması, enerji taleplerinin yönetilmesi, AB'nin yerli enerji üretiminin artırılması ve dış kaynakların çeşitlendirilmesi gibi maddeler yer almıştır (Publications Office of the European Union, 2014). Gerçekleşen bu krizler sonucunda, enerji kaynakları, ekonomik ve politik bir güç aracı olarak ortaya çıkmıştır. Rusya, askeri araçları kullanmanın yanında doğalgaz fiyatları üzerinde de baskıcı bir politika yürütmüştür (Gündoğdu & Gündoğdu, 2023).

Rusya, Ukrayna üzerindeki nüfuzunu artırmak için enerji fiyatlarına baskı uygulayarak Avrupa'nın enerji güvenliğini doğrudan tehdit eden bir strateji izlemiştir. Bu durum enerji kaynaklarının sadece ekonomik açıdan değil, jeopolitik ve stratejik açıdan da önemli olduğunu ortaya koymuştur (Sevim, 2012, s. 4387).

Enerji krizini değerlendirirken, petrol ile doğalgazı birbirinden ayırmak önemlidir. 2009 ve 2014 krizlerinde doğalgaz stratejik bir baskı aracı olarak ortaya çıkmıştır. Ancak petrol piyasaları enerji güvenliği ve jeopolitik dinamikler açısından farklı bir rol oynamaktadır. Doğal gazdan farklı olarak petrol genel olarak daha küresel bir pazar yapısına ve daha kapsamlı bir küresel ticaret ağına sahiptir. Dolayısıyla petrol krizleri ve fiyat dalgalanmaları doğal gaz krizlerinden farklı ekonomik ve politik etkiler doğurabilmektedir. AB'nin doğalgaz ve petrolün stratejik rolünü değerlendirirken bu iki enerji kaynağının pazar ve güvenlik risklerini ayrı ayrı analiz ederek bir strateji geliştirmesi gerekmektedir (Acer & Yılmaz, 2018, s. 20).

AB, enerji politikasını yeniden organize etmek için “Avrupa Enerji Birliği” çerçevesi altında 25 Şubat 2015 tarihinde “İleriye Dönük İklim Değişikliği Politikası ile Dirençli bir Enerji Birliği için Çerçeve Strateji” belgesi yayımlanmıştır (AB Başkanlığı, 2024). Enerji Birliği'nin amacı AB tüketicilerine güvenli ve uygun fiyatlı enerji sağlamak şeklinde olmuştur. Ayrıca belgede gaz arzında çeşitliliğin sağlanması için Avrupa'nın Orta Asya ülkelerinin doğalgazlarının ithalini gerçekleştirmek üzere Güney Gaz Koridoru

üzerindeki çalışmaların artırılması gerektiğini ve Kuzey Avrupa'da birden fazla tedarikçi ile sıvı gaz merkezlerinin kurulması arz güvenliğini önemli ölçüde arttıracığı belirtilmiştir. Orta ve Doğu Avrupa'da ve Akdeniz gaz merkezinin kurulmakta olduğu Akdeniz bölgesinde de aynı yolun takip edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (European Commission, 2015).

AB enerji krizleri sonrası geliştirdiği stratejiler ve enerji politikalarıyla enerji güvenliği hususunda önemli adımlar atmıştır. Enerji arz güvenliği ve enerji verimliliği konularına önem vermiştir. AB'nin birçok kez enerji krizleriyle karşılaşması ve problem yaşamasından dolayı enerji alanında ortak bir politika oluşumuna gidilmiştir. Özellikle Rusya'nın sürekli doğalgaz akışını kesmesi, çevresel sorunlar ve iklim değişikliği konuları Birliğin ortak bir enerji politikası oluşturması sürecini hızlandırmıştır. Enerji alanında bütünleşmede önemli adımlar atılmıştır.

Önemli enerji çalışmaları ortaya koyan AB, 2022 yılında REPowerEU planını yayınlarak 2030 ve 2050 yılları için enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, enerji tasarrufunun sağlanması ve temiz enerjinin üretilmesi hedefleri belirlenmiştir. Bu plan kapsamında Rusya'nın Ukrayna'ya askeri saldırısı sonucunda meydana gelen yüksek enerji fiyatlarına dikkat çekilerek AB'nin Rusya'ya gaz, petrol ve kömür ithalatının ciddi biçimde artmasının enerji güvenliği kaygılarını oluşturduğunu ifade etmiştir. Mart 2022'de AB liderleri, Avrupa Konseyi'nde Avrupa'nın Rusya'ya olan enerji bağımlılığının ortadan kaldırılması hususunda mutabakata varmıştır ve Komisyon'un hızlı bir şekilde REPowerEU planını oluşturmasını istemişlerdir (European Commission, Secretariat-General, 2022). AB, REPowerEU planı için 300 milyar Euro'ya yakın bir maddi destek açıklamıştır. Bunun yaklaşık 72 milyar Euro'su hibe, geri kalanı da kredilerle karşılanması planlanmıştır (European Commission, t.y.).

AB'nin belirlediği enerji hedeflerine ulaşmak için aşağıdaki stratejiler geliştirilmiştir (European Commission, 2022):

Enerji Tasarrufu: AB, enerji tüketimini azaltarak verimliliği artırmayı hedeflemiştir. Bu strateji, enerji verimliliğini ve tasarrufunu teşvik eden politikaların uygulanmasını içermektedir.

Kaynakların Çeşitlendirilmesi: Enerji kaynaklarını çeşitlendirerek arz güvenliğini sağlamak ve dışa bağımlılığı azaltarak alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesini ve mevcut kaynakların çeşitlendirilmesini kapsar.

Avrupa'nın Temiz Enerjiye Geçiş Sürecini Hızlandırmak: Yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişi teşvik ederek karbon emisyonlarını azaltmak ve çevresel sürdürülebilirliği artırmak önemlidir. Bu strateji, temiz enerji teknolojilerinin teşvik edilmesini ve yatırımların artırılmasını içerir.

Akılcı Yatırımların Gerçekleştirilmesi: Enerji altyapısına yönelik akılcı yatırımlar yaparak verimliliği artırmak ve gelecekteki enerji ihtiyaçlarını karşılayarak enerji projelerine yapılan yatırımların stratejik ve verimli bir şekilde yönlendirilmesi önemlidir.

Bu hedeflere ulaşmak için, Rus doğalgazına alternatif olabilecek çeşitli uluslararası girişimler öne çıkmıştır (European Commission, 2022):

ABD ve Kanada'dan LNG Tedariğinin Artırılması: Denizyolu ile sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) tedarikini artırarak enerji güvenliğini sağlamak. ABD ve Kanada'dan gelen LNG, Avrupa'nın enerji arzını çeşitlendirmeye katkıda bulunur.

Norveç'ten Boru Hattıyla LNG Tedariğinin Artırılması: Norveç'ten doğrudan boru hattı ile LNG alımını artırarak enerji tedarikini güçlendirmek. Avrupa'nın enerji arzını güvence altına alarak arz kesintilerini önlenmesi öngörülmüştür.

Cezayir ile Enerji Diyalogunun Yeniden Başlatılması: Cezayir ile enerji işbirliğini yeniden başlatarak alternatif enerji kaynakları oluşturmak. Cezayir, Avrupa için önemli bir doğalgaz tedarikçisidir ve işbirliği stratejik önem taşır.

Azerbaycan ile Güney Gaz Koridoru Üzerinde İşbirliğinin Artırılması: Güney Gaz Koridoru projeleri kapsamında Azerbaycan ile işbirliğini güçlendirerek enerji tedarikini çeşitlendirmek. Azerbaycan, Avrupa'nın enerji güvenliği için kritik bir ortak olabilir.

Mısır ve İsrail ile LNG Tedariği İçin Politik Anlaşmalar Yapmak: Mısır ve İsrail gibi gaz tedarikçileri ile LNG tedarik anlaşmaları yaparak yeni enerji yolları açmak. Bu anlaşmalar, LNG tedarikinde alternatif kaynaklar sağlar.

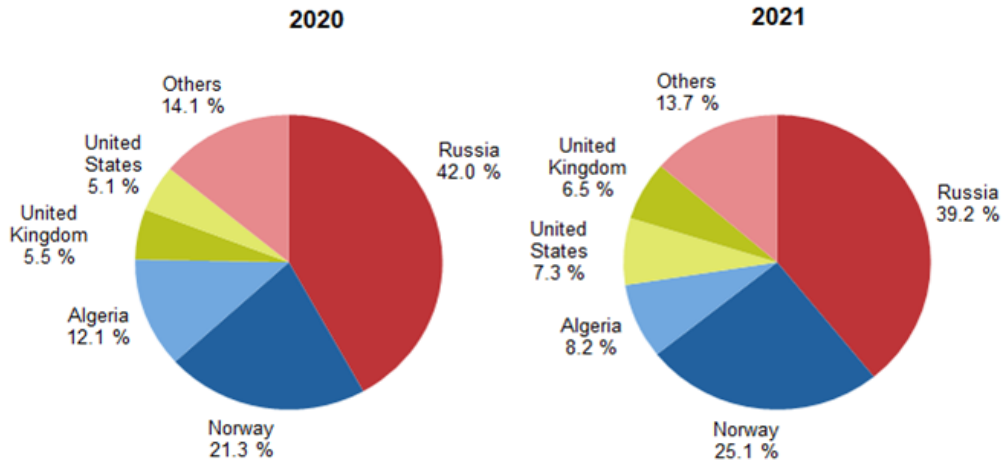
Basra Körfezi Ülkeleri, Katar ve Avustralya ile İşbirliği: Enerji üreticisi ülkelerle, özellikle Basra Körfezi ülkeleri, Katar ve Avustralya ile işbirliğini sürdürmek. Bu ülkeler, Avrupa'nın enerji ihtiyacını karşılamak için önemli tedarikçiler olabilir.

Sahra Altı Afrika Ülkelerinin Enerji İhracat Potansiyelini Araştırmak: Nijerya, Senegal ve Angola gibi ülkelerin enerji ihracat potansiyelini değerlendirerek yeni enerji kaynakları oluşturmak. Bu ülkeler, Avrupa'nın enerji arzını çeşitlendirebilir.

Japonya, Çin ve Güney Kore ile Koordinasyon Sağlamak: Gaz tedarikçileri olarak Japonya, Çin ve Güney Kore ile koordinasyon sağlayarak enerji arzını çeşitlendirmek için belirtilen ülkelerle yapılacak işbirlikleri, Avrupa'nın enerji güvenliğini artırabilir. Bu stratejiler ve girişimler, Avrupa'nın enerji güvenliğini sağlamayı ve arz güvenliğini artırmayı amaçlamaktadır.

Ağustos 2021'de AB'nin gaz ithalatının yüzde 41'ini Rusya oluşturuyorken bu oran, Eylül 2022'de yüzde 8'e gerilemiştir. AB'nin LNG ithalatı ve diğer doğalgaz tedarikçileriyle anlaşmalar yapması bu pozitif verileri yakalamasını sağlamıştır. AB, kış öncesi gaz depolarını doldurma hedefi 1 Kasım 2022'ye kadar yüzde 80'ine kadar doldurulmasıydı. Beklenen hedef aşılıarak gaz depolarının yüzde 95'i doldurulmuştur. Ayrıca enerji tasarrufu konusunda doğalgaz tüketim hedefi yüzde 15 iken bu hedef fazlasıyla karşılanarak doğalgaz talebinde yüzde 18'lik bir düşüş yakalanmıştır (European Commission, t.y.).

Extra-EU imports of natural gas by partner, 2020 and 2021 share (%) of trade in value

Source: Eurostat database (Comext) and Eurostat estimates

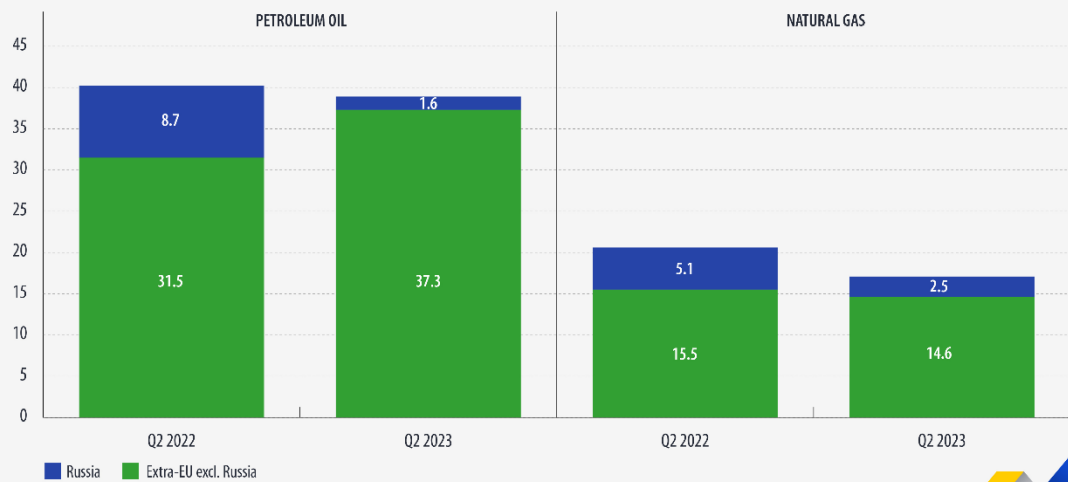
eurostat

Grafik 1: AB'nin 2020 ve 2021 Yıllarında Doğalgaz İthalatı Yaptığı Ülkeler ve Oranlar

Kaynak: Eurostat, 2022.

EU imports of petroleum oil and natural gas, Q2 2022 and Q2 2023

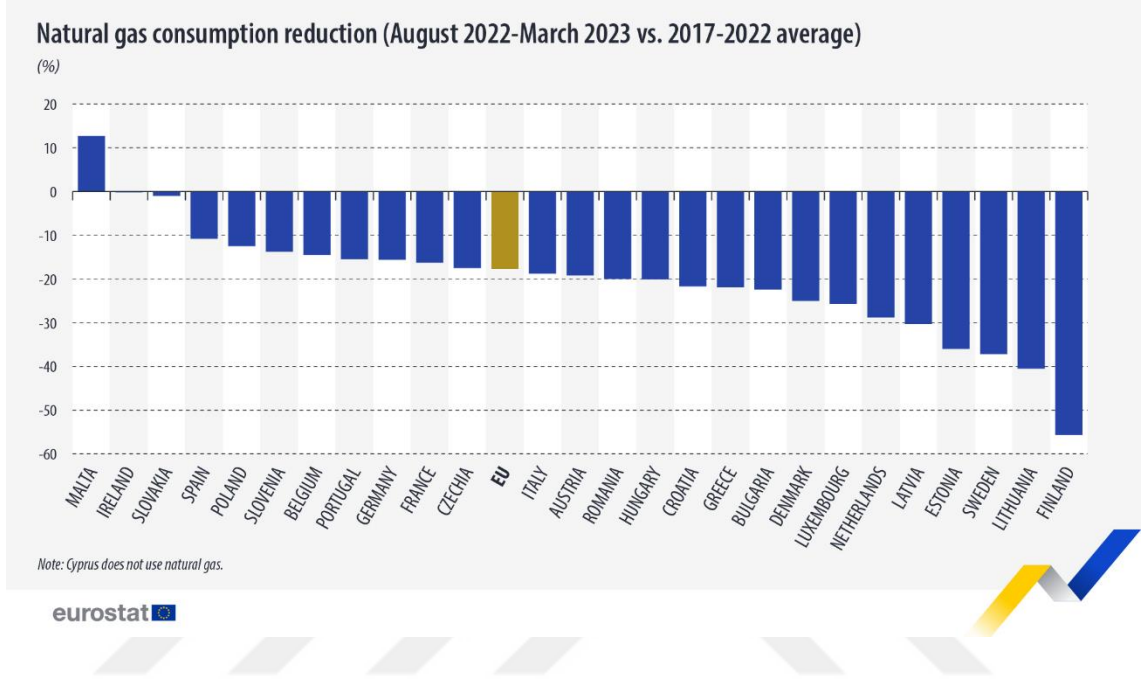
(monthly averages in net mass - million tonnes)

eurostat

Grafik 2: AB'nin 2022-2023 yıllarında Rusya'dan İthal Ettiği Petrol ve Doğalgaz Miktarları

Kaynak: Eurostat, 2023.

Grafik 3: AB ve Üye Ülkelerin Doğalgaz Tüketimindeki Azalmaların Oranı

Kaynak: Eurostat, 2023.

Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von Der Leyen, Rusya'ya olan enerji bağımlılığının azaltılması konusunda olumlu geri dönüşler elde edildiğini vurgulayarak geleceğe yönelik yapılması gerekenleri belirtmiştir. Bunlar LNG arzının artırılması için uluslararası ortaklıklara önem verilmesi, ortak satın alma mekanizmasının oluşturulması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi şeklindedir (von der Leyen, 2022).

2.2.Avrupa Birliği ve Rusya Arasındaki Enerji İşbirlikleri ve Boru Hattı Projeleri

Dünyadaki en önemli gaz ihracatçılarından biri olan Rusya'nın dünya üzerindeki doğalgaz rezervlerinin payı yüzde 23'tür ve yıllık üretim bakımından dünya doğalgaz ticaretinin yüzde 25'ini sağlamaktadır. En büyük doğalgaz üreticisi olan Rusya'nın doğalgaz yatakları verileri Batı Sibirya – Urengoy (10,2 trilyon m³), Barents denizi bölgesi (3,8 trilyon m³) Yamal yarımadası (5,3 trilyon m³), Yamburgsk ve Hanti- Mansiyski bölgesi (5,2 trilyon m³) şeklindedir (Hamzaoglu, 2020, s. 268-269).

1960'lar ve 1970'lerin başında önemli miktarda Sovyet petrol ve gazı Avrupa'ya ihraç edilmeye başlanmıştır. 1964 yılında faaliyete geçen Druzhba petrol boru hattı ile COMECON (The Council for Mutual Economic Assistance) üyesi olan Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Doğu Almanya gibi ülkelere petrol ihracatı yapılmıştır. 1966 yılında yaşanan en önemli gelişme Sovyetler Birliği'nde Urengoy gaz sahasının keşfedilmesi olmuştur. Bu keşfedilen doğalgaz sahası 9,9 trilyon metreküp ile dünyanın en büyük gaz yatağıdır. Urengoy gaz sahasının keşfi, Orta Doğu enerji kaynaklarına önemli ölçüde bağımlı olan Batı Avrupa devletlerinin oldukça dikkatini çekmiştir. 1968 yılında Avusturya, Sovyetler Birliği'nden gaz tedariki yapan ilk COMECON dışı ülke olmuştur. Sonraki yıllarda Batı Almanya, İtalya, Finlandiya ve Fransa da Sovyetler Birliği'nden gaz tedariki yapmak amacıyla anlaşmalar imzalamışlardır. 1973 Arap- İsrail Savaşı'na destek veren bazı batılı ülkeler OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries) ülkelerinin uyguladığı petrol ambargosuna maruz kalmıştır. Yaşanan bu krizin ardından Avrupa ülkelerinin Sovyetler Birliği üzerinden enerji tedariki giderek artmıştır (Siddi, 2022, s. 241).

Soğuk Savaş dönemi enerji bağımlılığı ve Avrupa ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler açısından karmaşık bir dönemdir. Başta doğal gaz ve petrol olmak üzere Sovyet enerji kaynakları Batı Avrupa'nın enerji ihtiyacının karşılanmasında önemli rol oynamıştır. Bu dönemde enerji ilişkileri ve bağımlılıkları hem Sovyetler Birliği hem de Avrupa açısından stratejik önem taşımaktaydı. Soğuk Savaş sırasında Sovyet enerji kaynakları (özellikle doğalgaz ve petrol) Batı Avrupa'nın enerji arzında önemli bir rol oynamıştır. Bu durum Avrupa ülkelerinin enerji kaynaklarına bağımlı hale gelmesine yol açmıştır (Yılmaz, 2018, s. 4).

Sovyetler Birliği 1983 yılında Urengoy- Uzhgorod boru hattını açarak Batı Avrupa'ya Sibirya gazını ulaştırmıştır. Böylece Rusya (Sovyetler Birliği), Avrupa'nın doğalgaz piyasasında önemli bir ihracatçısı haline gelmiştir (Siddi, 2018, s. 1554). Sovyet döneminde ve özellikle 1980'lerden bu yana Avrupa'nın enerji ihtiyacı büyük ölçüde Sovyet doğalgazına bağlıydı. Sovyetler Birliği, Batı Avrupa'ya enerji tedarikinde önemli bir rol oynamış ve bu ülkelerin önemli bir doğal gaz tedarikçisi haline gelmiştir. Ancak bu bağımlılık Avrupa'nın enerji güvenliğini tehdit eden bir risk unsuru olarak görölüyordu (Köylü, 2021, s. 31).

1980'li yıllardan itibaren Avrupa ülkelerinin doğalgaz bağımlılığı, Sovyetler Birliği'nden gelen doğalgaza beraber artmıştır. Sovyetler Birliği'nin enerji, özellikle de doğal gaz tedarikindeki rolü, Avrupa'nın enerji stratejisinin merkezinde yer alıyordu. Bu bağımlılık, Avrupa ülkelerinde enerji güvenliğine ilişkin endişeleri artırdı ve enerji arzındaki herhangi bir kesinti, yaygın ekonomik ve politik sorunlara yol açabileceği öngörölümüştür (Açıkmeşe, 2011, s. 34).

Kaynak çeşitlendirmesinin zorluğu, Avrupa'nın enerji kaynaklarını çeşitlendirme ihtiyacı, Sovyetler Birliği'nden gelen enerji arzındaki artış nedeniyle sürekli bir zorluk olmuştur. Avrupa ülkeleri, tek güç kaynaklarına bağımlılığı azaltmak ve enerji arzını güvence altına almak için alternatif enerji tedarikçileri aramıştır. Kaynak çeşitlendirmesi enerji güvenliği stratejilerinin önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu strateji, enerji tedarikinde farklı kaynak ve yöntemlerin kullanılmasını ve farklı tedarikçilerden enerji tedarikinin güvence altına alınmasını amaçlamaktadır. Sovyet enerji kaynaklarına olan bağımlılık, Avrupa ülkelerinin alternatif enerji kaynaklarına ve tedarikçilerine yönelmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Avrupa ülkeleri çeşitli enerji projelerine yatırım yapmış, enerji altyapılarını güçlendirmiş ve alternatif enerji kaynaklarını araştırmışlardır. Özellikle Orta Doğu, Kuzey Afrika ve diğer bölgelerdeki enerji kaynakları, Avrupa'nın enerji stratejisinde giderek daha önemli bir yer tutmaktadır (Yalçın, 2017, s. 40).

Sovyet döneminde enerji güvenliği, Avrupa'nın iç ve dış enerji politikasında önemli bir konuydu. Sovyetler Birliği ile enerji ilişkileri, Avrupa'nın enerji stratejisinde büyük değişikliklere yol açtı ve yeni politika gelişmelerine yol açmıştır. Bu stratejiler,

enerji arzı risklerini en aza indirmek ve enerji güvenliğini artırmak için kaynak çeşitlendirmesini ve alternatif enerji tedarikçileri arayışını teşvik etmiştir. Sovyet enerji arzı giderek artarken, Avrupa ülkeleri kaynak çeşitlendirme stratejilerini gündemde tutmuştur (Koç, 2022, s. 11).

Enerji güvenliğinin sağlanması ve tek güç kaynaklarına bağımlılığın azaltılması amacıyla bu stratejiler geliştirilmiş ve güvenli enerji tedariki için çeşitli alternatifler araştırılmıştır. Sovyet dönemi, Avrupa'nın enerji stratejisinde uzun vadeli bir enerji güvenliği politikasının temellerini atan önemli bir dönüm noktasıydı (Dinçer, 2023, s. 45).

Soğuk Savaş sırasında ve sonrasında enerji bağımlılığı dünya politikasının bir parçası olarak görülmekteydi. Rusya, uluslararası ilişkilerde enerji kaynaklarını bir kaldıraç olarak kullanırken, Avrupa ülkeleri enerji güvenliğini sağlamak ve arz çeşitliliğini artırmak için farklı stratejiler geliştirmişlerdir. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ile Avrupa arasındaki enerji ilişkisi enerji bağımlılığının bir göstergesiydi. Sovyetler Birliği'nin enerji tedarikindeki rolü Batı Avrupa'nın enerji ihtiyacının karşılanmasında önemli bir faktördü. Soğuk Savaş'ın sona ermesine doğru bu bağımlılık ve enerji politikası dünya siyasetini de büyük ölçüde etkilemiştir (Kanbal, 2012, s. 18).

Rusya ile AB arasında siyasi ve ekonomik olarak önemli işbirlikler ve anlaşmalar yapılmıştır. AB ve Rusya 1994 yılında Ortaklık ve İşbirliği (OİA) anlaşmasını imzalayarak siyasi zirveler ve üst düzey toplantılarla resmi bir siyasal diyalog oluşturmuştur. Aralık 1997'de yürürlüğe giren bu anlaşma AB'nin üçüncü ülkelerle kurumsallaşmış bir ilişki kurmasını sağlayacak niteliğe sahiptir. Bu siyasi diyalogun kurulmasıyla Rusya'nın, AB ile sembolik seviyede siyasi eşitlik edinmesinin bir yolu olarak görülmüştür. Böylece Rusya-AB ilişkilerindeki eşitlik ortamı Rusya'nın süper güç statüsünü artırmasında önem arz etmektedir (Anderman, Frisell, & Pallin, 2007, s. 61). OİA, AB tarafından Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin entegrasyonu ile Avrupa yanlısı dönüşüm modelinin uygulanması hedefi taşımaktadır. Hem AB hem de Rusya, Rusya'nın Doğu Avrupa'daki aday ülkeleriyle aynı tarafta hareket edeceğini düşünmüştür (Lukyanov, 2008, s. 1109). Diğer yandan 1994 yılında inşasına başlanan Yamal-Avrupa

boru hattı Belarus, Polonya ve Almanya üzerinden Avrupa'ya doğalgaz dağıtım sistemi oluşturmuştur. Boru hattının inşası 2006 yılında tamamlandığında, yılda 33 milyar metreküp doğalgaz taşıma kapasitesine sahip olmuştur. Ülkeler ve doğalgaz ihtiyaçları aşağıda maddeler halinde verilmiştir; (Şeker, 2023, s. 19).

- **Almanya:** Avrupa'nın en büyük doğalgaz tüketicisi olan Almanya, enerji ihtiyacını büyük ölçüde ithalatla karşılamaktadır. Yamal-Avrupa boru hattı, Almanya'nın doğalgaz ihtiyacının önemli bir kısmını karşılamış ve enerji arzını çeşitlendirmede kritik bir rol oynamıştır.

- **Polonya:** Polonya, Sovyet döneminden kalan enerji bağımlılığını azaltma çabasında olan bir ülke olarak, Yamal-Avrupa boru hattı üzerinden doğalgaz alımı yapmıştır. Polonya'nın enerji güvenliğini sağlamak amacıyla, bu boru hattı Polonya'nın enerji ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılamıştır.

- **Belarus:** Belarus, Rus doğalgazını Avrupa'ya ileten ana transit ülkelerden biri olarak, Yamal-Avrupa boru hattının önemli bir parçasıdır. Belarus, hem iç tüketim için hem de transit geçişler için doğalgaza ihtiyaç duymaktadır.

Avrupa, özellikle Almanya, Fransa ve İtalya gibi ülkeler, Sovyet doğal gazını ve petrolünü almak için çeşitli boru hatları ve enerji anlaşmaları kurmuştu. Bu bağımlılık, Sovyetler Birliği'nin enerji politikasını bir dış politika aracı olarak kullanmasına olanak sağlamıştır. Şubat 2003'te ticari gaz tedarikine başlayan Yamal-Avrupa boru hattı 1213 km uzunluğunda ve yılda 16 milyar metreküp doğal gaz taşıma kapasitesine sahipti. Boru hattı, Soğuk Savaş sırasında ve sonrasında Avrupa ile Rusya arasındaki enerji ağlarını güçlendirmiştir. Boru hattı, Sovyetler Birliği'nin enerji tedarikindeki rolünü devralmaya yönelik bir proje olarak dikkat çekmiştir (Koç, 2022, s. 36).

Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa ve Rusya arasında enerji ilişkilerinin artması, küresel siyasetle doğrudan bağlantılıydı. Bu dönemde, Rusya'nın enerji tedarikinde artan rolü ve Avrupa'nın enerji güvenliğine olan ihtiyacı, enerji altyapı projelerini ve enerji stratejilerini şekillendirmiştir. Avrupa'nın Rus doğalgazına olan bağımlılığı, Rusya'nın enerji politikalarını küresel siyasi stratejilerinin bir aracı olarak

kullanmasına olanak sağlamış, bu da Avrupa'nın enerji güvenliği konusundaki stratejilerini yeniden değerlendirmesine neden olmuştur (Hatipoğlu, 2019, s. 20).

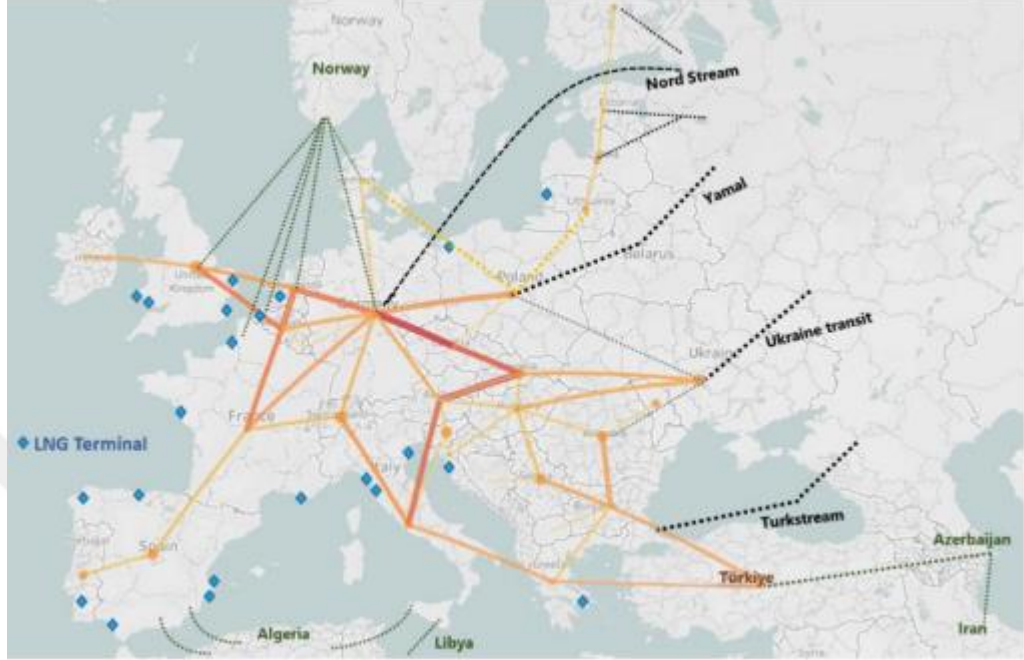
AB ve Rusya arasındaki işbirliği ikili ilişkiler kapsamında geliştirilerek Mayıs 2003'te St. Petersburg Zirvesi'nde AB ve Rusya arasında Dört Ortak Alan (Four Common Spaces) oluşturulmuştur. Dört Ortak Alan, AB ve Rusya arasında uzun vadeli olacak şekilde ortak ekonomi, ortak güvenlik ve adalet, dış güvenlik konusunda işbirliği ve kültür dâhil olmak üzere, araştırma ve eğitim alanlarının oluşturulması amaçlanmıştır (Zhussipbek, 2011, s. 55). Ortak ekonomi alanında enerji konusunda altyapının geliştirilmesi, yatırımların yapılması ve verimliliğin sağlanması konularına yer verilerek enerji alanında AB ve Rusya ilişkilerinin güçlendirilmesi öngörülmüştür (Council of European Union, 2005).

Enerji alanında ilişkilerin iyi bir şekilde devam etmesiyle 2001 ve 2002 yıllarında Gazprom ve İtalyan ENI şirketleri ortaklığında Rus gazını Karadeniz üzerinden Türkiye'ye taşıyan Mavi Akım doğalgaz boru hattı inşa edilmiştir (Siddi, 2022, s. 242). Şubat 2003'te ticari gaz arzına başlayan boru hattı 1213 km uzunluğundadır ve yılda 16 milyar metreküp doğalgaz taşıma kapasitesine sahiptir (NS Enegy, 2019a).

Bir sonraki en önemli proje 2005 yılında Gazprom ve Alman ortakları BASF ve E.ON tarafından Kuzey Akım boru hattı projesine başlanmıştır. Yılda 55 milyar metreküp taşıma kapasitesi bulunan bu projeye daha sonra Hollandalı Gasunie ve Fransız ENGIE de dahil olmuştur (Siddi, 2022, s. 242). Boru hattı Rusya'nın Vyborg şehrinden başlayarak Baltık Denizi'nden geçerek Almanya'nın Lubmin beldesine ulaşmaktadır. Baltık Denizi boyunca uzanan 1224 km'lik ikiz boru hattının her biri 27,5 milyar metreküp doğalgaz taşıma kapasitesine sahiptir. İkiz boru hatlarından birinin inşasına 2010 yılında başlanmış ve Kasım 2011 yılında gaz taşımaya başlamıştır. İkinci boru hattının inşasına 2011 yılında başlanarak Nisan 2012'de inşası tamamlanan ikinci boru hattı, Ekim 2012'de gaz dağıtımına başlamıştır (Nord Stream, 2023).

2020 yılında Rusya gazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya iletilmesi amacıyla TürkAkımı boru hattı açılmıştır. Toplam 31,5 milyar metreküp gaz kapasitesine sahip bu

hattın 15,75 milyar metreküp kapasiteli ilk hattı Türkiye’ye doğalgaz akışı sağlarken, geri kalan kısmı ikinci bir hat üzerinden Avrupa’ya ulaştırılması planlanmıştır (NTV, 2020).

Şekil 3: Avrupa’ya Gelen ve Avrupa İçerisindeki Boru Hatları ve LNG Terminalleri

Kaynak: Bella, 2022, s.10

2.3. Avrupa Birliği’nin Rusya’dan Enerji İthalinde Yaşanan Sorunlar

2000’li yıllara kadar AB ve Rusya arasındaki enerji işbirliği olumlu olarak görünse de sonrasında ilişkiler olumsuz bir seyir izlemiştir. 2004 yılına kadar kesintisiz bir şekilde Rusya’dan doğalgaz tedarik eden AB, Ukrayna’da yaşanan Turuncu Devrimin ardından Ukrayna’nın seyretmiş olduğu AB ve NATO’yu destekleyici politikalar, Rus enerji şirketi olan Gazprom’un hedefi haline gelmesine neden olmuştur. 2009 yılında Ukrayna ve Rusya arasında fiyat tarifelerinde anlaşmazlıkları yaşanmıştır. Bu yaşanan durum Avrupa’nın Rusya ile yaptığı doğalgaz sözleşmesindeki fiyatların yükselmesine neden olmuştur. Dolayısıyla yaşanan bu kriz bağlamında Rusya’nın enerjiyi jeopolitik bir hamle olarak kullandığını söylemek mümkündür (Hamzaoğlu, 2020, s. 274-275).

2005 Rusya-Ukrayna doğal gaz krizi ve 2014 Ukrayna krizi, Rusya'nın enerji ve askeri politikalarının Avrupa güvenliği üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymuştur. Rusya'nın enerji kaynaklarını siyasi araç olarak kullanması ve askeri müdahalesi AB ülkelerinde güvenlik endişelerini artırdı. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Ukrayna'nın doğusundaki ayrılıkçı hareket, Avrupa'nın güvenlik mimarisinde büyük değişikliklere yol açarak AB ve NATO'nun bu bölgelerdeki güvenlik stratejilerini yeniden gözden geçirmesini sağlamıştır. AB, enerji güvenliğinin sağlanması ve Rusya'ya bağımlılığın azaltılması amacıyla çeşitli strateji ve projeler geliştirmiştir (Aksoy & Merkezi, 2016). Enerji çeşitlendirmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş ve alternatif tedarik yollarının oluşturulması gibi tedbirlerle bu bağımlılığın azaltılması amaçlanmaktadır. Avrupa, enerji güvenliğini artırmak için uluslararası iş birliğine önem vermekte ve bu süreçte enerji projelerine yatırım yapmaktadır. Bu stratejiler, AB'nin enerji arzındaki çeşitliliği sağlamayı ve Rusya'nın enerji arzı üzerindeki etkisini sınırlamayı amaçlamaktadır. Rusya, uluslararası ilişkilerde enerji kaynaklarını stratejik bir araç haline getirerek kullanmayı seçmiştir (Koç, 2022 s. 44).

Değişen güvenlik tanımlamaları ve AB'nin rolü, Ukrayna ve Doğu Avrupa'daki Rusya kaygılarının öne çıkmasında kritik bir rol oynamıştır. Soğuk Savaş döneminde güvenliğin tanımı öncelikle askeri tehditlere ve ideolojik çatışmalara dayanıyordu. Doğu Avrupa, NATO gibi askeri bloklar arasında dengelenerek Sovyet etkisi altında kaldı. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte güvenlik yaklaşımları değişmeye başladı ve enerji güvenliği gibi ekonomik boyutlar da daha önemli hale gelmiştir. Avrupa, Rusya'nın doğu sınırlarında artan nüfuzunu ve enerji güvenliğine yönelik potansiyel riskleri yakından izlemeye başlamıştır. Bu değişiklik Avrupa'yı enerji güvenliği önceliklerini ve stratejilerini yeniden düşünmeye zorlamıştır (Şeker, 2023 s. 14).

AB güvenlik stratejisini sürdürülebilirlik, güvenlik ve rekabet edebilirlik ilkelerine dayalı olarak tasarlamıştır. Enerji güvenliği bu stratejilerin merkezinde yer almaktadır ve AB, enerji kaynaklarını çeşitlendirmek ve enerjide bağımlılığı azaltmak amacıyla çeşitli projeler geliştirmiştir. Ayrıca savunma ve güvenlik politikasının güçlendirilmesine yönelik çeşitli girişimlerde bulunuldu ve NATO ile işbirliği

güçlendirildi. Bu stratejiler Avrupa'nın enerji ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik kapsamlı bir yaklaşımı yansıtmaktadır (Yalçın, 2017, s. 40).

Enerji ihracatı, çeşitli pazarlarla bağları güçlendirmek için enerji kaynaklarını bir araç olarak kullanan Rusya için ekonomik ve politik stratejisinin merkezinde yer almaktadır. Bu strateji, Rusya'nın uluslararası enerji pazarında daha güçlü bir konum kazanmasına ve Avrupa enerji güvenliği üzerindeki etkisini artırmasına olanak tanınmasını sağlamaktadır (Yılmaz, 2018, s. 4).

Yaşanan bu krizlerin ardından Rusya'nın güvenilir bir tedarikçi olmadığı görülse de Almanya, Kuzey Akım Doğalgaz Boru Hattı'nın inşasını destekleyerek gaz transferinde Rusya'yı doğrudan Almanya'ya bağlamıştır (Dursun, 2011, s. 108). Rusya'nın güvenilir bir tedarikçi olarak görülmemesi, Almanya'nın Kuzey Akım Doğalgaz Boru Hattı'nın (Nord Stream) inşasını desteklemesine rağmen, çeşitli stratejik ve ekonomik nedenlerle bu proje Almanya tarafından desteklenmiştir. Kuzey Akım Boru Hattı, Rus doğalgazını doğrudan Almanya'ya taşıyan bir proje olarak tasarlanmış ve birkaç önemli sebepten ötürü desteklenmiştir. Bu sebepler; (Yalçın, 2017, s. 40).

- Enerji Güvenliğini Sağlama ve Çeşitlendirme,
- Ekonomik ve Ticari Faydalar,
- Avrupa'nın Enerji Politikalarında Etki Sağlama,
- Jeopolitik ve Stratejik Sebepler

şeklinde ifade edilmektedir.

Kuzey Akım II projesinin gerçekleştirme çalışmalarında AB'nin bazı ülkeleri, Rusya'ya olan doğalgaz bağımlılığının artacağı kaygısına sahip olmuştur. Özellikle Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri bu şekilde düşünceye sahipken, tedarikçi ülkelerin çeşitlendirilmesi ve enerji güvenliği bakımından olumsuz sonuçlara yol açacağını ifade etmiştir (Kakışım, 2019, s. 465). Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Rus doğalgazının doğrudan bağlantı ile Almanya'ya ulaşmasını sağlayan Kuzey Akım Boru Hattı'nın

inşasına karşı çıkmış veya temkinli bir yaklaşım benimsemişlerdir. Bu ülkelerin bu şekilde düşünmelerinin birkaç temel nedeni vardır; (Baconi, 2017, s. 7).

Ukrayna: Ukrayna, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya'nın enerji tedarikindeki önemli transit ülkelerden biri olmuştur. Kuzey Akım Boru Hattı'nın inşası, Ukrayna'nın enerji transit geliri ve stratejik önemini azaltmıştır. Ukrayna, enerji güvenliğini sağlamak ve Rusya'nın enerji politikalarına olan bağımlılığı azaltmak istemiştir. Bu boru hattı, Ukrayna'nın enerji güvenliği açısından tehdit oluşturmuş ve bu nedenle karşı çıkmıştır (Saç, 2020, s. 85).

Polonya: Polonya da benzer şekilde, enerji güvenliği ve bağımlılık konularında endişe duymuştur. Polonya, Rus doğalgazına bağımlılığı azaltmak ve enerji kaynaklarını çeşitlendirmek istemiştir. Kuzey Akım Boru Hattı, Polonya'nın enerji transit ülkesi olarak stratejik önemini zayıflatmış ve enerji güvenliğini riske atmıştır. Ayrıca, Polonya, Rusya'nın enerji tedarik politikalarını Avrupa üzerindeki baskı aracı olarak kullanabileceğinden endişe etmiştir (Yalçın, 2017, s. 40).

Macaristan ve Çek Cumhuriyeti: Bu ülkeler, enerji güvenliği açısından Rusya'nın enerji politikalarına karşı bağımsızlıklarını korumak istemiştir. Kuzey Akım'ın bu bölgelere doğrudan etkisi, Rusya'nın enerji politikalarını bölgedeki ülkeler üzerinde daha fazla kontrol ve baskı aracı olarak kullanabileceği endişesini doğurmuştur (Düzgün, 2020).

Litvanya ve Letonya: Baltık ülkeleri, enerji bağımsızlığı ve güvenliğini sağlama amacıyla Kuzey Akım Boru Hattı'na karşı çıkmıştır. Kuzey Akım'ın bu ülkelerin enerji tedarikinde alternatifleri sınırlayarak Rusya'ya olan bağımlılığı artırabileceğinden endişe duymuşlardır. Ayrıca, bu ülkeler, AB'nin enerji birleşmesi ve enerji piyasasında şeffaflık sağlama hedefleri doğrultusunda Rusya'nın etkisinin artmasından rahatsızlık duymuşlardır (Köylü, 2021, s. 11).

Slovakya: Slovakya, Kuzey Akım Boru Hattı'nın inşasının, ülkenin enerji transit gelirlerini ve stratejik önemini azaltacağını düşünmüştür. Enerji transit gelirleri, Slovakya için önemli bir ekonomik kaynaktır ve bu boru hattı bu geliri doğrudan etkileyebilir (Özgen, 2013, s. 19).

Ortaya çıkan enerji tedariki endişesi sonucunda enerji güvenliğinin sağlanması için AB tarafından 2014 yılında Avrupa Enerji Güvenliği Strateji ve 2015 yılında Enerji Birliği Stratejisi oluşturulmuştur.

AB-Rusya arasındaki enerji ilişkisi karşılıklı bağımlılık şeklinde oluşmuştur. AB ve Rusya arasındaki enerji ilişkilerindeki temel farklılıklar: (Saçı, 2020, s. 9).

- Enerji Tedarik ve Bağımlılık,
- Enerji Stratejileri ve Politikaları,
- Enerji Altyapısı ve Yatırımlar,
- Enerji Güvenliği Kaygıları,
- Ekonomik ve Ticari Farklılıklar,
- Politika ve Güvenlik Stratejileri şeklindedir.

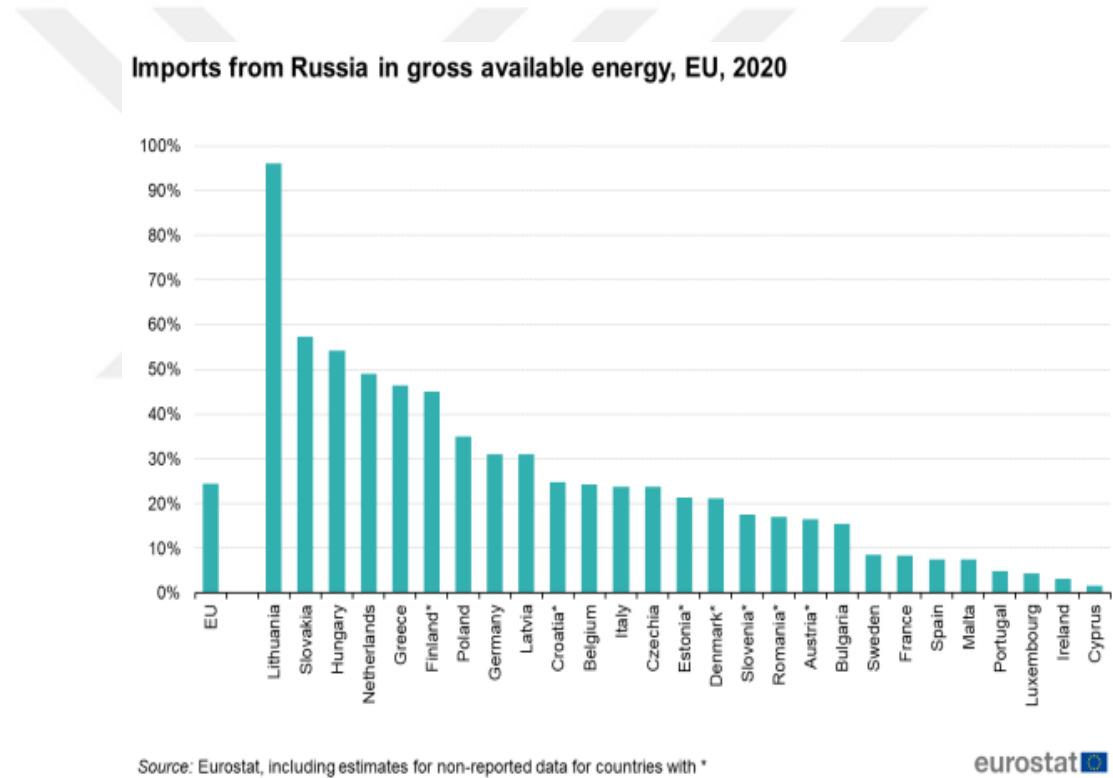
Rusya doğalgazının yaklaşık yüzde 50'sini Avrupa'ya ihraç ederken aynı oranlarda da Avrupa Rusya'dan doğalgaz ithali gerçekleştirmektedir (Harsem & Claes, 2013, s. 787). AB, enerji kaynaklarını çeşitlendirmek için çeşitli çalışmalar uygulamaya çalışmıştır. Rusya ise ihracat rotalarını çeşitlendirmek için Asya pazarlarına yönelmiştir.

2014 yılında Gazprom, Çin ile Sibirya'nın Gücü doğalgaz boru hattının projesinin inşası için anlaşmaya varmıştır. Yılda 38 milyar metreküp doğalgaz ihracı hedeflenen bu projede Çin, Avrupa fiyatlarıyla rekabet edebilecek bir fiyat ödememektedir. Bu yüzden Çin, Rusya için Avrupa pazarına alternatif sağlayacak yeterlilikte ulaşamayacaktır (Shaprles, 2016, s. 903).

2014-2019 yılları arasında iki taraf arasındaki doğalgaz ticareti yaşanan gerilimler gölgesinde artarak sürmüştür. Ticaretin devam etmesinin sebebi her iki tarafın da enerji ticaretinde birbirlerine karşılıklı olarak ihtiyacı olmasıdır. Rusya'nın Avrupa'ya yaptığı enerji ithalatı enerji ticaretinde önemli bir paya sahiptir. AB ise gerekli enerjiyi uygun fiyatlarla başka bölgelerde bulması zordur. Buna rağmen AB, doğalgaz kaynaklarını çeşitlendirmek için Hazar, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu gibi bölgelere

yönelmiştir. Rusya da Avrupa'ya gaz ihracı için Gazprom tarafından yeni güzergahlar oluşturulmuştur.

Rusya ile enerji ticaretinin yapılmasından rahatsızlık duyan Doğu Avrupa ülkeleri bazı alternatif yollara başvurmuşlardır. Litvanya 2014 yılı sonunda LNG terminali inşa etti ve gaz depolama kapasitesini artırdı. Polonya, Slovakya ve Macaristan birbirine bağlı olan boru hatları inşa ettiler (Siddi, 2022, s. 244).

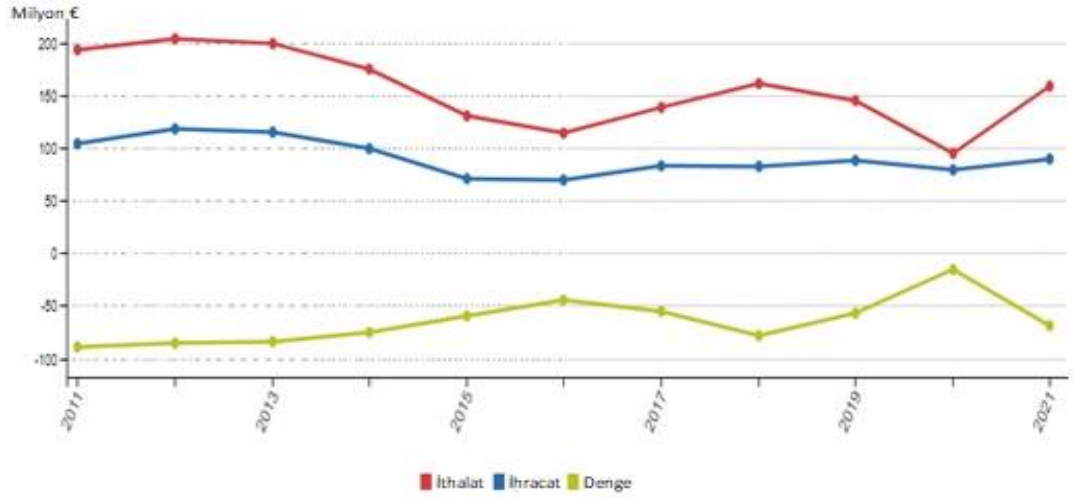
Grafik 4: AB ülkeleri 2020 yılı Rusya'dan İthal Edilen Enerji Oranları

Kaynak: Eurostat, 2022.

Rusya ve Ukrayna arasındaki gerilim 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle tekrar artmıştır. Rusya devlet başkanı Vladimir Putin, 2022'deki işgalle Ukrayna'nın NATO ve AB eksenine kaydığını, Ukrayna'yı bu eksen den uzaklaştırmak adına bu işgali gerçekleştirdiğini belirtmiştir (Korla, 2022, s. 6). Ukrayna, AB'nin enerji

transferinde önemli konuma sahip olsa da çeşitli dezavantajları bünyesinde barındırmaktadır. Ukrayna'nın Rusya ve Avrupa ekseninde kalması ülke içinde belirli bir istikrarı yakalamasını engellemektedir. Ukrayna'nın dışarıdan müdahalelere açık olması ve istikrarsızlık durumu AB ülkelerine enerji akışını olumsuz etkilemektedir. Ukrayna'nın Batı'ya dönük politikalar uygulaması Rusya ile sürekli çatışmasına neden olmakta ve bu yaşanan çatışmalar AB ülkelerini enerji tedarikinde çözüm yolu bulmasını zorlaştırmaktadır (Kesici, 2022, s. 49-50). 2022 Ukrayna kriziyle beraber AB enerji politikalarını tekrar yenileme ihtiyacı duymuş, Rusya'nın enerji kaynaklarına olan bağımlılığını sıfırlamak için çeşitli önlemler içeren planlar açıklamıştır. Yaşanan kriz sonucunda enerji fiyatları önemli miktarda yükselerek AB'nin hayat maliyetlerinin artmasına yol açmıştır. Rusya Ukrayna'daki Donetsk ve Luhansk bölgelerinin bağımsızlıklarını resmen tanımasıyla Almanya, Kuzey Akım-2 doğalgaz boru hattı ile ilgili yapılan çalışmaları durdurmuştur. Bu boru hattı projesine AB ve ABD, Avrupa'nın Rusya'ya olan enerji bağımlılığını önemli derecede arttıracığını dile getirerek itirazda bulunmuşlardır (Gündoğdu & Gündoğdu, 2023, s. 146-147).

Rusya için AB, mal ihracatında en büyük beşinci ortaktır. 2021 yılında Almanya, Rusya'dan en çok ithalat yapan AB ülkesi olmuştur. AB'nin Rusya'dan tedarik ettiği en önemli enerji kaynakları doğalgaz ve kömürdür. AB'nin 2021 yılında Rusya'dan yaptığı ithalatta enerjinin payı yüzde 62 olarak belirlenmiştir. Almanya AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığının boyutunu göstermede önemli bir örnektir. 2021 yılında Almanya Rusya'dan 19,4 milyar Euro değerinde ham petrol ve doğal gaz ithalatı gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla AB, Rusya'ya enerji sektöründe ciddi oranda bağımlıdır. AB'nin büyük sanayi ülkelerinin enerjiye ihtiyacının hayati derecede önemli olduğu düşünüldüğünde Rusya ile olan enerji ilişkileri oldukça önem arz etmektedir (Dinçer, 2023, s. 400).

Grafik 5: AB ve Rusya Arasındaki Ticaret İstatistikleri 2011-2021

Kaynak: Eurostat, 2022.

AB, yaşanan olaylar neticesinde bir dizi yaptırımlar oluşturmuştur. Bu yaptırımlar Rusya'nın üst düzey siyasi temsilcilerine, oligarklara ve şirketlere uygulanmıştır. Uygulanan yaptırımlarda AB bankalarındaki hesapları dondurulmuş, AB içinde seyahat etmeleri yasaklanmış, belirlenen kişilere ve şirketlere fon akışı sağlamak yasa dışı olarak görülmüştür. AB, Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlardan biri de enerji sektörü olmuştur (European Commission, 2022a).

Enerji sektöründe oluşturulan yaptırımda AB, Rusya'ya olan petrol ithalatını yüzde 90 azaltmıştır. Enerji sektörüne getirilen yaptırımlar şu şekilde olmuştur (European Commission, 2022a);

- **Rus kömürü ithalatın yasaklanması:** Rus kömürünün ithalatının yasaklanması, AB'nin kömür tedarikinde ne gibi alternatiflere yöneldiği veya bu yasağın enerji fiyatları ve güvenliği üzerindeki etkisi yeterince açık olmayabilir. Kömürün enerji karışımındaki rolü ve alternatif kömür kaynaklarının temin edilebilirliği gibi konular, bu yasağın pratik etkilerini anlamak için önemlidir.

- **Rusya madencilik sektörüne AB yatırımlarının yasaklanması:** Rus madencilik sektörüne AB yatırımlarının yasaklanması, Rusya'nın enerji üretiminde önemli olan madencilik faaliyetlerinin nasıl etkilendiğini ve bu yasaklamanın uzun vadeli etkilerini detaylandırmak zor olabilir. Bu yasağın Rusya'nın genel enerji kapasitesine etkileri ve AB ülkelerinin alternatif enerji kaynakları arayışları da bu bağlamda ele alınmalıdır.

- **Rusya'nın petrol rafinerilerini geliştirmesini zorlaştıran ve daha maliyetli hale getiren belirli rafineri teknolojilerinin ihracatının yasaklanması:** Rusya'nın petrol rafinerilerini geliştirmesini zorlaştıran ve maliyeti artıran belirli rafineri teknolojilerinin ihracatının yasaklanması, bu teknolojilerin eksikliğinin Rusya'nın rafineri kapasitelerine ve dolayısıyla petrol ürünlerinin kalitesine olan etkilerini net bir şekilde açıklamamaktadır.

- **AB üye devletlerde Rus vatandaşlarının ve tüzel kişilerinin gaz depolama rezervasyonunun yasaklanması:** AB üye devletlerinde Rus vatandaşlarının ve tüzel kişilerin gaz depolama rezervasyonunun yasaklanması, bu yasağın enerji arz güvenliği ve gaz rezervleri üzerindeki etkilerini ortaya koyma konusunda yeterince açıklayıcı olmayabilir. Özellikle bu yasakların gaz talebine olan etkileri ve alternatif tedarik stratejileri üzerine etkileri belirsiz olabilir.

- **Rusya'dan alınan petrol ürünlerine AB tarafından tavan fiyat uygulamasının getirilmesi:** Rusya'dan alınan petrol ürünlerine AB tarafından tavan fiyat uygulanması, bu uygulamanın petrol piyasaları ve Rusya'nın ekonomik durumuna olan etkilerini yeterince aydınlatmayabilir. Tavan fiyatların piyasadaki dengeyi nasıl değiştirdiği ve Rusya'nın bu durumu nasıl karşıladığı gibi detaylar anlaşılmayabilir.

- **Rusya'dan deniz yoluyla getirilen petrol ürünleri yasaklanması:** Rusya'dan deniz yoluyla getirilen petrol ürünlerinin yasaklanması, bu yasağın uluslararası petrol ticareti üzerindeki etkilerini ve AB ülkelerinin bu ürünlerin temininde karşılaştıkları zorlukları açıklamıyor olabilir. Ayrıca, bu yasakların enerji arzında meydana getirdiği boşluklar ve alternatif yolların geliştirilme süreçleri hakkında daha fazla bilgiye ihtiyaç vardır.

AB bünyesinde AB Enerji Platformu'nun kurularak enerji ithalatını çeşitlendirmek üzere Komisyon ve üye devletlerin doğalgaz, LNG ve hidrojen gibi enerji kaynaklarında ortak alımın yapılmasına karar verilmiştir. Enerji Platformunda ortak satın alımın yapılabilmesi için gaz talebinin toplanması, AB'deki altyapı kullanımının optimize edilmesi ve uluslararası ortaklara erişimi düzenlemek gibi görevleri vardır. Enerji çeşitliliği sağlamak için İsrail, Mısır, Cezayir ve Azerbaycan gibi birçok ülkelerle anlaşmalar imzalanmıştır (Özsoy, 2023, s. 52).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ KAYNAKLARININ BULUNMASI VE ENERJİ JEOPOLİTİĞİ

Doğu Akdeniz'in enerji kaynakları ile ilgili yapılacak çalışmada öncelikle Doğu Akdeniz bölgesinin coğrafi konumunun tanımlanması gerekmektedir. Geçmişten günümüze siyasi ve ticari öneme sahip bir coğrafya olan Akdeniz, strateji uzmanları tarafından Doğu, Orta ve Batı olarak üç havzaya ayrılmıştır. Cebelitarık ve Malta adası arasındaki bölge Batı Akdeniz, Malta adası ile 27. Boylam arasındaki bölge “Orta Akdeniz”, bu boylamın doğusunda bulunan bölge ise “Doğu Akdeniz” olarak tanımlanmıştır (Güngör, 2023, s. 140). Doğu Akdeniz bölgesinin coğrafi olarak net tanımı şu şekilde yapılmıştır:

“Tunus’un kuzeydoğu ucundaki Bon Burnu’ndan İtalya’nın Sicilya Adası’nın batı ucunda yer alan Lilibeo Burnu’na doğru çizilen hat ile Batı Akdeniz Havzası’ndan ayrılmaktadır. Söz konusu hat Sicilya’nın güney ve doğu sahilleri boyunca devam ettikten sonra adanın kuzeydoğu ucundaki Paloro Burnu’ndan İtalya’nın güneybatı sahilinde yer alan Paci Burnu’na doğru uzanmaktadır” (Özgen, 2013, s. 103).

Dünya haritasını genel olarak incelediğimizde Doğu Akdeniz ve Ortadoğu, Dünya anakarasının merkezi olarak görülmektedir. Bahsi geçen bu bölgeler jeopolitik olarak Dünya’nın ortası olarak nitelendirilmektedir. Jeopolitik değerlendirmelerle ilişkili birçok kaynakta Akdeniz Bölgesi, Dünya’nın önemli bir merkezi olarak savunulmaktadır (Yıldız, 2008, s.21). Yüzyıllar boyunca birçok medeniyeti içinde barındıran Akdeniz, kıtalar arasında bir köprü haline gelerek dünyanın en değerli ticaret yollarının geçtiği bir bölge haline gelmiştir (Ceyhun, 2014, s.32). Akdeniz Havzası, NATO’nun “choke-point”(tampon nokta) olarak tanımladığı Sicilya Kanalı, Cebelitarık Boğazı, Süveyş Kanalı ve Türk Boğazları gibi önemli bağlantı noktalarına sahip olması bölge ve bölge dışındaki ülkelere ekonomik ayrıcalıklar sunmasını sağlamaktadır. Günümüzde Akdeniz

Bölgesi enerji ticaretinin ciddi derecede önem kazanmasıyla deniz üzerinden ticaret artmış jeostratejik olarak vazgeçilmez bir deniz yolu haline gelmiştir (Keser & Akgün, 2015, s. 7). Ayrıca, üç kıtanın bir araya getiren Akdeniz Havzası, tarih boyunca siyasi, kültürel, ekonomik ve beşeri etkileşimlerin gerçekleştiği önemli bir bağlantı noktası olmuştur (Yıldız, 2006, s.616).

Akdeniz'in tarih boyunca önemini sürdürmesinin temelinde, Mezopotamya topraklarının yer aldığı Fırat ve Dicle'den başlayarak, Şatt'ül-Arab olarak bilenen Basra Körfezine kadar, bu iki bölge arasında ilk medeniyetlerin doğduğu coğrafya olması özelliği yatmaktadır. Bunlarla beraber tarih boyunca doğu ve batıyı ticari olarak birbirine bağlayan Baharat Yolu ve İpek Yolları'nın bu bölge üzerinde yer alması, farklı kültürler arasında etkileşimi arttırarak dünya ticaret merkezi olarak önemini korumasında etkili olmuştur.

20. yy'ın başlarında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın sahip olduğu petrol ve doğalgaz yatakları üzerinde yaşanan enerji mücadelesi, dolaylı olarak Akdeniz Havzası'nın jeopolitik ve jeostratejik önemini pekiştirmiştir. Tarih boyunca küresel güç haline gelmek isteyen devletler, enerji kaynaklarına hakim olmak istemiş ve bu kaynakları güvenli bir biçimde uluslararası pazarlara ulaştırarak dünya hidrokarbon jeopolitiği üzerinde egemenlik kurma stratejileri üzerinde çalışmışlardır (Sevim, 2012, s. 4381). Bu doğrultuda tarihte yaşanan, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ile beraber Arap-İsrail Savaşları, İran-İrak Savaşı, Körfez Savaşları ve Süveyş Krizi (Şöhret, 2014, s.560-561) enerji mücadelesinin öneminin anlaşılmasında etkili olmuştur. Akdeniz Havzası, bulunduğu konum itibariyle enerji hatlarının ana güzergahlarından biri halinde olması, Ortadoğu hidrokarbon kaynaklarının hâkimiyetini elinde tutmak isteyen büyük güçler için hayati bir önem arz etmektedir. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde enerji ile ilgili Ortadoğu'da yaşanan gelişmelerle beraber, önemli enerji kaynaklarına sahip olan Doğu Akdeniz bölgesinin önemi artmıştır (Yıldız, 2008, s.61).

Bu bölümde Doğu Akdeniz bölgesinin jeopolitik öneminden bahsedilerek bölgenin aktörler tarafından niçin önemli olduğu anlatılacaktır. Daha sonrasında bölgede keşfedilen doğalgaz rezervleri hakkında bilgi verilerek AB'nin enerji ihtiyacının

giderilmesinde Doğu Akdeniz'in etkisinin ne şekilde olacağının anlaşılması mümkün olacaktır. Ayrıca bölgede bahsi geçen enerji projeleri hakkında bilgi verilecektir.

3.1. Doğu Akdeniz Bölgesinin Jeopolitik Önemi

Jeopolitik kelimesinin tanımı içerisinde coğrafya ve politika olması nedeniyle ilk olarak birbirlerine komşu olan güçlerin politik mücadele alanı olarak anlaşılmaktadır. Ancak deniz ve okyanuslar gibi su alanları deniz aşırı ülkelerin politik hedeflerine maruz kalabilmektedir. Bundan dolayı bu alanlarda karmaşık güç savaşları yaşanmaktadır ve coğrafya politika ilişkisi karışık bir duruma gelmektedir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz de bu güç mücadelelerine sahne olmuştur. Bölgenin, çevresinde yaşanan askeri ve siyasi hareketlenmelerden etkilenmesi (örnek olarak Suriye Krizi) deniz bölgelerinin jeopolitik açıdan farklı değerlendirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Dünyadaki en gerilimli bölgeler arasında olan Doğu Akdeniz, yeraltı ve yer üstü zenginliklerinin yanında enerji, su, gıda ve ulaştırma konusunda stratejik çıkarların çatışmaya dönebilme potansiyeli taşımaktadır (Koray, 2020, s. 129-130).

Ünlü jeopolitikçilerden Alfred Mahan (Deniz Hakimiyet Teorisi), Nicholas Spykman (Kenar Kuşak Teorisi), Sir Halford Mackinder (Kara Hakimiyet Teorisi), Guilio Douchet (Hava Hakimiyet Teorisi) ile Doğu Akdeniz'in stratejik öneminden bahsederek bölgedeki deniz taşımacılığı ve enerji kaynaklarına vurgu yaparak buradaki hakimiyetin denizlerle önemi belirtilmiştir. Mahan'a göre Doğu Akdeniz, doğu ve batıyı birbirine bağlayan önemli bir köprü niteliğinde olup, küresel ticarete önemi büyüktür. Spykman'a göre Doğu Akdeniz, Yunanistan ve Türkiye ile doğrudan, Irak ve İran ile dolaylı olarak bağlantılı olduğundan, merkez bölgeyi çevreleyen kenar kuşağın önemli bir kısmını kontrol etmektedir. Mackinder'e göre Doğu Akdeniz, merkez bölgesine (kalpgaha) giden deniz ticaretinde önemli bir noktadadır. Douchet'e göre Doğu Akdeniz, Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar ile merkez bölgesinden güneydoğu kısmına havadan müdahale olanağına sahiptir (Özgen, 2013, s. 3). Dolayısıyla Doğu Akdeniz devletlerin gücünü maksimize edebilecek stratejik ve coğrafi bir konumdadır. Ticaret yolları ve enerji kaynakları bölgenin önemini pekiştirmektedir.

Tarih boyunca Akdeniz’e hakim olmak imparatorlukların ve devletlerin en önemli hedefleri olmuştur. Doğu Akdeniz, Büyük İskender’in kurduğu İmparatorluk ile Doğu Roma-Bizans İmparatorluğu’nun merkez noktası konumundaydı (Yaycı, 2012, s. 3). Bizans İmparatorluğu İslamiyet’in doğuşuna kadar bölgeye hakim olmuştur. Antik Roma’da Akdeniz için Latince Mare Nostrum ifadesini (Bizim Deniz) kullanmıştır. VII. Yüzyılda Emevi Devleti’nin kurulmasıyla Müslümanların denizciliğe önemi artmıştır ve Akdeniz’e hükmetmişlerdir. Ancak XII. Ve XIII. Yüzyıllarda gerçekleşen Haçlı Seferleri donanma çalışmalarını aksatmıştır. XVI. Yüzyılın başlarına doğru bir deniz imparatorluğu olarak gelişim gösteren Osmanlı İmparatorluğu ünlü deniz amirallerinden Barbaros Hayrettin Paşa’nın “Denizlere hâkim olan cihana hâkim olur” sözleri ile beraber Osmanlı’nın denizciliğe önem veren bir millet olma yolundan ilerlediği görülmektedir.

Osmanlı Devleti’nin zayıflama döneminde Akdeniz egemenliğinde İngiliz ve Fransız etkisi artmıştır. İtalya’nın da kendine yakın olan bölgede nüfuz sahibi olmak istemesi, bölgede Avrupalıların etkisinin giderek artacağını bir işaretiydi. Avrupalı ülkeler Osmanlı Devleti’nin Doğu kıyılarındaki bölgelerinde meydana gelen dinsel ve mezhepsel ayrılıklardan faydalanarak bölgedeki faaliyetlerini artırmıştır. Avrupalı ülkeler bölgede ticaret gerçekleştirmesinin yanında sosyal yatırımlar da yapmışlardır. Bu durum Avrupalıların bölgede kalıcı politika uygulayacağını önemli bir işaretiydi (Kesgin, 2022, s. 247-248). 1877-78 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Rus harbinden sonra İngiltere Osmanlı Devleti ve Rusya arasında gerçekleştirilecek barış görüşmelerinde Osmanlı Devleti’nin çıkarlarının yanında olmasına karşılık Kıbrıs adasını istemiştir. Görüşmeler sonucunda Osmanlı Devleti’nin beklentisini karşılayan İngiltere Kıbrıs’ı Osmanlı Devleti’nden devralmıştır. Böylece İngilizler Doğu Akdeniz’de önemli bir avantaj elde etmiştir (Koç, 2022, s. 16). 1869 yılında Süveyş Kanalı’nın açılmasıyla Osmanlı’nın bölgedeki hakimiyeti sarsılmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti Afrika’daki bölgelerini kaybetmiştir. Mısır, Libya ve Tunus Avrupa devletlerinin işgaline uğramasının ardından Osmanlı Devleti’nin Akdeniz’deki egemenliği sona ermiştir (Çınar, 2014, s. 43).

Birinci Dünya Savaşı, Doğu Akdeniz’de jeopolitik olarak önemli bir dönüm noktası olmuştur. Doğu Akdeniz bölgesini öne çıkaran gelişme enerji kaynağında

kömürden petrole geçilmesi olmuştur. Bölgenin Orta Doğu bölgesinde bulunan petrollere yakınlığı jeopolitik olarak önemini pekiştirmiştir. 1927’de Kerkük Baba Gürgür petrol sahası keşfedilmesinden sonra 1934 yılında Kerkük petrolünün Akdeniz’e boru hattıyla taşınarak Avrupa pazarına ulaştırılmıştır. Boru hatlarının bitiş noktaları Doğu Akdeniz’deki limanların olması nedeniyle bölgenin enerji ticaretindeki rolünü artırmıştır. Ancak 1943’te Lübnan 1944 yılında da Suriye’nin bağımsızlığını kazanması ve İkinci Dünya Savaşı İngiliz ve Fransızlar arasındaki kurulan jeopolitik dengeyi bozmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında enerji ihtiyacının artışa geçmesi ve Soğuk Savaş süreci artan enerji ihtiyacını beraberinde getirerek bölgede dengelerin değişmesine yol açmıştır. Avrupa’nın petrol ihtiyacını karşılamak için Irak’ın güneyinde yeni sahalar açılmıştır. Aynı zamanda Basra Körfezi’ne uzanan yeni boru hatları inşa edilmiştir. Ancak Arap-İsrail Savaşları ve Süveyş Krizi sonrası enerji ulaşım noktası tekrar Doğu Akdeniz’e kaymıştır (Ediger, Devlen, & Mcdonald, 2012, s. 78-79). Soğuk Savaş döneminde ABD ve Rusya gibi küresel güçler bölgedeki etkinliğini artırmak için Suriye, Cezayir ve Mısır gibi ülkelerde nüfuz oluşturma çabasında bulunmuşlardır. Aynı zamanda AB, bölgede önemli bir yer edinmek amacıyla bölge ülkeleriyle işbirliğini geliştirmek için AB Akdeniz İşbirliği ve 1995 Barselona süreçleriyle Akdeniz politikasını inşa etmeye başlamıştır (Kedikli & Çalağan, 2017, s. 125). 1976 yılında işletmeye başlanılan Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı ile Kuzey Irak petrolünün önemli kısmının İskenderun Körfezi üzerinden Avrupa pazarlarına ulaştırılması ve 2005 yılında açılan Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattının açılmasıyla Azerbaycan petrol ve doğalgazının Türkiye-Ceyhan limanına ulaşması Doğu Akdeniz’in stratejik olarak önemini arttırmıştır (Kedikli & Deniz, 2015, s. 403).

Doğu Akdeniz’in önemi 2000’li yıllarda giderek artmıştır. Bölgede keşfedilen hidrokarbon kaynakları, deniz ulaşımında önemli bir noktada bulunması ve 2010 yılında yaşanan Arap Baharı gibi gelişmeler bölgenin öneminin arttırmıştır (Şafak, 2019). Doğu Akdeniz, Avrupa’nın petrol ihracının yüzde 70’i ve ticaretinin yüzde 40’ını karşılamasından dolayı bölgede güvenlik unsuru ön plana çıkmaktadır. Doğu Akdeniz’e kıyısı bulunan ülkelerin deniz kuvvetlerine ve NATO’nun diğer destekleyici görev kuvvetlerine ev sahipliği yapması bu durumu açıklamaktadır (Yıldız D. , 2009, s. 54). Akdeniz’e kıyısı bulunmayan bölge dışı güçler de Akdeniz’de faaliyette bulunmaktadır.

Özellikle Kıbrıs adası Doğu Akdeniz bölgesinin kontrolünde önemli kilit noktası halindedir (Kedikli & Deniz, 2015, s. 403).

Doğu Akdeniz'in kontrol edilmesinde stratejik konuma sahip olan Kıbrıs Adası bölgedeki potansiyel krizlere müdahale edilmesinde bir üs merkezi özelliği taşımaktadır (Şafak, 2019, s. 3). Bundan dolayı ABD, Akdeniz'de deniz filosunu bulundurarak etkili güç olarak ortaya çıkmasıyla beraber Rusya da Suriye krizini kendi lehine fırsata çevirerek Akdeniz'e yerleşme çalışmalarında bulunmuştur. Rusya Suriye'de bulunan Tartus Limanı ve Lazkiye Havaalanını kiralayarak bölgede kalıcı olacağının mesajını vermiştir. Akdeniz'in öne çıkan ticari ve askeri önemi küresel güçlerin odak noktası haline gelerek bölge ülkelerinin dış politikalarında ittifak ilişkilerini etkilemiştir (Kesgin, 2020, s. 28). AB, GKRY'nin 2004 yılında üyeliğini kabul ederek bölgeye önemini göstermiştir. Kıbrıs açıklarından elde edilecek enerji kaynaklarıyla Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmayı planlamıştır. Bununla beraber bölgedeki enerji arama ve çıkarma çalışmalarına destek vermektedir (Şafak, 2019, s. 4).

3.2. Doğu Akdeniz Bölgesindeki Enerji Kaynakları

Doğu Akdeniz'in başlıca önemli enerji havzaları "Kıbrıs havzası, Eratosthenes Yükseltisi, Latakia havzası, Levant havzası, Judea havzası, Nil Deltası havzası, Batı Arap alanı, Zağros" alanıdır (Alptekin, 2015, s. 3). Jeostratejik olarak önemli bir konumda bulunan Doğu Akdeniz'de Orta Doğu ve Avrupa'yı birbirine bağlayan kritik geçiş noktaları vardır. Bunlar başlıca Çanakkale Boğazı, Messina Boğazı, Süveyş Kanalıdır. Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan ülkeler "Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Mısır, Filistin-Gazze Yönetimi, Libya, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'dir" (Kedikli & Çalağan, 2017, s. 122). Doğu Akdeniz, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında bulunmasından dolayı deniz ticaretinde önemli bir alandır. Aynı zamanda Orta Doğu, Hazar Havzası ve Rusya hidrokarbon kaynaklarının batıya ulaştırılmasında rolü büyüktür. Doğu Akdeniz, öne çıkan bu özelliklerinden dolayı kıyıdaş ülkelerin yanında küresel aktörlerin de ilgisini çekmektedir (Özgen, 2013, s. 104).

Doğu Akdeniz özellikle enerji kaynakları açısından stratejik öneme sahiptir. Son yıllarda bölgedeki enerji keşifleri ve projeleri, uluslararası enerji güvenliği ve bölgesel politikalar üzerinde doğrudan etki yaratmıştır. Bölgedeki enerji kaynaklarının stratejik önemi, hem enerji güvenliği hem de jeopolitik dinamikler açısından kilit rol oynamaktadır (Özer S. , 2013, s. 15).

Bölgenin iç dinamikleri ve enerji kaynaklarına ilişkin tartışmalar Doğu Akdeniz'in enerji kaynakları, bölgenin iç dinamikleri ve uluslararası ilişkilere ilişkin çeşitli tartışmalara yol açmaktadır. Enerji kaynaklarının keşfi, bölge ülkeleri arasında egemenlik ve deniz yetki alanları konusunda anlaşmazlıklara yol açmıştır. Özellikle Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs ve İsrail arasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ve enerji kaynaklarının paylaşımı konusunda gerginlikler artmaktadır. Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'taki sondaj faaliyetleri Yunanistan ve Kıbrıs tarafından uluslararası hukukun ihlali olarak değerlendiriliyor ve bu durum bölgedeki gerilimi artırmaktadır (Erkeç, 2023, s. 64).

Bölgedeki enerji kaynaklarının önemindeki dönemsel dalgalanmalar çeşitli politik ve ekonomik faktörlere bağlıdır. 1990'lı yıllarda ve 2000'li yılların başında enerji güvenliği genel olarak düşük bir öncelik iken, enerji kaynaklarının araştırılması ve bölgesel enerji projeleri 2007'den bu yana uluslararası enerji güvenliği açısından daha önemli hale gelmiştir. Bu değişim enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar, enerji kaynaklarına bağımlılığın artması gibi faktörlerle ilişkilidir. Ayrıca enerji kaynaklarının keşfi ve üretim kapasitesinin artması da enerji güvenliği politikalarını etkin bir şekilde şekillendirmiştir. AB önceliklerinde önemi Doğu Akdeniz'de enerjinin AB için önemi, bölgenin enerji güvenliği ve çeşitli enerji kaynakları sağlama stratejisiyle yakından bağlantılıdır (Zhussipbek, 2011, s. 59).

Doğu Akdeniz'in enerji rezervleri bu AB hedeflerine ulaşmada kilit rol oynamaktadır. Bölgedeki enerji projeleri, AB'nin enerji stratejisi ve dış enerji politikası açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca AB, bölgedeki enerji projelerine yatırım yaparak ve bölgesel iş birliğini teşvik ederek enerji güvenliğini güçlendirmek ve enerji kaynaklarını çeşitlendirmek istemiştir. Bu durum, Doğu Akdeniz'in AB'nin enerji stratejisindeki stratejik önemini daha da artırmaktadır. Doğu Akdeniz'in enerji açısından

önemi, bölgenin enerji kaynaklarının miktarı, iç dinamikleri ve döngüsel değişimleriyle doğrudan ilişkilidir. Bölgedeki enerji keşifleri uluslararası enerji güvenliğinin stratejik bir unsuru haline geldi. AB açısından Doğu Akdeniz, enerji güvenliğini güçlendirme ve enerji bağımlılığını azaltma stratejisinde kilit bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'in enerji kaynakları bölgesel ve küresel enerji stratejileri açısından hayati önem taşımaktadır (Çelikpala, 2022, s. 26).

Doğu Akdeniz'in ticari ve ekonomik olarak stratejik konuma sahip olması ve önemli enerji havzalarına sahip olmasından dolayı bölgede son yıllarda yoğun enerji çalışmaları yapılmaktadır. 2008 yılında bulunan petrol ve doğalgaz yataklarıyla bölge, enerji aktarım merkezi olma özelliğine sahip olmuştur. Bölgede bulunan enerji yataklarının ekonomik ve politik olarak etkisi yalnızca Akdeniz ile sınırlı olmayıp Ortadoğu bölgesini politik ve ekonomik dinamiklerini etkileme potansiyeline sahiptir (Aksoy & Merkezi, 2016, s. 1). Tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapan bu bölgede bulunan enerji rezervleri bölge ülkelerinin ve bölge dışındaki ülkelerin gelişimi açısından önemlidir. Doğu Akdeniz bölgesinde enerji kaynaklarının keşfedilmesi ve transferinin gerçekleşmesi için bölge devletlerinin uluslararası şirketlerle yapmış olduğu anlaşmalar vardır. Bölge, potansiyel enerji kaynaklara sahip olmasından dolayı bölgedeki aktörler ve bölgeye egemen olmak isteyen bölge dışı aktörler arasında anlaşmazlıklar vardır. Bundan dolayı Doğu Akdeniz önemli güç mücadelelerine açık hale gelmiştir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz, dünya siyasetine yön vermeye devam eden bir bölge niteliğinde olmaya devam edecektir.

3.3.Doğu Akdeniz Bölgesindeki Doğalgaz Rezervlerinin Keşfi

Akdeniz, bulunduğu konum itibarıyla Orta Doğu enerji kaynaklarını Basra Körfezi, Süveyş Kanalıyla tüm dünyaya bağlayan bir köprü niteliğindedir. Doğu Akdeniz, Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Anadolu'yu kapsayan geniş coğrafyasıyla ulaşım, enerji ve ticaret koridorlarını bünyesinde bulundurmaktadır. Akdeniz dünya deniz ticaretinde önemi giderek artan önemli bir deniz ulaşım bölgesi halindedir. Bundan dolayı tarih boyunca Akdeniz bölgesinde çeşitli aktörler arasında üstünlük mücadeleleri yaşanmıştır. Petrol ve doğalgazın önem kazanmasıyla bölge, enerji kaynaklarının ulaşım

noktası haline gelmiştir. Yaşanan gelişmeler bölge ülkelerinin yanında dünyadaki büyük güçlerin de dikkatini çekmiştir.

Doğu Akdeniz’de hidrokarbon keşiflerinin başlangıcı 1960’lı yıllara dayanmaktadır. İlk olarak Suriye’de petrol aramalarına başlanmış olsa da petrol üretimi 1960’lara kadar petrol üretimi konusunda kayda değer bir çalışma olmamıştır. İsrail ve Ürdün’deki petrol arama çalışmaları Suriye’ye göre başarı oranı az olmasına rağmen 1960 ve 1970’li yıllarda hız kazanmıştır. Bununla beraber hem İsrail hem de Ürdün’de az seviyede üretimler devam etmektedir. Suriye ve İsrail doğalgaz üreticisi ülkelerdir. Ancak bu sektörler Suriye’de 1980’lere, İsrail’de ise 2000’lerin ortalarına kadar ticari gelişim kaydetmemiştir (U.S Energy Information Administration, 2013, s. 2). Bilinen ilk açık deniz gaz araştırması 1969 yılında Mısır’a ait İskenderiye bölgesi yakınlarında yapılmıştır (Karbuz & Baccarini, 2017, s. 1). Ancak bu dönemde gerçekleşen Arap-İsrail Savaşı ve 1973 Petrol Krizi gibi gelişmeler keşif sürecinin sektöre uğramasına sebep olmuştur.

1990’lı yıllar Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon kaynaklarının önemini arttıran yıllar olmuştur. Sismik arama ve sondaj teknolojilerdeki gelişmelerin yanı sıra yükselen enerji fiyatları, büyük çaplı keşifleri beraberinde getirmiştir. Böylece önemli miktarda petrol ve doğalgaz bulunmuştur. Bulunan rezervler bölgedeki ülkelerin yanında Avrupa için de önemli bir enerji kaynağı olma özelliği taşımaktadır (Stocker, 2012, s. 579).

İsrail’de ilk olarak yapılan küçük keşiflerden sonra Haziran 1999’da Noah/Noa açık deniz sahasında ve Şubat 2000’de Mari-B sahasında keşifler yapılmıştır. Açık denizdeki ilk büyük keşif ise 2009 yılında Tamar 1 sahasında, ABD’li Noble Energy ile İsrailli Avner, Delek Drilling, Isramco ve Dor şirketlerinin ortaklığıyla yapılmıştır. Aynı yılda Dalit 1 sahasında keşif yapılmıştır. Bu keşfedilen alanların tahmini olarak 9 tcf (255 bcm) doğal gaz içerdiğini ve İsrail’in doğal gaz ihtiyacını 20 yıldan uzun bir süre karşılamaya yetecek bir miktar olduğu öngörülmektedir (Gürel, Mullen, & Tzimitras, 2013, s. 2). İsrail’in Tamar ve Leviathan sahasındaki doğalgaz kaynakları AB için önemli olmasından dolayı Tel Aviv ve Brüksel arasında enerji işbirliği gündem haline gelmiştir. İsrail’de keşfedilen enerji kaynakları belirtilen bölgelerle sınırlı kalmamıştır. Noble Energy ve Delek Group’un da aralarında bulunduğu enerji şirketleri Doğu Akdeniz’deki enerji arama çalışmalarına devam ederek İsrail’in deniz sahasında 2011 ve 2013 yılları

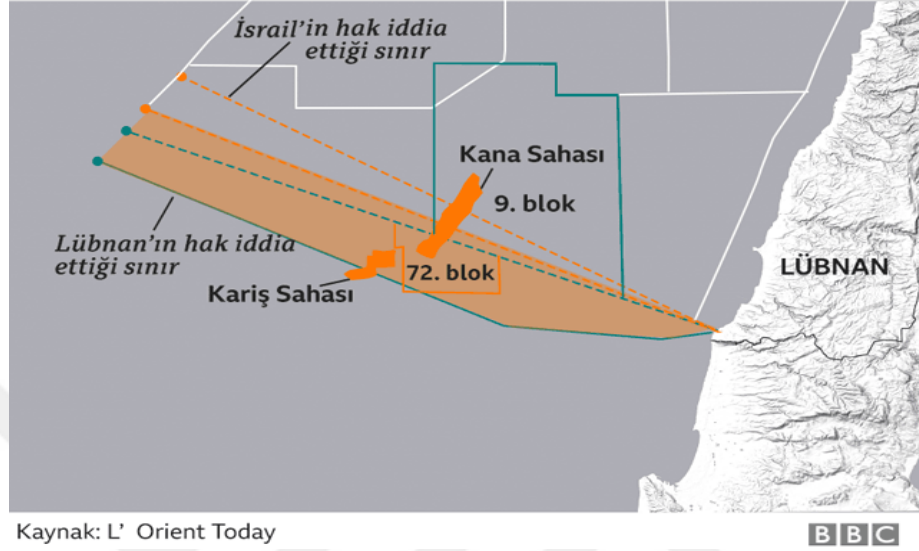
arasında Dolphin, Tanin, Karish ve Shimshon sahalarında gaz kaynakları keşfedilmiştir (Karbuz, 2013). Bu gaz sahalarındaki rezerv miktarları sırasıyla Dolphin 22.6, Tanin 33.9 Karish 50.9, Shimshon 84.9 milyar m³ olarak hesaplanmıştır (U.S Energy Information Administration, 2013, s. 5). İsrail'in hidrokarbon kaynaklarını keşfetmesi ve üretmeye başlamasında iki engel ortaya çıkmaktaydı. Bunlar, üretimi kolaylaştırmak için gazı satın alacak olan uzun vadeli alıcıları güvence altına almak ve uygulanabilir ihracat rotalarını belirlemek şeklindeydi (Baconi, 2017, s. 6). İsrail mevcut gazın Avrupa'ya, Yunanistan'a ve potansiyel olarak İtalya'ya ihracatını teşvik etmektedir. Aynı şekilde, AB kurumları İsrail ve Kıbrıs'tan Avrupa'ya gaz ihracatını teşvik eden projelere hibe desteği vermiştir. Ancak ilgili üst düzey şirket temsilcilerinin toplantılara katılımının olmaması nedeniyle yeterli derecede ticari ilgiye ulaşamamıştır (Schaffer, 2018, s. 92). Bunların yanı sıra Kıbrıs'ta yaşanan sorunlar ve Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) sınırlarının belirlenmesi gerekliliği keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasını güçleştirmektedir.

Mısır'da başlayan ilk araştırma ve sondaj faaliyetlerinin ardından 1989'lerin ikinci yarısından itibaren Nil Deltası'nda, İskenderiye ve Port Said'in kuzeyinde gaz rezervlerinin varlığı tespit edilmiştir. Belirtilen bölgelerde gaz rezervlerinin keşfedilmesinin ardından uluslararası petrol şirketleri bu bölgelerde yatırımlarını arttırmıştır ve Mısır'ın gaz kullanımının ülke içinde tüketilmesinde yardımcı olmuştur. Ayrıca fazla olan gazlar Orta Doğu ve Avrupa ülkelerine LNG olarak ihraç edilmektedir (Khadduri, 2012, s. 112). Ancak Mısır zamanla gaz ihraç eden ülke olma konumunu kaybederek yüksek iç tüketiminden dolayı sık sık iç gaz sıkıntısı çeken bir ülke haline gelmiştir (Schaffer, 2018, s. 94). Bu olumsuzluklara rağmen 2015 yılında gaz keşifleri konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. İtalyan enerji şirketi (ENI) Shorouk bölgesinde bir gaz sahası bulunduğunu açıkladı. Mısır açık deniz sahasında Port Said'in 120 mil açığındaki blokta, yaklaşık 850 milyar m³ gaz olduğu tespit edildi. Keşfedilen gaz sahasının Doğu Akdeniz'de bugüne kadar keşfedilen en büyük gaz alanı olduğu belirtilmiştir (Köylü, 2021, s. 44). 2013 yılında Mısır'da keşfedilen Zohr sahası bölgede önemli gelişmelerin yaşanmasına şahit olmuştur. Keşfedilen doğalgaz rezervi ile Mısır, öncelikle kendi tüketim ihtiyacını karşılayıp sonrasında iki LNG santralinde sıvılaştırılmak üzere aktifleştirilmiştir. 2017 sonları itibariyle 3,5 milyar metreküp

kapasiteye erişen sahalar önce yıllık 28 milyar metreküp daha sonrasında 2019 yılı sonuna kadar yıllık 75 milyar metreküp üretim yapacak hale getirilmiştir (Kaynak, 2022, s. 76). Mısır uyguladığı enerji politikaları ile çeşitli hamleler yapmıştır. Bölgedeki enerji kaynaklarının çıkarılıp kendi ihtiyacının karşılamasının yanında Avrupa'ya ihraç etmek için GKRY ve İsrail ile anlaşmalar yapmıştır (Acar & Yılmaz, 2018, s. 604).

Küçük bir ülke olan Lübnan, ekonomik olarak sınırlı bir potansiyele sahiptir. Lübnan enerji olarak elektrik ve dizel kullanımında ithalata bağımlıdır. Ancak bulunduğu konum itibarıyla Lübnan, Kongre Araştırma Servis Raporu'na göre ABD'nin İsrail ve İran hakkındaki bölgesel hesaplarında önemi büyüktür (Salameh & Chedid, 2020, s. 2-3). Lübnan komşu ülkelere kıyasla hidrokarbon kaynaklarının gelişiminde geride kalmıştır. İngiltere'nin Spectrum şirketi 2000-2002 yılları arasında sismik araştırma yapmıştır. 2007 yılında Lübnan ve Norveç, Lübnan'ın petrol endüstrisinin gelişimine yardımcı olmak adına teknik destek sağlanması konusunda anlaşmışlardır. 2008 yılında Lübnan, Norveçli PGS (Petroleum Geo-Services) şirketinden Lübnan'ın kıyı şeridini ve Kıbrıs'a komşu olan MEB'i kapsayan yeni bir sismik araştırma yapmasını istemiştir (Khadduri, 2012, s. 115). Oslo Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün yapmış olduğu çalışmada Lübnan'ın MEB'inde 708 milyar metreküp doğalgaz bulunduğu saptanmıştır (Duman, 2019, s. 215). Lübnan diğer yandan MEB sınırlarını belirlemek için çalışmalar yapmıştır. 2007 yılında GKRY ile MEB sınırlarını belirleyen ikili bir anlaşma imzalamıştır. Ancak anlaşma taslağı parlamento tarafından onaylanmamıştır. Onaylamama gerekçesi olarak İsrail'in Lübnan'ın MEB'i üzerinde hak iddiaları ve Türkiye'nin çıkarlarını ihlal ettiği şeklindedir. Bunlarla beraber Lübnan, 14 Temmuz 2010 tarihinde İsrail ile olan deniz sınırlarını tek taraflı olarak belirleyerek bu kararını BM Genel Sekreterliği'ne bildirdi (Khadduri, 2012, s. 115). İsrail de 2010 yılında GKRY ile MEB anlaşması imzalamıştır. Ayrıca 12 Temmuz 2011 tarihinde MEB haritasını ilan ederek BM'ye göndermiştir. Fakat Leviathan bölgesinin Lübnan ve Filistin'e ait olan bölüm hakkındaki belirsizlik, İsrail'in MEB haritasını geçersiz kılmıştır (Duman, 2019, s. 217). Dolayısıyla Lübnan MEB'inde bulunan doğalgaz kaynakları, İsrail'in hak iddiaları nedeniyle enerji kaynaklarına tehdit oluşturmuştur. Lübnan'ın açık deniz MEB'i 10 bloğa ayrılarak hidrokarbon arama ve üretim faaliyetleri için ilk ihale turu 2013 yılında ilan edilmiştir (Salameh & Chedid, 2020, s. 2). İsrail, dokuz numaralı enerji bloğunun

kendi MEB alanında yer aldığını savunmasına rağmen Lübnan, 2017 yılında sondaj çalışmaları için Fransız Total, İtalyan ENI ve Rus Novatek ortaklığı altında bir sözleşme imzalamıştır (İstikbal & Boyraz, 2019, s. 77).

Şekil 1: İsrail ve Lübnan'ın Hak İddia Ettikleri Enerji Sahaları

Kaynak: BBC, 2022

Fransız şirketi olan Total, İsrail ve Lübnan arasında bir anlaşmaya varılmadan sondaj çalışmalarına başlamayacağını açıklamıştır. 2020 yılında İsrail, Kariş sahasında yapılacak doğalgaz aramaları için hazırlıklara başlayacağını bildirmiştir. Lübnan, Kariş sahasının bir bölümünün kendi MEB'inde olduğunu savunmasından dolayı iki ülke arasında gerilim tırmanmıştır. ABD iki ülke arasında bir mutabakata varılması için devreye girmiştir. Görüşmeler ilerlerken 5 Haziran 2022'de İsrail, Kariş sahasında çalışma hazırlıklarına başlamıştır. Diğer yandan Rusya'nın Ukrayna'ya işgalinin başlamasından itibaren Avrupa ülkeleri ABD ile beraber bölgede gerilimin oluşmasını engelleyip doğalgaz üretiminin başlamasına odaklanmak istiyordu. Kariş sahasında yapılacak arama Rus doğalgazına alternatifi için önemliydi (BBC Türkçe, 2022). Yaşanan olaylar neticesinde İsrail ve Lübnan ABD arabuluculuğu vasıtasıyla deniz sınırlarının belirlenmesi konusunda anlaştılar. Anlaşma sonucunda İsrail Başbakanı Yair Lapid, Kariş sahasında üretime başladığını ve Lübnan'ın Kara doğalgaz sahasından tahmini olarak yüzde 17 gelir elde edeceğini ifade etmiştir (Anadolu Ajansı, 2022). Enerji

uzmanları bölgeden çıkarılacak doğalgazın dört veya beş sene süreceğini belirtse de bölgeden çıkabilecek doğalgaz ihtimali ve bölgede çatışma çıkma ihtimalini ortadan kaldırması ABD ve AB tarafından bir kazanım olarak görülmüştür.

Güney Kıbrıs'ın bölgedeki enerjiyi keşfetmek için ilk girişimleri 1979 yılına dayanmaktadır. GKRY, Mısır ile birlikte Doğu Akdeniz açıklarında hidrokarbon arama faaliyetlerine başlamıştır. Ancak KKTC, iki ülkenin bu girişimini savaş nedeni olarak görmesi nedeniyle bu faaliyetleri durdurmuştur. Daha sonra GKRY, Mart 2003'te çalışmalara tekrar başlamak için kendi deniz yetki alanlarını belirleyip ilan ettikten sonra Mısır ile MEB sınırlarını belirlemek adına anlaşma imzalamıştır (İmamoğlu & Uygun, 2021, s. 192). Güney Kıbrıs'ta enerji keşifleri için yasal olarak harekete geçilmesi 2007 yılında gerçekleşmiştir. GKRY, kendi MEB'i ilan ettiği alanı 13 bölgeye ayırarak uluslararası şirketlere Kıbrıs Cumhuriyeti adına enerji arama faaliyetlerine izin vermesinin ardından 2011 yılında Fransız Total, İtalyan Eni ve ABD'li Noble Enerji gibi büyük şirketler çeşitli bölgelerde arama faaliyetlerini devam ettirmiştir. Ayrıca GKRY, İsrail ve Mısır ile enerji alanında işbirliğini ilerletmek için anlaşmalar yapmıştır (Yılmaz, 2018, s. 2). Türkiye GKRY'nin yaptığı bu girişimlere karşı çıkarak Kıbrıs sorununun çözümünü olumsuz etkilediğini belirtmiş ve GKRY'nin üçüncü tarafların haklarını ihlal ederek bölgedeki ülkelerle ikili anlaşmalar yapma çabasını sürdürdüğünü ifade etmiştir. Dolayısıyla GKRY'nin tüm ada adına bölgedeki kaynaklar hususunda tek taraflı girişimde bulunma ve anlaşma yetkisine sahip olmadığını savunmuştur (Örnek & Mızrak, 2016, s. 20). Keşfedilen Afrodit sahasında hisselerin yüzde 30'u Delek Drilling, yüzde 35'i Noble Energy ve geri kalan yüzde 35'i Royal Dutch Shell'e aittir. Afrodit sahasının Leviathan'a yakın olması İsrail ile yapılacak işbirliğinde önemlidir. GKRY, bölge dışı aktörlerin ilgisini çekebilmek için Afrodit sahasındaki potansiyel rezervin önemini vurgulayarak politik silah olarak kullanmaya çalışmaktadır (Çitlioğlu, Kansu, & Okur, 2022, s. 154-155). GKRY ve İsrail kendi karasularından doğalgazın Batı'ya taşınmasında istekli olsalar da Kıbrıs sorunundan dolayı taşınma faaliyetleri konusunda problem yaratmaktadır. Bu yüzden Türkiye, Yunanistan ve GKRY'nin Ege ve Akdeniz'deki yetki paylaşımının çözüme kavuşturulması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Ekinci & Şenay, 2014, s. 15). Keşfedilen doğalgaz kaynakları GKRY tarafından önemlidir. AB için önemli bir enerji merkezi olma çabasında bulunarak enerjinin nakli için çeşitli ülkelerle işbirliği

yapmıştır. Bu adımlardan en önemlisi Doğu Akdeniz Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (Eastern Mediterranean Natural Gas Pipeline) olmuştur. Bu proje GKRY için ekonomik olarak bir gelir sağlamasıyla beraber enerjinin Avrupa'ya transfer edilmesinde önemli bir merkez halinde olacaktı (Mitchell, 2020). GKRY İngiltere, Mısır, Fransa ve İsrail ile askeri olarak işbirliği yapmıştır. Böylece tek egemen güç olma hedefi taşıyarak Doğu Akdeniz kaynaklarına yönelik başta AB olmak üzere bölge üzerinde aktif faaliyetlerde bulunan diğer aktörlerin de desteğini almıştır (İmamoğlu & Uygun, 2021, s. 193).

3.4.Doğu Akdeniz'deki Enerji Projeleri

Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynaklarının günümüzde küresel piyasalara nasıl ulaştırılacağı hakkında tartışmalar vardır. Bölgedeki ülkeler ve uluslararası enerji şirketlerinin varlığı tarafların ortak bir anlaşmaya varmasını güçleştirmektedir. Enerji talebinin karşılanmasında stratejik konuma sahip Doğu Akdeniz'de işbirliği ortamının yaratılması imkansız görünmektedir. Bölgede keşfedilen ve ilerleyen zamanda keşfedilecek enerji kaynaklarının farklı piyasalara taşınması için işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu enerji kaynaklarının taşınması için çeşitli projeler oluşturulmuştur. Bunlardan ilki Kıbrıs Adasının güneyinden başlayarak Yunanistan ve İtalya'ya uzanacak Doğu Akdeniz (East-Med) Boru Hattı Projesidir. İkinci enerji rotası bölgedeki kaynakların Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması düşünülmektedir. Son olarak Mısır ve İsrail'de LNG tesislerinin kurularak bölgeden elde edilecek doğal gazın işlenerek transfer edilmesi planlanmıştır (Kavaz, 2020, s. 5).

AB, Doğu Akdeniz bölgesini enerji güvenliği, jeopolitik denge ve bölgesel işbirliği açısından önemli bir bölge olarak değerlendirmektedir. AB'nin bölgeye yönelik politikaları ve projeleri, enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde temin edilmesi, enerji tedarikinin çeşitlendirilmesi ve bölgesel istikrarın sağlanması üzerine odaklanmıştır (Kozanhan, 2022, s. 60).

AB, Doğu Akdeniz'i enerji güvenliği açısından stratejik bir bölge olarak görmektedir. Bölgenin enerji rezervleri, özellikle doğalgaz, AB'nin enerji arzını çeşitlendirmek ve Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmak için büyük bir fırsat

sunmaktadır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının Avrupa'ya taşınması AB'nin enerji stratejisinin merkezinde yer almaktadır. Bölgenin enerji kaynaklarının ve deniz yollarının uluslararası stratejiyi etkilemesi nedeniyle Doğu Akdeniz'in jeopolitik önemi artmaktadır. AB, bölgedeki gerginlik ve çatışmaları yakından takip ediyor ve bu gelişmelerin enerji güvenliğini nasıl etkilediğini değerlendirmektedir. Özellikle Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs arasındaki deniz yetki alanı konusundaki anlaşmazlık, AB'nin bölgesel dış ve güvenlik politikasını şekillendiren önemli faktörlerden biri haline gelmiştir.

Şekil 2: Doğu Akdeniz’de Keşfedilen Enerji Kaynaklarının Muhtemel

Transfer Güzergahları

Kaynak: Stratfor, 2018

3.4.1.East-Med (Doğu Akdeniz Boru Hattı) Projesi

Kıbrıs, İsrail, İtalya ve Yunanistan Doğu Akdeniz'i Avrupa pazarlarına bağlayacak bir doğal gaz boru hattı inşa edilmesi olasılığını araştırmak için Aralık 2017'de bir mutabakat imzaladılar. Avrupa Komisyonu projeyi desteklediğini ve bölgeden AB'ye gaz ihracının önemli bir seçenek olduğunu belirtmiştir. Aralık 2018'de İsrail'de düzenlenen toplantıda Yunanistan, Kıbrıs ve İsrail liderleri East-Med boru hattı projesi için hükümetler arası bir anlaşma imzalamaya hazır olduklarını ifade etmişlerdir (Stergiou, 2019, s. 18).

Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi (East-Med) Doğu Akdeniz enerji kaynaklarını Kıbrıs ve Girit üzerinden Yunanistan anakarasına bağlayacak açık deniz doğalgaz boru hattıdır. 2020 yılında East-Med projesi Kıbrıs, Yunanistan ve İsrail arasında imzalanan hükümetler arası anlaşma ile başlanmıştır.

East-Med boru hattı projesinin amaçları:

- Avrupa'nın gaz tedariki güvenliğini rotaları ve kaynakları çeşitlendirerek artırmak
- Doğu Akdeniz'de bulunan yerel ve yakın sınır kaynaklarını Avrupa pazarlarına bağlamak
- Güney Gaz Koridorunu tamamlayarak yeni bir enerji koridorunun gelişimini teşvik etmek

şeklindedir (IGI Poseidon, 2021).

East-Med projesinde Doğu Akdeniz'deki kaynaklardan Kıbrıs'a uzanan 200 km açık deniz boru hattı, Kıbrıs'ı Girit Adası'na bağlayan 700 km açık deniz boru hattı, Girit'ten Yunanistan anakarasına 400 km açık deniz boru hattı ve Peloponnese ve Batı Yunanistan üzerinden geçen 600 km kara boru hattı şeklinde tasarlanmıştır. East-Med projesi, 1.300 km'lik bir açık deniz boru hattı ve 600 km'lik bir kara boru hattının oluşturulması öngörülmektedir (Yaşa & Yılmaz, 2022, s. 8).

AB'nin projeyi desteklemesinin ana nedeni Rus gazına bağımlılığını hafifletmektir. Diğer yandan kömür ve yüksek sera gazları üreten enerji kaynaklarından kendisini kurtarmaya çabalamasına rağmen Avrupa artan gaz talebi durumuyla karşı karşıyadır. Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP) veya sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) gibi Avrupa'ya ulaşan çeşitli hatların olmasına rağmen Avrupa'nın gaz talebini karşılamakta yetersizdir. Bundan dolayı AB East-Med boru hattını desteklemektedir (Acer, 2022, s. 4).

East-Med Projesi'nin maliyeti yaklaşık 20-25 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. Projenin tamamlanması durumunda bahsi geçen maliyetlerin fiyatlara yansıtılması sonucunda Avrupa için doğalgaz alım fiyatları güncel fiyatlardan daha fazla olacağı tahmin edilmiştir. Dolayısıyla maliyetlerin piyasa ile rekabet seviyesinden uzak olacağı için bu projenin uygulanabilirliğini güçleştirmiştir (Kavaz, 2020, s. 6).

Avrupa Dış İlişkiler Konseyi (European Council on Foreign Relations) düşünce kuruluşu uzmanı Tarek Bakoniy, East-Med projesinin bölgesel işbirliğine tehdit oluşturduğunu, AB'nin Rusya dışında farklı tedarikçileri aramasının sonucunda bölge devletleriyle yapılan birebir ve tek taraflı anlaşmalar projenin marjinalleşmesine yol açtığını belirtmiştir. Ayrıca gaz boru hattı kapasitesinin Rusya'nın Almanya ile beraber geliştirdiği Baltık Denizi'ndeki Kuzey Akımı-2 boru hattı kapasitesine yetişemeyeceğinden dolayı Avrupa'nın enerji güvenliğine önemli bir etkisi olmayacağını ifade etmiştir (Özev & Kazımov, 2023, s. 11). Projenin önündeki bir diğer engel konusu ise Türkiye'nin Kıbrıs karasularındaki doğal kaynaklar haklarının göz ardı edilmesidir. Ayrıca Türkiye-Libya arasında 2019 yılında güney Akdeniz kıyısından Libya'nın kuzeydoğu kıyısına kadar uzanan bir münhasır ekonomik bölge anlaşması imzalaması Yunanistan, GKRY ve İsrail tarafından East-Med boru hattının bahsi geçen bölgeden geçmesi planlandığından dolayı bu anlaşmayı projenin önünde bir engel olarak görmüşlerdir (NS Energy, 2019).

3.4.2.LNG Transferi

East-Med projesinin destekçilerinden biri olan ABD 2022 yılında bu projenin maliyetinden dolayı desteğini çekmesi açıklaması ve desteğini geri çekmesinin ardından yeni proje arayışlarına başlanmıştır. Diğer yandan 2023 yılında Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan savaş, ihracatçı olmak isteyen ABD'nin planlarına uygun düşmüştür. Ukrayna'nın işgaliyle Rusya, AB'ye giden doğalgazın üçte iki oranında kesme kararı almıştır. Bu gelişmeler üzerine Avrupa Komisyonu AB'nin Rus gazına bağımlılığını üçte iki oranında azaltmak için yeni bir proje tasarlamıştır. AB Komisyonu çözüm planı içinde ABD'den LNG temininin artırmak, Norveç'in üretimi arttırması, Cezayir ve Libya'dan ithalatın arttırılması gibi maddeler vardır. Acil çözüm olarak Mısır'daki tesislerden LNG gemileri ile gaz takviyesi yapılması ön plana çıkmıştır. Bu projede İsrail'in olmasıyla İsrail gazı bir şekilde AB'ye ulaşmış olacaktır (Aslan, 2023).

AB, İsrail ve Mısır ile 17 Haziran 2022'de İsrail ve Mısır gazının Avrupa'ya LNG vasıtasıyla Mısır üzerinden transferi için anlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşmanın getireceği kazanımlar yenilenebilir enerji ve enerji verimliliğinin artırılması şeklindedir (Çelikpala, 2022). Ayrıca İsrail merkezli NewMed ve Ratio Energies ile Amerikan enerji şirketi Chevron Corp'un İsrail kıyılarında bulunan bir LNG terminalini de içinde barındıran genişletme için yaklaşık 100 milyon dolarlık harcamayı onaylamıştır (Enerji Günlüğü, 2023). İsrail'in 2022 yılındaki verilerinde İsrail doğal gazının yüzde 63'ü Mısır'a, geri kalanı ise Ürdün'e satıldığı belirtilmektedir. Mısır ise İsrail'den tedarik ettiği doğal gazı sıvılaştırarak ihracat yapıyor. Yani, Mısır ile İsrail arasında imzalanan anlaşmada sıvılaştırılmış doğal gazın satışı arz-talep bakımından önemlidir. Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle Avrupa ülkelerinde yaşanan enerji krizi sonucunda Mısır, önemli bir pazar avantajı elde etmiştir. Mısır, İsrail'den aldığı doğal gazı sıvılaştırıp Avrupa ülkelerine yüksek fiyatlara satarak önemli derecede kar etmektedir. Ancak İsrail'in Gazze'ye saldırısının başlamasının ardından İsrail Enerji Bakanlığı güney kıyısındaki Tamar doğal gaz sahasındaki üretimi geçici olarak askıya aldığını duyurmuştur. Bu durum İsrail-Mısır arasında imzalanan enerji anlaşmalarına olumsuz etkilemiştir. İsrail'in Mısır'a yaptığı doğalgaz ihracatı yüzde 60'lara gerilemiştir. İsrail'in Gazze saldırıları Doğu Akdeniz'in enerji güvenliğine tehdit oluşturmuştur. Yakın

gelecekte de Avrupa’da yaşanan enerji krizine de endişe verici etkileri de olacağı beklenmektedir (Semin, 2023).

3.4.3. Türkiye Rotası

East-Med projesinin yüksek maliyeti olması nedeniyle bir diğer transfer alternatifi olarak Türkiye üzerinden geçecek boru hattı projesi düşünülmüştür. East-Med projesinin güzergah uzunluğu maliyeti artıran unsurlar arasındadır. Türkiye konumu itibarıyla Avrupa ülkeleri arasında bir köprü niteliği taşımaktadır. East Med projesinin maliyeti yaklaşık 19,5 milyar dolarken, doğalgazın Türkiye üzerinden Avrupa’ya nakledilmesi durumunda yatırımların toplam maliyeti ise 4,7 milyar dolardır. Bu yüzden Doğu Akdeniz gazının Türkiye üzerinden transfer edilmesi güvenli ve ekonomik yol olarak görünmektedir. Türkiye güzergahının ekonomik olarak uygun olmasına rağmen GKRY, İsrail ve Yunanistan politik tercihlerden dolayı Türkiye’yi enerji denklemi dışında tutmaktadırlar (Saçı, 2020, s. 148-149). Söz konusu boru hattı projesinde transfer rotaları aşağıdaki gibi düşünülmüştür:

- “Levant havzası ile Kıbrıs adasını bağlayan 200 km uzunluğundaki açık deniz boru hattı
- Kıbrıs adasının güneyinden kuzeyine 60 km’lik kara boru hattı
- Kıbrıs adasından Mersin’e uzanan 200 km’lik açık deniz boru hattı
- Mersin’den Eskişehir’deki dağıtım istasyonuna 450 km uzunluğunda kara boru hattı
- Eskişehir’de TANAP ile entegre olarak hali hazırdaki rotadan Avrupa’ya doğal gaz transferi yapılabilecektir” (Kavaz, 2020, s. 7).

Türkiye’nin alternatif bir rota olarak görülmesinin nedenlerinden biri de doğalgaz transfer altyapısının yeterince gelişmiş olmasıdır. Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) ve Türk Akım (Turkish Stream) gibi projelerle kaynak transferindeki başarısı buna örnektir. Ancak Türkiye bölgede hem kendisini hem de KKTC haklarının müdafaa etme politikası izlemesi, GKRY ve Yunanistan’la karşı karşıya gelmesine neden olmaktadır. Doğu Akdeniz’deki anlaşmazlıklar son bulmadan

Türkiye transfer rotasının uygulanması şu anda zor bir süreç olarak görünmektedir (Kavaz, 2021, s. 38-43).

Türkiye üzerinden Avrupa'ya doğalgaz transferi düşünülen projelerden biri de “İsrail-Lübnan-Suriye-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı Projesi” olmuştur. Avrupa'ya enerji transferini amaçlayan bu projede Ceyhan'da bir enerji istasyonu kurularak İsrail'in Tamar ve Leviathan bölgelerindeki kaynakların ulaştırılması planlanmıştır. Ancak Suriye'de yaşanan gelişmeler ve bölgenin karmaşık yapısı nedeniyle bu proje gündem dışı kalmıştır (Harunoğulları, 2020, s. 468).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ VE RUSYA’NIN DOĞU AKDENİZ’DEKİ ENERJİ POLİTİKALARI VE ENERJİNİN RUSYA TEHDİDİYLE GÜVENLİKLEŞTİRİLMESİ

Doğu Akdeniz bölgesinde bulunan enerji kaynakları bölge ülkeleriyle beraber bölge dışı aktörlerin de ilgisini çekmiştir. Bundan dolayı bölgede sürekli güç mücadeleleri görülmüştür. Özellikle AB, bölgedeki gelişmelere yakın olmak için Yunanistan ve GKRY aracılığıyla birlik sınırlarını Doğu Akdeniz’e doğru genişletmiştir. Ayrıca bölgedeki ülkelerle çeşitli işbirliği oluşturacak politikalar uygulamıştır. Siyasi ve ekonomik işbirliğinin yanında enerji işbirliği, AB için enerji alternatifi yaratmada önemli olmuştur. Diğer yandan AB’nin en önemli enerji tedarikçisi olan Rusya da bölge dışında olan önemli aktörlerden biridir. Rusya bölgede bulunan askeri üsler aracılığıyla fiili bir varlık göstererek aktif bir politika seyretmektedir. Bölgede doğalgaz rezervlerinin bulunması, Rusya için yeni imkanların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Rusya bölgedeki ülkelerle ikili işbirliğine giderek enerji kaynaklarından alabildiği payı almak istemiştir.

Bu bölümde AB ve Rusya’nın Doğu Akdeniz’de uyguladığı enerji güvenlik önceliklerinden bahsedilerek AB ve Rusya’nın bölgedeki rolüne değinilecektir. Burada Rusya’nın Doğu Akdeniz’deki sahip olduğu askeri konum ve bölge ülkeleriyle ilişkilerinin AB’nin enerji olarak Doğu Akdeniz alternatifini ne derecede etkilediği ortaya konulması amaçlamaktadır. Bunların yanında AB’nin enerji hakkındaki söylemleri belirtilerek bölgede söylemler yoluyla Rusya’ya karşı uyguladığı güvenlikleştirmenin anlaşılması hedeflenmektedir.

“Regional security complex” kavramı, bölgedeki tüm güvenlik aktörlerinin ve dinamiklerinin nasıl birbirine bağlı olduğunu incelemeye olanak tanır. Bu çerçevede, AB’nin enerji güvenliği stratejileri ile Rusya’nın enerji politikaları arasındaki etkileşimler daha net bir şekilde anlaşılabilir. AB’nin enerji hakkındaki söylemleri ve uygulamaları, Rusya ile olan bağımlılığı güvenlikleştirme olarak değerlendirilir. Bu kavram, bölgedeki güvenlik yapılarını ve bu yapıların AB’nin enerji stratejilerine nasıl yön verdiğini anlamak için geniş bir perspektif sunar (Örnek & Mızrak, 2016, s. 20). Bu çerçevede, bölgesel

güvenlik dinamikleri ve enerji politikalarının birbirleriyle nasıl etkileşimde bulunduğu, AB'nin stratejik hedeflerinin anlaşılması bakımından önemlidir (Acar& Yılmaz, 2018 s. 24).

4.1.Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz'de Uyguladığı Enerji Politikası

AB'nin Akdeniz ülkelerine önem vermesinin nedeni petrol, doğalgaz gibi enerji kaynaklarının önemli kısmının bu bölgede yer almasıdır. AB'nin Akdeniz bölgesi ile ilişkileri 1960'lı yıllara kadar uzanmaktadır. Akdeniz'in güney ve kuzey kıyılarındaki ülkelerde oluşan dengesizlikler Avrupa'da yeni stratejilerin oluşumunu sağlamıştır (Batı, 2021, s. 146). 1970'li yıllarda yaşanan Petrol Krizi'nde o zamanki adı Avrupa Topluluğu olan birlik, Global Akdeniz Politikası yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda Akdeniz'de ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda çok taraflı politika çerçevesi oluşturmuştur. Ancak Akdeniz'e yönelik kurumsal politikanın oluşumu Maastricht Antlaşması ile şekillenmeye başlamıştır (Vantaggiato, 2020, s. 659). 1990 yılında AB, Yenilenmiş Akdeniz Politikası ile Akdeniz stratejisini dizayn ederek bölgeye ayrılan maddi kaynakları arttırmıştır. AB'nin Akdeniz'deki güvenlik politikası, demokrasinin tesisi, ekonomik liberalleşmeyi kapsayan geniş bir güvenlik algısına dayanmaktadır. AB'nin uygulamış olduğu bu politikaların temel amacı Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına ulaşabilmektir (Kişi, 2022, s. 9). AB 1994 yılında Akdeniz politikasına ivme kazandırmak ve bölge ülkeleri arasında ticari ilişkileri artırmak için çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmalar sonucunda 1995'te 15 üye ülke ve 11 Akdeniz ülkesi (Fas, Cezayir, Mısır, Tunus, Suriye, İsrail, Lübnan, Ürdün, Türkiye, G. Kıbrıs, Malta) Barcelona Bildirisi'ni kabul etmiştir. Bu süreçte AB ve Akdeniz ülkelerinin siyasi, sosyal ve ekonomik olarak bütünleşmesi amaçlanmıştır (Kurtbağ, 2003, s. 82). 1995 yılında başlayan MEDA programı, Avrupa-Akdeniz ortaklığının geliştirilmesi için mali bir araç olmuştur. Bu program kapsamında iki taraflı yardımlar Tunus, Cezayir, Fas, Mısır, Suriye, Ürdün, Lübnan ve Filistin'e verilmiştir. İsrail ve Türkiye de MEDA'dan yararlanmışlardır (Saleh & Abouelkheir, 2013, s. 52). Bölgeselleşmenin önemini ortaya koyan Barcelona süreci Akdeniz'de barış, istikrar ve ekonomik işbirliği amacı taşımasına rağmen beklenen başarıyı

yakalayamamıştır. Petrol ve enerji konusunda ekonomik çıkarlar ön plana çıkmıştır (Güler N. , 2010).

Euro Mediterranean Partnership (EMP) demokrasiden ticarete birçok konuyu ele alan bir program olsa da enerji işbirliği programın esas konusuydu. EMP enerjiyi iki taraflı bölgesel yaklaşımla ele alınmıştır. Her iki taraftan enerji bakanları bir araya gelmesiyle yapılan konferanslarla siyasi diyalog ve Avrupa-Akdeniz enerji forumunda ortak ülkelerin temsilcileri ile Avrupa Komisyonu temsilcileri arasında uzman diyalogu şeklindedir. Konferanslar ve forum Barselona sürecinin ardından başlamış olsa da sonrasında düzenli toplantılar yapılamamıştır (Vantaggiato, 2020, s. 659). AB Barcelona sürecinin ardından Akdeniz İçin Birlik Projesi'ni yürürlüğe koymuştur. Bu proje ile Avrupa ve Akdeniz başkanları bir araya gelerek Akdeniz'i barış, demokrasi, refah ve işbirliği konusunda dönüştürmek amacıyla ortak bir bildiriye kabul etmiştir (Güler N. , 2010).

Doğu Akdeniz Türkiye, İsrail, Mısır, Filistin, Suriye, Lübnan, KKTC ve GKRY'nin ortak deniz alanlarını paylaştığı kıyı bölgesidir. Kıbrıs çevresinde doğalgaz ve petrol rezervlerinin çıkmasıyla bölgenin stratejik önemi oldukça artmıştır. AB'nin enerji güvenliğinde Doğu Akdeniz ciddi bir önem arz etmektedir. Bölge, zengin enerji kaynaklarına sahip olması ve enerji geçiş rotasında bulunmasıyla önemi büyüktür. AB, üye ülkesi olan GKRY aracılığıyla Doğu Akdeniz kaynaklarına erişim konusunda dolaylı yoldan söz sahibi olabilmektedir. AB 2000'li yıllarda Rusya-Ukrayna arasındaki gerginlikten kaynaklı enerji sıkıntıları yaşamasıyla enerji güvenliği için alternatif kaynak olarak Doğu Akdeniz bölgesini takibi altına almıştır (Batı, 2021, s. 150-151).

AB, bölgedeki enerji piyasalarını düzenlemek, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek ve ortak çıkarları geliştirmek adına 2007 yılında Euromed Enerji Bakanları Avrupa-Akdeniz Enerji İşbirliğini başlatmıştır. Bu süreç 2008 yılında Akdeniz İçin Birlik'in (AİB) kurulmasıyla sonuçlanmıştır (Giuli, 2021, s. 120). Paris Zirvesi sonrası kurulan AİB'de 15 Akdeniz ülkesi ile beraber enerji, siyasi ve ekonomik olarak kalkınma hedefleri belirlenmiştir (Meral, 2018, s. 4). AİB enerji işbirliğini düzenlemek amacıyla Gaz Platformu, Bölgesel Elektrik Platformu ve Yenilenebilir Enerji ve Enerji Verimliliği Platformu kurulmuştur. Ayrıca 2006 yılında bölgede elektrik ve gaz düzenleyicisi olarak

MedReg, kurularak AB tarafından finanse edilmiştir. Avrupa Komisyonu 2012 yılında Med-TSO'yu başlatarak ticaret ve altyapı gelişimi için ortak kuralların tanımlanmasını teşvik etmeyi hedeflemiştir. Buna ek olarak 2010 yılında Kuzey-Güney elektrik ticaretini araştırmak üzere Medgrid'i kurulmuştur. Ancak, AB tarafından düzenlenen ortak bir Akdeniz enerji pazarı yaratma hedefine yönelik ilerlemeler kısıtlı olmuştur. AB ile işbirliği alanları insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne dayalı olduğundan işbirliği içerisindeki ülkeler tek tek AB üye devletleriyle ikili işbirliğine öncelik vermektedir (Giuli, 2021, s. 120).

AB'nin Doğu Akdeniz politikalarının geçmişi uzun yıllara dayansa da bölge üzerinde keşiflerin yapılmasıyla deniz yetki alanları konusunda tartışmaların ortaya çıkmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır. GKRY, Mısır ve İsrail'de keşfedilen hidrokarbon kaynakları enerji şirketleri ve büyük güçlerin dikkatini çekerek deniz yetki alanları hususunda problemler içinden çıkılmaz bir hale dönüşmüştür. Çıkarılan hidrokarbon kaynaklarının AB ülkelerine taşınma arayışları çeşitli engellerle karşı karşıya kalmıştır.

GKRY'nin 2000'li yıllarda Kıbrıs Adası'nın tamamını deniz yetki alanları belirleme çalışmalarını başlangıcı bölgedeki uyuşmazlık ortamını tetikleyen unsur olmuştur. GKRY 2003 yılında Mısır ile MEB sınırlandırma antlaşması imzalamış, 2004 yılında çıkarttığı yasa ile Kıbrıs Cumhuriyeti adına MEB ilan etmiştir. 2007 yılında Lübnan, 2010 yılında da İsrail ile MEB sınırlandırma antlaşmaları yapmıştır. Devam eden süreçte adanın güneyini 13 parça parsele bölerek bu parsellerde uluslararası alanda faaliyetlerde bulunan enerji şirketlerine araştırma ve işletme ruhsatları vermiştir. Verilen izinler Türkiye'nin yoğun tepkisine neden olmuştur (Avcı, 2021, s. 4). Bu parsellerde faaliyet gösteren İtalyan Eni ve Fransız Total gibi büyük enerji şirketlerinin pay elde etme çabaları, AB'nin GKRY'yi desteklediğini işaret etmektedir. Doğu Akdeniz'den çıkarılan hidrokarbon kaynaklarının East-Med doğalgaz boru hattı projesi vasıtasıyla Avrupa'ya ulaştırılmasını destekleyen AB ülkelerinin esas amacı Rusya'dan transfer ettiği doğalgaza karşılık gaz tedarikini çeşitlendirerek Rusya'ya olan doğalgaz bağımlılığını azaltmaktır (Acer, 2022, s. 1). 2018 yılında GKRY, İsrail, Yunanistan, İtalya, Filistin ve Ürdün'ün bir araya gelmesiyle kurulan Doğu Akdeniz Gaz Forumu (EMGF) AB tarafından

desteklemesi Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynaklarının AB için büyük bir önem arz ettiğinin göstergesi olmuştur (Kökyay, 2021, s. 224).

Avrupa Konseyi, 12-13 Aralık 2019 tarihlerinde yaptığı toplantıda Türkiye ve Libya arasında imzalanan “Akdeniz’deki Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Zaptı” ve Türkiye’nin bölgedeki sondaj faaliyetleri olmuştur. Toplantıda, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hakkındaki anlaşmanın üçüncü devletlerin egemen haklarını ihlal ettiği yönünde Konsey kararına yer verilmiştir. Bununla beraber ilgili anlaşmanın deniz hukuku uyarınca yasal olmadığı ve herhangi bir hukuki sonucu olmayacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla AB, Türkiye’nin Akdeniz’deki eylemleri karşısında Yunanistan ve GKRY’yi savunmuştur (Mat, Köse, & Armağan, 2021, s. 1082).

AB’nin Rus gazına olan bağımlılığını azaltmak adına bölgedeki ülkelerle oluşturduğu East-Med Projesi, ABD tarafından Rusya-AB ilişkileri bakımından oldukça önemseniyordu. ABD’nin Doğu Akdeniz meselesine dahil olmasının önemli nedenleri arasında Türkiye’nin Rusya’dan S-400 almasından rahatsız olmasıdır. ABD, Türkiye karşıtı politika izleyerek cezalandırma stratejisi uygulamaya çalışmıştır. Ancak Ocak 2022 tarihinde ABD projeden desteğini çekerek ekonomik olarak uygulanabilirliğinin olmadığını gerekçe göstermiştir. Ayrıca bölgedeki enerji şirketleri sismik araştırma faaliyetlerini süresiz durdurma kararı almışlardır (Kozanhan, 2022, s. 67). AB’nin Doğu Akdeniz kaynaklarının tedariki için oluşturduğu East-Med projesi Doğu Akdeniz’deki gaz kaynaklarının belirsizliği, proje güzergahının Türk yetki alanından geçmesi, projenin fizibilite açısından zor bulunması ve AB’nin yeşil enerji hedefleri gibi sebeplerden dolayı projenin gerçekleştirilmesi ihtimalini azaltmıştır (Topçu, 2021, s. 49).

Şekil 4: East-Med Boru Hattı Güzergahı

Kaynak: Topçu, 2021, s.49.

AB'nin enerjide arz çeşitliliğini artırmak için önem verdiği bir diğer kaynak LNG olmuştur. AB ve Mısır 2017-2020 yılları arasındaki ortaklık öncelikleri arasında enerji konusu yer almıştır. AB ve Mısır enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve enerji verimliliği faaliyetlerinde işbirliği yapılması konusunda anlaşmışlardır. Ayrıca Mısır'da açık gaz sahalarının keşfedilmesi ve doğalgazın sıvılaştırılması konusunda iki taraf arasında işbirliğinin artırılması desteklenmiştir (European Council, 2017). AB için Doğu Akdeniz Rus gazına olan bağımlılığının azaltılması önemli bir merkez iken Mısır'a verdiği destekle Mısır'ın bir enerji merkezi olarak yükseltilmesi AB için önemli olmuştur.

2022 yılında meydana gelen Rusya ve Ukrayna Savaşı AB'nin gündeminde tekrar Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmak ve enerji çeşitliliğini artırmak olmuştur. AB bunun üzerine İsrail ve Mısır arasında Avrupa'ya gaz akışının sağlanması için bir mutabakat zaptının imzalanmasını istemiştir. Böylece İsrail'den AB'ye yapılacak doğalgaz sevkiyatında Mısır'daki LNG altyapısının kullanılmasının önü açılmıştır (European Commission, 2022b). Ekim 2023 tarihinde İsrail ve Hamas arasında başlayan savaş sonucunda İsrail, Mısır'a gaz transferi yaptığı Tamar sahasında üretimi durdurmuştur. Bu durum Avrupa'da doğalgaz fiyatlarının yüzde 40 oranında artmasına neden olmuştur. Yaşanan fiyat artışı Avrupa'da gaz tedariki konusunda endişe yaratmıştır (Euronews, 2023). Mısır, Nisan 2024'te azalan gaz üretimi sonucunda iç talebi

karşlamak için Mayıs ayından itibaren tüm LNG ihracatını durduracağını açıklamıştır (S&P Global, 2024).

4.2.Avrupa Birliği-Rusya Jeopolitik İlişkileri

Petrol ve doğalgaza büyük oranda bağımlı olan AB sürekli olarak olası krizlere karşı güvenlik arayışı içerisindedir. Körfez Savaşları ve olası bir İran krizi, Orta Doğu kaynaklarına güveni azaltmış ve AB, alternatif kaynaklara yönelme ihtiyacı hissetmiştir. Bu noktada, Orta Doğu'ya karşılık Rusya, bir alternatif olarak öne çıkmaya başlamış ve AB diplomasi, yardım programları gibi yollarla, enerji güvenliğini Rusya ile sağlamaya yönelmiştir. Kısaca denebilir ki, Orta Doğu'nun siyasi açıdan istikrarsız yapısı, enerjinin stratejik bir meta olduğunu AB'ye hatırlatmış ve alternatif aramaya yöneltmiştir (Energy Policy: Interest Interaction and Supranational Authority, 2001).

2001 yılında yayınlanan Yeşil Kitap, AB'nin yükselen enerji bağımlılığını açıkça vurgulamaktadır. Yeşil Kitap, 2030'da %70 oranında dışa bağımlılık öngörmekte; petrol fiyatlarındaki artışa ve iklim değişikliği gibi sorunlara değinerek, AB'nin yeni bir enerji politikasına ihtiyacı olduğunu belirtmektedir (AB, 2001). Yeşil Kitap, önceliği enerji bağımlılığının yönetilmesine vererek, çevreyi daha az kirleten enerji kaynaklarının tercih edilmesini önermektedir. Ayrıca, Yeşil Kitap AB'nin üretici ülkeler ile diyalog sürecinin korumasını ve stratejik ortaklıklar geliştirerek enerji güvenliğindeki risklerin azaltılmasını da önermektedir. Ancak, bu politikaların hayata geçmesinin birtakım koşullara ve AB ile Rusya arasındaki bazı gerginlik noktalarının aşılmasına dayandığı söylenebilir. AB ile Rusya arasındaki enerji bağıntısı, “ulusal” ve “uluslararası” politikalar arasındaki ilişkiye net bir örnek oluşturmaktadır. Rusya nüfusunun dörtte biri yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu nedenle, Rusya, ısınma ve elektrik fiyatlarını düşük tutarak toplumu sübvansede etmektedir. Nitekim Rusya'da, özellikle doğal gaz fiyatları Avrupa'ya oranla, 4 kat daha ucuzdur. AB ise, bu tür politikaların uluslararası enerji fiyatlarını arttırdığını öne sürerek, Rusya'nın destek politikalarını sona erdirmesini talep etmektedir. Dahası, bu talebini Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üyeliği için ön şart olarak öne sürmektedir. Ancak, Rusya Federasyonu başkanı Vladimir Putin,

düşük enerji fiyatlarının Rusya'nın rekabet üstünlüğünden kaynaklandığını ve bu üstünlükten vazgeçmeye Rusya'nın niyeti olmadığını belirtmiştir. Putin, Rusya ile AB ülkelerindeki gelişmiş tarım ve iklim koşullarını karşılaştırarak, bu durumun Rusya'nın doğal üstünlüğü olduğunu belirtmiştir. Bu şartlar altında Rusya'nın DTÖ üyeliği engellense ve AB ile ilişkiler bu nedenle gerilse de Rusya'da enerji fiyatlarını arttırmanın, özellikle politikacılar açısından kolay bir seçenek olmadığı ileri sürülebilir (Gvosdev, 2003). Sonuç olarak, Rusya'nın AB ile olan ilişkileri enerji konusuna yakından bağlıdır. Karşılıklı güvenin sağlanması için atılacak adımlar durumu belirlemede önemli olmuştur (Gvosdev, 2003).

AB, Rusya'ya olan enerji bağımlılığını yönetmek zorunda kalmıştır. Rusya, Avrupa'nın doğal gaz ve petrol ihtiyacının büyük bir kısmını karşılamakta olup, bu durum AB için enerji arz güvenliği açısından ciddi bir risk oluşturmuştur. Rusya'nın enerji kaynakları üzerindeki kontrolü, Avrupa'nın enerji politikalarında ve stratejik kararlarında belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu bağımlılık, Rusya'nın enerji politikalarını stratejik bir baskı aracı olarak kullanmasına olanak tanımakta ve Avrupa'nın enerji güvenliğini tehdit etmektedir (Hamzaoglu, 2020, s. 16).

AB, Rusya ile olan enerji bağımlılığını güvenlikleştirme süreciyle ele almıştır. Bu süreç, enerji güvenliğini sadece ekonomik bir mesele değil, aynı zamanda ulusal ve uluslararası güvenlik sorunu olarak değerlendirmektedir. "Regional security complex" kavramı, bu dinamikleri anlamak için uygun bir çerçeve sunar. Bu kavram, bölgesel güvenlik yapılarının ve aktörlerinin nasıl etkileşimde bulunduğunu ve bu etkileşimlerin AB'nin enerji güvenliği stratejilerini nasıl şekillendirdiğini incelemeye olanak tanır. AB'nin enerji stratejileri, bu bölgesel güvenlik kompleksine entegre edilerek Rusya'nın enerji politikalarına karşı bir denge oluşturmaya çalışmaktadır (Güneş & Arslan, 2018, s. 17).

AB-Rusya ilişkilerindeki gerilimler, özellikle 2014'teki Ukrayna Krizi ile belirginleşmiştir. Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve doğu Ukrayna'daki ayrılıkçı hareketler, AB'nin Rusya ile olan ilişkilerini ve enerji güvenliği stratejilerini yeniden gözden geçirmesine yol açmıştır. Bu kriz, Rusya'nın enerji tedarikindeki rolünü ve bölgesel güvenlik dinamiklerini sorgulayan bir dönüm noktası olmuştur. AB, bu gerilimlere karşı

koymak amacıyla enerji güvenliği stratejilerini güçlendirmeye ve Rusya'nın uluslararası davranışlarına karşı ekonomik yaptırımlar uygulamaya başlamıştır (İstikbal & Boyraz, 2019, s. 23).

4.3.Rusya'nın Doğu Akdeniz Politikası

Rusya için yıllardır bahsi geçen sıcak denizlere inme politikasındaki hedefi Doğu Akdeniz'e ulaşmak olmuştur. Rusya'nın bunu başarması durumunda uluslararası sistemi her yerinde aktif olabileceği inancı ortaya çıkmıştır. Rusya belirtilen amaca ulaşabilmek için ilk olarak Karadeniz üzerinde kontrolünü sağlamaya çalışmıştır. Çarlık Rusya döneminde güçlendirilen deniz donanması ile Osmanlı Devleti'ni Doğu Avrupa ve Kafkasya'da yıpratmak için her türlü çabayı göstermiştir. Bunun yanında Akdeniz bölgesine ulaşmak için önemli geçiş noktaları İstanbul ve Çanakkale Boğazlarıdır. Rus Çarlığı ve İtilaf Devletleri arasında yapılan gizli antlaşmalarla amacını gerçekleştirmeye çalışarak İstanbul Antlaşması ile İstanbul ve Çanakkale boğazlarının Çarlık yönetimine bırakılması kabul edilmiştir. Ancak 1917 yılında Çarlık rejiminin yıkılması antlaşmanın uygulanmasına engel olmuştur. Türkiye ve Sovyetler Birliği iki savaş arası dönemde dostluk kurmayı tercih ederek boğazlar konusundan uzak durmuşlardır. II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin kazanan konumda olmasıyla Türkiye'ye boğazları beraber yönetmek için teklifte bulunmuştur. Ancak Türkiye'nin NATO'ya katılması bu teklifin gerçekleşmesini engellemiştir (Üren, 2021, s. 853-854).

II. Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni uluslararası düzende ABD dünya üzerinde aktif bir ülke konumuna ulaşmıştır. ABD Sovyetler Birliği'nin güneye doğru yayılma girişimlerini engellemesi 1947'de yayınladığı Truman Doktrini ile olmuştur. Böylece ABD, Doğu Akdeniz'de mevcudiyetini göstermeye başlamıştır. Ayrıca İngiltere'nin bölgedeki üslerini kullanarak Doğu Akdeniz ve Orta Doğu bölgelerinde hava ve deniz gücünü kontrol altına almıştır. Sovyetler Birliği de Yugoslavya ve Arnavutluk gibi ülkeler aracılığıyla Doğu Akdeniz'de varlığını gösterme mücadelesine girerek Soğuk Savaş süresince bu çabalarını sürdürmüştür (Üren, 2021, s. 857).

Sovyetler Birliği ABD ve NATO'ya karşı Akdeniz bölgesinde askeri caydırıcılık uygulamak için 1967 yılında 5. Operasyonel filosunu kurmuştur (Kurylev & Parkhitko, 2021, s. 617). 5. Filo, Sovyetler Birliği'nin bölgedeki deniz gücünü yansıtmasının yanında diplomatik olarak Akdeniz havzasındaki müttefiklerine de destek vermesinde önemli bir işlevi olmuştur. Doğu Akdeniz, Sovyet donanmasının siyasi hedefleri için kullandığı ilk bölge olmuştur (Kıllıoğlu, 2021, s. 13). Sovyetler Birliği, Suriye ile 1971 yılında Savunma ve İşbirliği Antlaşması yaparak Tartus Deniz Üssü'n lojistik destek olarak kullanma olanağı elde etmiştir (ren, 2021, s. 859). Sovyetler Birliği'ne 1936 Montrö Sözleşmesi'nde tanınan özel statü altında Akdeniz'de seyreden ve boğazlardan geçen birkaç Sovyet donanma gemisinin varlığı, Tartus'taki Sovyet askeri üssü için önemli bir emsal teşkil etmiştir. Filistin Kurtuluş Cephesini destekleyen ve Orta Doğu'daki Kürt gerilla gruplarıyla temas halinde bulunan Rusya, Doğu Akdeniz'de önemli bir aktör haline gelmiştir (Gasimov, 2022, s. 467). 1977 yılında Mısır'ın Port Said ve İskenderiye limanlarında faaliyet gösteren filo, Mısır'da Batı yanlısı devlet başkanı Enver Sedat'ın iktidara gelmesinden sonra Suriye'nin Tartus limanına taşınmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Sovyetler Birliği'nin dağılması, Rusya'nın Akdeniz'deki varlığını azaltmasına sebep olmuştur. 1992 yılında 5. Akdeniz filosu lağvedilmiştir. 1995 yılında Rusya Akdeniz Politikası Memorandumu Rusya'nın bölgeden çekilmesini resmileştirmiştir. Ancak 2000'li yılların ikinci yarısından itibaren Rusya, bölgedeki etkisini tekrar arttırmıştır. Rus donanması 2007'den itibaren Dünyada farklı yerlerle beraberinde Akdeniz bölgesinde de varlığını yeniden oluşturmaya çalışmıştır (Kurylev & Parkhitko, 2021, s. 617).

Rusya'nın Doğu Akdeniz politikası, dış politikasını ve uluslararası sistem üzerinde sahip olduğu konumunu güçlendirmede önemlidir. Rusya, uluslararası alanda büyük bir g olarak kendisini göstermek istemektedir. Rusya'nın etrafında Batı yanlısı siyasi rejimlerin yayılması ve NATO'nun kapsam alanının gelişmesi Rusya için bir çevreleme hissine kapılmasına neden olmuştur (Ozan, 2020, s. 168).

2010 yılında Arap Baharı sonucu Suriye ve Libya'da yaşanan istikrarsızlıklarda bölgesel ve küresel güçlerin farklı davranışlar sergilemesi, sorunların çözülmesini zorlaştırmıştır. Bölgede ABD ile rekabet halinde olan Rusya, kendi çıkarlarına uygun

olarak hareket etmek için Suriye'deki mevcut rejimi askeri ve siyasi olarak destek vermiş, Libya'da ise muhalif güçleri destekleyerek bölgedeki gelişmeleri yönlendiren bir pozisyona sahip olmuştur (Üren, 2021, s. 858). 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı Rusya'nın Doğu Akdeniz'de etki alanına sahip olmasında önemli bir unsurdur. 2015 yılından itibaren Rusya, Suriye iç savaşı sayesinde Doğu Akdeniz'de limanlara, hava üslerine sahip olmuş ve doğalgaz sondaj faaliyetlerine katılmıştır. Suriye iç savaşının başlamasıyla birlikte Rusya, Suriye'de önemli askeri üsler ve limanlar kurmuştur. Bunların arasında Tartus askeri limanı ve Hmeimim hava üssü öne çıkmaktadır. Tartus limanı, Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki tek deniz üssü olup, Hmeimim Hava Üssü de Rus hava kuvvetlerinin bölgedeki operasyonlarını destekleyen önemli bir üs görevi görmektedir. Bu üsler Rusya'nın bölgesel askeri nüfuzunu artırmada ve Doğu Akdeniz'deki askeri varlığını güçlendirmede önemli olmuştur. Rusya, Suriye iç savaşında Esad rejimini destekleyerek bölgedeki askeri nüfuzunu artırmıştır. Rus Hava Kuvvetleri özellikle IŞİD ve diğer isyancı gruplara yönelik operasyonlarda aktif rol oynamış ve askeri altyapısını güçlendirmiştir. Bu askeri müdahaleler Rusya'nın bölgedeki stratejik konumunu güçlendirmiştir. Rusya, Doğu Akdeniz'deki doğal gaz rezervlerine yönelik arama ve sondaj faaliyetlerine de katılmaktadır. Rusya'nın bölgenin enerji kaynaklarına olan ilgisi enerji stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Rusya, Doğu Akdeniz'deki ekonomik varlığını artırmak amacıyla çeşitli yatırımlar yapmıştır. Bu yatırımlar arasında enerji sektörünün yanı sıra inşaat, turizm ve diğer sektörler de yer almaktadır. Ayrıca Rusya'nın bölgedeki yerel aktörlerle ekonomik işbirliğini geliştirmesi nedeniyle bölgedeki ekonomik nüfuzu da artmaktadır (Atlas, 2020, s. 30). Rus menşeli enerji şirketleri bölgede aktif rol oynayarak bölgede enerji konusunda söz sahibi olmaya çalışmıştır. Rus enerji şirketi Rosneft Mısır'ın önemli enerji sahası Zohr'da doğalgaz hisselerinin yüzde 30'unu satın almıştır. Ayrıca diğer bir Rus enerji şirketi olan Novatek, Lübnan'da gaz arama faaliyetlerine dahil olmak için İtalyan ENİ ve Fransız Total ile beraber bir konsorsiyum oluşturmuştur. Bunlarla beraber Rus şirketleri Suriye'nin kıyı bölgelerinde de araştırma hakkına sahip olmuştur. (Alekseenkova, 2020, s. 84).

Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki sahip olduğu mevcut konumunda önemli etkisi olan ülkelerden biri olan Suriye'de 2015 yılında Hmeynim Hava Üssünü inşa edilmiş ve 1971 yılından beri bulunan Tartus Deniz Üssünü genişletmiş ve Suriye hükümetiyle 49

yıllık bir anlaşma imzalamıştır. Böylece Rusya, bölgede önemli bir askeri güce sahip olmuştur. Ancak bölgede bulunan askeri güç Rusya'nın bölgede kalıcı olmasında yeterli olmadığı için bölgesel ortaklıklarını çeşitlendirme ihtiyacı duymuştur (Ozan, 2020, s. 170).

AB'nin bölgedeki enerji politikalarından rahatsızlık duyan Rusya, Avrupa pazarındaki konumunu sürdürmek için bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Rusya'nın İsrail'le ilişkilerini geliştirme çalışmalarına baktığımızda İsrail gazının Avrupa'da Rus gazıyla rekabet etme ihtimalini göz önünde bulundurarak İsrail'le yakından ilgilenmiştir (Parlar, 2022, s. 95). Rus şirketleri İsrail'de bulunan doğalgazın Doğu Asya'ya LNG olarak pazarlanması için görüşmeler yapmışlardır. (Aleksenkova, 2020, s. 84) Bunun yanında Rusya, bölgede nüfuzunu arttırarak bölgedeki egemenliğini güçlendirmek, enerji kaynakları üzerinde hakimiyet kurmak Rusya'nın Doğu Akdeniz politikasının temel amaçlarıdır. Rus şirketleri yoluyla Mısır ve Lübnan enerji yatakları üzerinde aktif rolü olan Rusya, Türkiye'yi de doğal müttefiki olarak benimsemiştir (Parlar, 2022, s. 95).

Rusya'nın Doğu Akdeniz bölgesinde önemli ilişkilere sahip olduğu ülkeler arasında bulunan GKRY ile ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda ilişkileri mevcuttur. Her iki ülkenin kültür ve din bakımından benzerlikleri bu yaklaşmayı sağlayan temel unsur olmuştur (İbryamova, 2022, s. 267). Özellikle Rum lider Makaryos'un Rus sempaticizliği ve Ortodoksluk üzerinden dini ortaklık GKRY ve Rusya yaklaşmasında önemli birer unsur olarak ortaya çıkmıştır (Turan, 2022, s. 62). GKRY'de vergi oranlarının düşük olması nedeniyle Ruslar için cazip bir yer halinde olmuştur. Rus parası ve turizmi GKRY'nin ekonomisinde önemli bir paya sahip olmuştur. 2011 yılında GKRY'nin borç kriziyle karşılaşmasıyla Rusya yaklaşık 2 milyar Euro borç vermiştir. Rusya'nın bu girişimleri sonucunda bazı uzmanlar GKRY kıyılarında keşfedilecek olan doğalgaz kaynakları üzerinde söz sahibi olmak istediğine dair yorumlarda bulunmuşlardır. Rusya'nın GKRY'yi ekonomik olarak kurtarması bölgede yeni üslere sahip olmasını kolaylaştıran bir adım olmuştur (Üren, 2021, s. 867). Ayrıca 2015 yılında Rusya ve GKRY arasında limanların kullanımına izin veren ve Rus savaş uçaklarının, askeri gemilerinin kullanımına imkan tanıyan bir anlaşma imzalamışlardır. Rusya

Andreas Papandreu Hava Üssü ve Evangelos Florakis Deniz Üssünü kullanma hakkına sahip olmuştur (Ibryamova, 2022, s. 267).

Rusya'nın Doğu Akdeniz politikasının temelini Avrasyacılık oluştursa da önemli öncelikleri arasında bölgedeki enerji kaynaklarını kontrol etmek bulunmaktadır. ABD ve AB'nin Doğu Akdeniz'deki etkisinin azalmasını fırsat bilerek bölgedeki ticari ve stratejik pozisyonunu korumuş ve doğalgaz transfer rotalarında söz hakkı elde etmeye çalışmıştır. Bölgede askeri tatbikatlar düzenleyerek bölgedeki enerji gelişmelerine kayıtsız kalmamıştır (Örselli & Babahanoğlu, 2019, s. 395).

4.4.Avrupa Birliği Enerji Güvenliğinin Doğu Akdeniz'de Güvenlikleştirilmesi

Enerji konusu, ulusal ve uluslararası güvenlik stratejileriyle derinden bağlantılıdır. Çünkü enerji arzının güvenliği, sadece ekonomik istikrarı değil, aynı zamanda ulusal güvenliği de etkiler. Bu nedenle bu konudaki argüman özellikle enerji bağımlılığı yüksek ülkeler için, enerji kaynaklarına erişim ve kontrol, stratejik riskler ve güvenlik tehditleri oluşturur. Bu nedenle, enerji güvenliği, askeri stratejilerle ve uluslararası güç dengeleriyle iç içe geçmiş bir mesele olarak ele alınır. Örneğin, Rusya'nın Avrupa'ya enerji tedarikindeki rolü, AB'nin enerji bağımlılığını azaltma ve alternatif kaynaklar arama stratejilerini şekillendirirken, bölgesel güvenlik dinamiklerini de etkilemiştir. Bu bağlamda, enerji güvenliği sadece bir ekonomik mesele değil, aynı zamanda kapsamlı bir güvenlik stratejisinin önemli bir parçasıdır (Açıkmeşe, 2011, s. 15).

Doğu Akdeniz'deki stratejik öncelikler, yalnızca enerji temininden ibaret değil, aynı zamanda bölgesel güvenlik ve jeopolitik mücadelelerle de şekillenmektedir. AB, bu bölgedeki güvenlik algısını ve rolünü yıllar içinde yeniden tanımlamıştır. Önceleri, enerji güvenliğini artırma amacı ön planda olsa da zamanla diğer aktörlerle, özellikle Rusya ve bölgesel güçlerle olan rekabet, AB'nin stratejik öncelikleri arasında önemli bir yer edinmiştir. AB, Doğu Akdeniz'deki güvenlik ortamını etkilemek ve bölgesel istikrarı desteklemek için askeri ve diplomatik varlığını artırarak, enerji tedarikinden öte, bölgesel etki ve stratejik güvenlik alanında da önemli adımlar atmıştır. Atılmış olan bu adımlar,

AB'nin bölgesel güvenlik dinamiklerini şekillendirmek ve enerji kaynaklarını güvence altına almak için geniş kapsamlı bir strateji benimsediğini gösterir (Yalçın, 2017, s. 40).

İsrail ile kurulan bağlantı, yalnızca enerji temini ile sınırlı değildir. İsrail, Doğu Akdeniz'deki stratejik rolü ve enerji kaynakları açısından önemli bir ortak olarak görülmektedir. Ancak, bu ilişkiler aynı zamanda bölgesel güvenlik, askeri işbirlikleri ve siyasi etkileşimleri de kapsamaktadır. AB'nin İsrail ile enerji alanındaki işbirliği, bölgede daha geniş güvenlik ve stratejik hedeflerle örtüşmektedir. İsrail'in güvenlik ve askeri kapasitesi, AB'nin bölgesel güvenlik stratejilerine katkıda bulunurken, aynı zamanda bölgedeki diğer aktörlerle olan ilişkilerinde denge sağlayan bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Bu çok yönlü ilişki, AB'nin enerji güvenliğini artırma hedefinin ötesinde, bölgesel güvenliği ve stratejik çıkarlarını destekleme amacını da taşımaktadır (Özgen, 2013, s. 6).

AB, karşılaştığı krizlerde bir bütünlük sağlamakta zorlansa da günümüzde önemli bir aktör konumundadır. 21. yy da ekonomi ve uluslararası politikada etkinliğini sürdürmeye devam etmek isteyen AB'nin karşılaştığı en önemli problemlerden birisi enerji bağımlılığı ve enerji güvenliği olmuştur. AB, sahip olduğu ekonomik gücün devamının sağlanabilmesi için petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır.

AB'nin enerji güvenliği sorununun ciddi bir şekilde anlaşılması 2000'li yıllarda yaşanan Rusya-Ukrayna krizleri sayesinde olmuştur. AB'nin Rusya'ya önemli derecede enerji bağımlılığının bulunması Avrupa için riskli bir durum ortaya çıkardığı görülmüştür. Bunun üzerine AB, alternatif tedarikçi arayışına girerek enerji güvenliğinin sağlanması konusunda çalışmalar yapmıştır (Yorkan, 2009, s. 33). AB'nin karşı karşıya kaldığı kaygı ve güvensizlik ortamı AB için varoluşsal bir tehdit haline dönüşerek enerji meselesi güvenlik altına alınmıştır.

AB kurulduğu günden itibaren sürekli ürettiğinden fazlası enerjiye ihtiyaç duymuş ve petrolü OPEC ülkeleri ve Rusya'dan, doğalgazı ise Rusya, Norveç ve Cezayir'den satın almaktadır. AB tedarik ettiği doğalgazın yaklaşık dörtte birini Rusya'dan almaktadır. Ayrıca Macaristan, Litvanya ve Finlandiya gibi Baltık ve Doğu

Avrupa ülkelerinin doğalgaz ihtiyaçlarının neredeyse tamamı Rusya'dan karşılanmaktadır. AB'nin enerji maliyetleri artarken, tedarik kanallarını çeşitlendirmek ve gelecek için önemli hedefler koyulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bununla beraber üye ülkeler enerji hedefleri için birlikte hareket etmesi gerektiği görülmüştür (Güneş & Arslan, 2018, s. 39).

AB, Rusya ile enerji ilişkilerinin olumsuz seyir izlemesiyle enerji, güvenlikleştirilerek AB tarafından bir güvenlik meselesi haline gelmiştir. Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan enerji krizleri AB içindeki üye devletlerde Rus gazının kesintisiz tedariki konusunda kaygılara sebep olmuştur (Tichý, 2020, s. 613). AB güvenlik söylemlerinde enerji arz güvenliğinin sağlanması için alınması gereken önlemler vurgulanmaktadır. Öncelikle AB'nin enerjide stratejik ortaklarla (Libya, Mısır, Cezayir) yapılan müzakerelerin enerji gündemine dahil edilmesi gerektiği belirtilmiştir (European Commission, 2014). Bunun yanında Avrupa Komisyonu'nun Kurumlar Arası İlişkilerden Sorumlu Başkan Yardımcısı Maros Sefcovic, AB'nin enerji diplomasisi yoluyla Akdeniz'deki üretici ülkelerle enerji işbirliği ve diyaloglarını geliştirmeye devam edeceğini söylemiştir (Sefcovic, 2016). Avrupa'nın güneyinde bir Akdeniz gaz ağının oluşturulması, AB'nin enerji tedarikini ve güzergahını çeşitlendirmesinde önemli bir rol oynaması beklenmektedir. Bunun için AB, Kuzey Afrikalı ve Doğu Akdenizli ortaklarıyla aktif bir enerji diyalogu yürütmektedir. Bölge, yeni gaz kaynakları ve altyapı geliştirmeleri dikkate alındığında, AB'ye gaz tedariki bakımından önemli bir güzergahtır. İsrail, Mısır ve Kıbrıs sahip olduğu önemli gaz rezervlerinden dolayı gaz tedarikinin çeşitlendirilmesinde AB için stratejik bir ortak niteliğindedir. Bölgeden boru hattı ve LNG olarak doğalgaz tedarikinde çeşitli seçeneklere sahiptir (European Commission, t.y.).

Dönemin AB Komisyonu Başkanı Barosso (2014) Rusya'nın enerji davranışının kabul edilemez olduğunu belirterek stratejik bir ortak mı yoksa rakip mi olduğunu seçmesi gerektiğini vurgulamıştır. Rusya'nın ikinci alternatifi seçmesi durumunda hep beraber siyasi, ekonomik ve güvenlik önlemleri alınması gerektiğini savunmuştur (Akt.Tichý, 2020, s. 614). Bunun yanında Sefcovic (2015) Birliğin Doğu sınırlarında meydana gelen krizlerin, Rus gazına bağımlılığının getirdiği riskleri hatırlamada önemli

bir işlevi olduğunu söylemiştir (Akt. Tichý, 2020, s. 614). Orta ve Doğu Avrupa enerji bakımından diğer Birlik ülkelerine göre daha bağımlıdır. Dönemin Avrupa Komisyonu'nun Enerjiden Sorumlu Başkan Yardımcısı Günther Oettinger'e göre, Orta ve Doğu Avrupa'daki gaz akışının önündeki engelleri kaldırmak için Rusya'ya karşı önlem alınarak enerji güvenlileştirilmelidir (European Commission, 2013). Enerji ve iklimden sorumlu Avrupa Komiseri Miguel Canete (2015), Avrupa'nın Rus gazına olan bağımlılığının hızlı ve kararlı bir şekilde azaltması gerekliliğine dikkat çekmiştir (Akt. Tichý, 2020, s. 614). 2014'te Ukrayna'da yaşanan enerji krizinin ardından Sefcovic, enerji güvenliği konusunun Avrupa'da siyasi gündemin üst sıralarında yer almasını sağlamıştır. Yaptığı basın açıklamasında enerji arzın çeşitlendirilmesinde Güney ve Doğu Akdeniz bölgelerinin önemini belirterek enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesinin mecburi olduğunu, güvenli ve uygun fiyatlı enerji Güney ve Doğu Akdeniz ülkeleri için de öncelik halinde olduğunu, Güney ve Doğu Akdeniz ülkeleri ile enerji işbirliğinin yapılmasının gerektiğini açıklamıştır (European Commission, 2014).

AB'nin uzman görüşleri ve komisyon raporlarına baktığımızda Rusya'nın enerji güvenliğine karşı bir tehdit olarak algılandığı görülmektedir. Doğu Akdeniz'de bulunan gaz rezervleri AB için Rusya gazına alternatif bir pazardır. Rusya mevcut pazardan alabileceği payın en fazlasını alarak AB'yi enerji bakımından manipüle etmek istemiştir. Rusya'nın bölgedeki ikili ilişkiler ve bulunan askeri üsleri bölgede önemli bir güce sahip olmasını sağlamıştır. Bu durum AB'yi enerji olarak etkilemiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz Enerji güvenliğinde Rusya faktörü konusu incelenmiştir. AB'de enerji güvenliği özellikle Doğu Akdeniz gibi stratejik açıdan önemli bölgelerde sadece enerji lojistiğinin güvence altına alınması olarak ifade edilemez. Aynı zamanda bölgesel dinamikler uluslararası ilişkiler gibi konularla doğrudan bağlantılıdır. Özellikle 2014'teki Ukrayna Krizi sonrasında oluşturulan enerji güvenliği stratejisi raporlarında AB'nin enerji bağımsızlığını mevcut jeopolitik durum bağlamında ele alarak enerji güvenliğinin sağlanmasına dikkat çekilmiştir. Rusya'nın bölgedeki etkisi AB'nin enerji dönüşümünü ve uygulamasını doğrudan etkilemiştir. AB Mısır ve İsrail gibi ülkelerle gaz tedariki konusunda işbirliği geliştirme çabaları Rusya etkisini azaltmak için önemli bir adım niteliğinde olmuştur. Bu araştırma Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz'deki enerji güvenliğinde Rusya'nın rolünü ve bu rolün hangi şartlar altında koşullandığını kapsamlı bir şekilde incelemiştir.

AB'nin enerji güvenliği konusundaki stratejisi enerji ihtiyacını çeşitli hale getirmek dışa bağımlılığı azaltmak üzere kuruludur. Fakat Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki askeri ve stratejik varlığı bu hedeflerin gerçekleştirilmesini daha zor hale getirmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya'nın Avrupa'ya enerji tedarik etmesindeki rolü giderek artmaya başlamıştır. Rusya'nın enerji kaynakları üzerindeki etkisi Avrupa'nın enerji güvenliğini tehlikeye atmıştır. Enerji güvenliği konusu yalnızca ekonomik bir sorun değil, aynı zamanda stratejik bir güvenlik sorunu olarak değerlendirilmiştir.

Doğu Akdeniz hem jeopolitik hem de enerji kaynakları açısından oldukça zengin bir bölgedir. AB'nin enerji arzını, güçlendirme ve güvence altına alma çalışmaları bu bölgedeki enerji potansiyelini daha değerli hale getirmiştir. Fakat Rusya'nın Suriye iç savaşındaki ekonomik ve askeri varlığı AB'nin bölgedeki enerji güvenliğini tehdit altına almıştır. Rusya, 2015 yılından sonra Suriye'deki askeri müdahaleleri ile birlikte Doğu Akdeniz'deki etkisini giderek arttırmaya başlamıştır. Rusya'nın Suriye'de bulunan Hmeynim Hava Üssü ve Tartus deniz üssü bölgede askeri olarak dahil olmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca Rusya GRKY ile yaptığı anlaşmada Andreas Papandreu Hava

Üssü ve Evangelos Florakis Deniz Üssünü kullanma hakkına sahip olarak bölge üzerinde hava ve deniz kontrolünü arttırmıştır. Bu askeri varlık Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları ile ilgili kontrolünü daha kolay hale getirmiştir. Aynı zamanda AB'nin enerji güvenliği stratejilerini tekrardan değerlendirmesini zorunlu kılmıştır. Ekonomik açıdan bakıldığında Rusya, Doğu Akdeniz bölgesindeki sondajları ve diğer projeleri ile birlikte önemli bir varlık göstermektedir. Örneğin Rus şirketi Rosneft'in Mısır'daki Zohr sahasının bir kısmını alması, Novatek'in Lübnan'daki gaz arama faaliyetlerine dahil olması ve Suriye kıyılarında enerji aramalarında bulunması gibi durumlar Rusya'nın bölgedeki enerji jeopolitiğini arttırmasında ön plana çıkmaktadır.

AB, Rusya'nın enerji kaynakları ile ilgili gücüne karşı koyabilmek ve enerji güvenliğini sağlayabilmek için bir dizi stratejiler geliştirmektedir. Bunlarla birlikte Komisyon raporlarında enerji kaynaklarının tasarrufu ve enerji verimliliği ile ilgili çalışmalar ortaya konulmuştur. Enerji arzının çeşitlendirilmesi, Rusya'ya olan bağımlılığı azaltma açısından önemli bir yöntemdir. Bu açıdan Kanada ve Amerika ülkelerinden deniz yolu ile birlikte sıvılaştırılmış doğalgaz tedarikinin arttırılması, Norveç ile boru hattı taşımacılığının güçlendirilmesi gibi farklı girişimler gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda Azerbaycan, Cezayir gibi ülkeler ile enerji güvenliği ve tedariki ile ilgili iş birliği çalışmaları yapılmıştır. AB'nin İsrail ile olan ilişkilerine bakıldığında sadece enerji tedariki ile ilgili ilişkilerin olmadığı görülmüştür. İsrail'in Doğu Akdeniz'deki stratejik ve askeri kapasitesi AB'nin bölgesel enerji güvenliğini sağlamasında doğrudan etkilidir.

İsrail ile enerji alanlarında yapılan tüm çalışmalar bölgedeki jeopolitik ve güvenlik dengelerini doğrudan değiştirmiştir. Bu ilişkiler genel olarak AB'nin enerji güvenliğini destekleyen ilişkiler olarak ifade edilmektedir. AB'nin Doğu Akdeniz'deki enerji güvenliği stratejileri, Rusya'nın bölgedeki ekonomik ve askeri varlığıyla önemli ölçüde şekillenmektedir. Enerji güvenliğinin sağlanması yalnızca AB'nin ekonomik meselesi değil aynı zamanda bölgesel ve ulusal güvenlik stratejileri ile ilişkilendirilmektedir. Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki etkisi AB'nin enerji güvenliği ve enerjinin çeşitlendirilmesi ile ilgili stratejilerini karmaşık hale getirmektedir.

Bölgede son yıllarda ön plana çıkan küresel aktörlerden biri de Çin olmuştur. Avrupa ve Orta Doğu'yu birbirine bağlayacak niteliğe sahip olan Akdeniz bölgesi, Çin

için stratejik ve bölgesel çıkar bakımından önemlidir. Çin'in Kuşak Yol girişimi Avrupa, Orta Doğu ve Afrika bölgelerinde etkisini göstermeye başlamıştır. Çin, Kuşak Yol girişimi ile Orta Asya üzerinden geçen kara ve demir yolu vasıtasıyla tarihi İpek Yolu güzergahları üzerinden doğu ve batı arasındaki ticareti canlandırmayı hedeflemiştir. Çin'in bölgede enerji, ulaştırma ve telekomünikasyon ile ilgili yaptığı yatırımların yanında bölgesel işbirliği yoluna gitmesi bölgede aktif bir rol oynadığının göstergesidir. Bu doğrultuda Avrupa ile kurulacak ortaklığın, projenin tüm dünyaya yayılmasında ve Çin'in küresel konumunu arttırmada önemi büyüktür. Çin'in enerji kaynakları ile ilgili yatırımlara önem vermesinin yanında AB'nin deniz kapasitesi Çin'in Doğu Akdeniz bölgesindeki çıkarlarını destekleme bakımından önemli bir potansiyel halindedir. Deniz ekonomisinin gelişmesinde iki taraf arasındaki işbirliği Çin ve AB'nin çıkarlarını destekleyici nitelikte olmasının yanında Yunanistan'daki Pire Limanı Çin'in Avrupa'ya ve Akdeniz'e ulaşmasında bir giriş kapısı özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla Çin AB'nin bölgede sahip olduğu kaynak ve pazar hacmi üzerindeki etkisinden yararlanmak istemektedir. Rusya'nın 2022 yılında Ukrayna'ya işgalinin ardından Avrupa ve dünyada enerji ihtiyacının artmasıyla Doğu Akdeniz bölgesindeki kaynakların uluslararası pazarlara ulaştırılmasıyla ilgili tartışmalar bölgenin öneminin anlaşılmasında önemlidir.

AB'nin bu açıdan gerçekleştirmiş olduğu tüm stratejilere yönelik yanıtlar bölgesel güvenlik dinamikleri ve uluslararası ilişkiler şeklinde açıklanmaktadır. Bu süreç içerisinde enerji güvenliğinin sağlanması, Uluslararası stratejik hedeflerin gerçekleştirilmesi ve jeopolitik etkileşimler ile Rusya'nın bölgedeki rolü AB'nin enerji güvenlik stratejilerini şekillendirirken, bölgesel güvenlik ve uluslararası ilişkiler konularını da gündeme getirmektedir. Bu araştırma AB'nin Doğu Akdeniz'deki enerji güvenliği ve bu bölgedeki Rusya faktörü konusunda ayrıntılı bilgiler sunmaktadır.

AB'nin Doğu Akdeniz'de enerji güvenliğini sağlayabilmesi ve Rusya'ya olan bağımlılığını azaltabilmesi için Rusya'nın bölgedeki ekonomik ve askeri varlığı göz önünde bulundurularak alternatif ve güvenli bir şekilde enerji kaynaklarının tedariki göz önünde bulundurulmalıdır. Jeopolitik dinamikler ve enerji güvenliği konusunda derinlemesine bir analiz gerçekleştirilmesi, AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltarak ekonomik ve siyasal olarak Rusya'nın AB üzerindeki etkisini en aza indirmek

için önemli bir rehberdir. Bölgesel güvenlik dinamiklerinin incelenmesi, ekonomik iş birlikleri ve enerji güvenliği ile ilgili karşılıklı etkileşimlerin yapılması AB'nin Rusya etkisinden bağımsız enerji tedarik zinciri oluşturması sürecinde yol gösterici olarak dikkate alınmalıdır. AB'nin Doğu Akdeniz üzerinden alternatif ve güvenli enerji tedarikini sağlaması için Doğu Akdeniz'de bulunan geçiş yollarının ve enerji kaynaklarının haritalandırılması yeni enerji kaynaklarına ulaşmak için gereklidir. Bunun dışında enerji çeşitlendirme sistemlerini değerlendirmesi AB'nin enerji güvenliğinin tesisi açısından önemli olmakla birlikte Rusya'nın Akdeniz zerindeki etkisi de göz önüne alınarak yeni güvenlik stratejileri ile ilgili değişimleri takip etmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aalto, P., & Westphal, K. (2008). İntroduction. P. Aalto (Dü.) içinde, *The EU-Russian Energy Dialogue Europe's Future Energy Security* (s. 1-22). Hampshire: Ashgate.
- AB Başkanlığı. (2024, Ocak 17). *Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası*. Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Başkanlığı: <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=80> (6 Nisan 2024).
- Acar, I., & Yılmaz, M. (2018). Doğu Akdeniz Kıta Sahranlığı Sorunsalı Üzerinden Doğalgaz Paylaşımı. *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, (s. 597-607). Ankara.
- Acer, Y. (2022). Eastmed Projesinde Dönüm Noktasına mı Geliniyor? *SETA*(326), 1-5.
- Açıkgöz, C., & Şen, O. (2022). Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i Güvenlikleştirme Üçgeni: Söylemler, Görseller, Eylemler. *Alternatif Politika*, 14(1), 142-175.
- Açıkmüş, S. A. (2011). Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(30), 43-73.
- Ağır, B. S. (2015). Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*(22), 97-130.
- Akdemir, İ. O., & Arslan, A. (2020). Yeni Güvenlik Epistemolojisi ve Çevresel Güvenlik Paradigması. N. Algan, D. Ö. Demiralp, & F. S. Çörtoğlu (Dü.), *Küresel Ekolojik Güvenlik Uluslararası Sempozyumu* içinde (s. 1-14). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Aksoy, M., & Merkezi, S. (2016). Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti. *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, 23.

- Alekseenkova, E. (2020). Russia Navigates Complex Competing Interests in the Eastern Mediterranean. M. Tanchum (Dü.) içinde, *Eastern Mediterranean In Uncharted Waters: Perspectives on Emerging Geopolitical Realities* (s. 80-89). Ankara: Publication of Association of Konrad-Adenauer-Stiftung.
- Alkan, M. N. (2015). Avrupa Birliği Enerji Güvenliği ve Ukrayna Meselesi. *Karadeniz Araştırmaları*(44), 215-227.
- Alptekin, G. (2015). Doğu Akdeniz Enerji Keşiflerinden Sonra Akdeniz Uyumu Fırsatı ve Bölge Devletlerin Politikaları (2009-2015). *BİLGESAM*, 523-542.
- Anadolu Ajansı. (2022, Ekim 10). *İsrail Hükümeti Lübnan ile Deniz Sınırı Anlaşmasını Onayladı*.<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-hukumeti-lubnan-ile-deniz-siniri-anlasmasini-onayladi/2722181> (18 Mart 2024).
- Anderman, K., Frisell, E. H., & Pallin, C. V. (2007). Russia-EU External Security Relations: Russian Policy and Perceptions. *FOI- Swedish Defense Research Agency*.
- Anlar, A. (2017). Farklı Bakış Açıları ile Enerji Güvenliği Üretici, Tüketici ve Transit Ülkeler: Türkiye Örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*(19), 59-88.
- Arends, J. F., & Frederik, M. (2009). Homeros' dan Hobbes ve Ötesine "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(22), 3-33.
- Aslan, C. (2023, Şubat 27). Kıbrıs Türk: <https://www.kibristurk.com/makale/dogu-akdenizin-dogal-gaz-jeo-politigi-404> (19 Şubat 2024).
- Ateş, D. (2009). Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm/Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10(1), 11-25.
- Atlas, M. İ. (2020). Enerji mi, Egemenlik mi: Rusya'nın Doğu Akdeniz'de Var Olma Stratejisi. *Kriter Dergi*(49), 29-31.

- Avcı, H. İ. (2021). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı: Yaşanan Krizler ve Etkileri. *Journal of Diplomatic Research*, 3(1), 1-22.
- Aydın, M. (1996). Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 51(1), 71-114.
- Baconi, T. (2017, Nisan 21). *Pipelines and Pipedreams: How the EU Can Support a Regional Gas Hub in the Eastern Mediterranean*. European Council on Foreign Relations:
https://ecfr.eu/publication/pipelines_and_pipedreams_how_the_eu_can_support_a_regional_gas_hub_in_7276/.
- Bahgat, G. (2006). Europe's Energy Security: Challenges and Opportunities. *International Affairs*, 961-975.
- Bakan, S., & Şahin, S. (2018). Uluslararası Güvenlik Yaklaşımının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 4(2), 135-152.
- Balcı, A. (2020). Kopenhag Okulu Yaklaşımı Ekseninde Bölgesel İşbirliği İhtimallerinin Analizi: Türkiye-Rusya-İran Örneği. Konya.
- Batı, F. G. (2021). Uluslararası Siyasette Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz Stratejisi. T. Arı, & M. H. Caşın içinde, *Doğu Akdeniz:Uluslararası Göç Mücadelesinin Yeni Arenası* (s. 143-152). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 69-85.
- Bayraç, H. N. (2009). Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol ve Doğalgaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 115-142.
- Baysal, B., & Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve Güvenikleştirme Teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*(22), 61-96.

- Baysal, K. (2012). İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Petrol Analizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 217-224.
- BBC Türkçe. (2022, Ekim 13). *İsrail-Lübnan deniz yetki alanları anlaşması bölge ve Avrupa için neden önemli?* (E. Göksedef, Dü.) <https://www.bbc.com/turkce/articles/c88j3g67w8go> (18 Mart 2024).
- Birdişli, F. (2020). Uluslararası Güvenliğin Tarihsel Gelişimi ve Post-Modern Güvenlik Dönemi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 235-260.
- Blanc, J. (1995, Temmuz 20). *Opinion on the Green Paper for a European Union Energy Policy*. EUR-Lex: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A51995IR0232&qid=1686765307014> (29 Mart 2024).
- Brauch, H. G. (2008). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 1-47.
- Buzan, B. (1983). *People, states, and fear: the national security problem in international relations*. Colorado: Wheatsheaf Books.
- Buzan, B., & Hansen, L. (2009). The Cold War Challenge to National Security. *The Evolution of International Security Studies* (s. 101-153). içinde London: Cambridge University Press.
- Buzan, B., Waever, O., & Wilde, J. D. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- Council of European Union. (2005, Mayıs 10). *15th EU-Russia Summit Road Maps*. https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/84811.pdf (16 Nisan 2024).
- Çelikpala, M. (2014). Enerji Güvenliği: NATO'nun Yeni Tehdit Algısı. *Uluslararası İlişkiler*, 10(40), 75-99.

- Çelikpala, M. (2022, Ekim 14). Panorama: <https://www.uikpanorama.com/blog/2022/10/14/hbv1/> (19 Şubat 2024).
- Çıkrıkçı, T., & Çomak, H. (2013). Realizmin Güvenlik Anlayışı ve Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz'in Güvenliği. *Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı* (s. 526-540). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- Çınar, B. (2014). Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Jeopolitiğinin Rolü. *Akademik Bakış*, 8(15), 39-56.
- Çitlioğlu, E., Kansu, Z. N., & Okur, A. O. (2022). *Doğu Akdeniz Enerji Ekonomi Politikası Çerçevesinde Hidrokarbon Kaynakları*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Demir, E. (2003, Şubat). *Enerji Şartı Antlaşması*. Mart 28, 2024 tarihinde Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi Dışişleri Bakanlığı Yayınları: <https://www.mfa.gov.tr/enerji-sarti-anlasmasi.tr.mfa> (28 Mart 2024).
- Demiray, M., & İşcan, İ. (2008, Ağustos). Uluslararası Sistemde Güvenlik Kavramının Değişimi Ekonomik ve Jeopolitik Arka Planı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(21), 141-170.
- Demirel, D. (2016). Lizbon Antlaşması'nın AB'nin Kurumsal Yapısına Etkileri. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 3(1), 91-103.
- Demiryol, T., Dursun-Özkanca, O., Mezran, K., Melcangi, A., Parkes, R., Harchaoui, J., Schmid, D., & Stein, A. (2020). *The East Mediterranean and regional security: A transatlantic dialogue*. Foreign Policy Research Institute. <https://www.fpri.org>
- Di Bella, G., Franagan, M. J., Foda, K., Maslova, S., Pienkowski, A., Stuermer, M., & Toscani, F. G. (2022, Temmuz 19). *Natural Gas in Europe: The Potential Impact of Disruptions to Supply*. IMF Working Paper European and Research Department:

<https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2022/07/18/Natural-Gas-in-Europe-The-Potential-Impact-of-Disruptions-to-Supply-520934> (16 Nisan 2024).

Dinçer, M. (2023). Asimetrik Karşılıklı Bağımlılık Çerçevesinde Avrupa Birliği Rusya Enerji İlişkilerinin Analizi: Ukrayna – Rusya Savaşı’nın AB Enerji Politikası Üzerinde Etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 394-433.

Dönmez, S. (2023). *Güvenlik Anlayışının Dönüşümü: İttifak Kavramı ve NATO*. Londra: Transnational Press London.

Duman, S. (2019). Doğu Akdeniz’de Emperyal Girişimler ve Türkiye. *Karadeniz Araştırmaları*, 213-230.

Dursun, S. (2011). *Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye*. Ankara: Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Düzgün, D. M. (2020). Realizm Teorisinin Ortaya Çıkışı ve Gelişme Evreleri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*(47), 256-276.

EC Directorate- Gneral for Communication. (t.y.). *History of the European Union 1960-69*. Avrupa Birliği Resmi İnternet Sitesi: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1960-69_en (25 Mart 2024).

Ediger, V. Ş., Devlen, B., & Mcdonald, D. B. (2012). Levant’ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz’in Enerji. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 9(33), 73-92.

Ekinci, M. U., & Şenay, F. (2014). Birleşik Kıbrıs İçin “Son Şans”: Federal Çözüm Müzakereleri. *SETA*(94), 1-28.

Ekodialog. (2019). *Enerji Güvenliği Nedir, Enerji Güvenliği ve Türkiye*. <https://www.ekodialog.com/Konular/enerji-guvenligi-nedir-turkiyede-enerji-guvenligi.html> (17 Şubat 2023).

- Energy Policy: Interest Interaction and Supranational Authority. (2001). S. S. Andersen, & K. A. Eliassen içinde, *Making Policy in Europe* (s. 106-123). London: SAGE Publications.
- Enerji Günlüğü. (2023, Şubat 22). *İsrail'in Leviathan gaz sahası için 100 milyon dolar yatırım Kaynak: Leviathan ortaklarından 100 milyon dolar yatırıma onay* . <https://www.enerjigunlugu.net/israilin-leviathan-gaz-sahasi-icin-100-milyon-dolar-yatirim-52985h.htm> (19 Şubat 2024).
- Erhan, Ç. (2001). ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(04), 77-93.
- Erkeç, E. (2023). Adalar Denizi'nde yaşanan Türkiye-Yunanistan geriliminin Doğu Akdeniz bölgesel güvenlik kompleksine yansımaları. *BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 4(2), 24-48.
- Ertaş, U. (2014, Ocak 12). *Tuiç Akademi*. Tuiç Akademi: <https://www.tuicakademi.org/neden-enerji-guvenligi/> (31 Haziran 2023).
- EUR-Lex. (1992, Şubat 7). *Treaty of Maastricht on European Union*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:11992M/TXT> (27 Mart 2024).
- EUR-Lex. (2016, Haziran 7). *Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union Part Three- Union Policies And Internal Actions Title Xxi – Energy Article 194*. Avrupa Birliği Resmi İnternet Sitesi: http://data.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2016/art_194/oj (6 Nisan 2024).
- Euronews. (2023, Ekim 30). *European Gas Prices Soar After Egypt Reports Zero imports*. <https://www.euronews.com/business/2023/10/30/european-gas-prices-soar-after-egypt-reports-zero-imports> (2 Mayıs 2024).
- European Commission. (1992, Eylül 14). *TACIS*. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-92-54_en.htm (27 Mart 2024).

European Commission. (1995, Aralık 19). *Energy Policy - The Way Ahead*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_95_1418 (29 Mart 2024).

European Commission. (2006, Mart 8). *Green Paper - A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy COM 2006) 0105 Final*. EUR-Lex: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52006DC0105&qid=1686828423596> (2 Nisan 2024).

European Commission. (2007, Ocak 11). *Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament - an energy policy for Europe*", COM (2007) 0001 Final. EUR-Lex: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52007DC0001&qid=1686899320334> (2 Nisan 2024).

European Commission. (2014, Kasım 18). *Speech on Building a Euro Mediterranean Energy Bridge, High Level Conference, Rome*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_14_1902 (8 Mayıs 2024).

European Commission. (2015, Şubat 2). *Communication From The Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee, The Committee of the Regions and the European Investment Bank: A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking*. EUR-Lex Avrupa Birliği Resmi İnternet Sitesi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52015DC0080> (6 Nisan 2024).

European Commission. (2022, Mayıs 18). *REPower the EU by Engaging with Energy Partners in a Changing World. Luxembourg: Publications Office of the European Union*.

European Commission. (2022a, Aralık 21). *EU sanctions against Russia following the invasion of Ukraine*. Luxembourg: Publications Office of the European Union:

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_22_1402 (18 Nisan 2024).

European Commission. (2022b, Haziran 15). *MoU EU Egypt Israel*.
<https://energy.ec.europa.eu/system/files/2022-06/MoU%20EU%20Egypt%20Israel.pdf> (2 Mayıs 2024).

European Commission. (t.y.). *Diversification of Gas Supply Sources and Routes*.
https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-security/diversification-gas-supply-sources-and-routes_en#the-southern-gas-corridor (6 Mayıs 2024).

European Commission. (t.y.). *REPowerEU Affordable, Secure and Sustainable Energy for Europe*. Nisan 7, 2024 tarihinde Avrupa Komisyonu Resmi İnternet Sitesi:
https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en (7 Nisan 2024).

European Commission, Secretariat-General. (2022, Mayıs 18). *Communication from The Commission to The European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic And Social Committee and The Committee of The Regions REPowerEU Plan*. EUR-Lex Avrupa Birliği Resmi İnternet Sitesi:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0230&qid=1687172578445> (7 Nisan 2024).

European Council. (2017, Haziran 16). *EU-Egypt Partnership Priorities 2017-2020*.
<https://www.consilium.europa.eu/media/23942/eu-egypt.pdf> (2 Mayıs 2024).

Eurostat. (2022, Mart 4). *Archive:EU Energy Mix and Import Dependency*.
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:EU_energy_mix_and_import_dependency#EU_energy_dependency_on_Russia (17 Nisan 2024).

- Eurostat. (2022, Şubat). *Archive:Russia-EU – International Trade in Goods Statistics*.
<https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220307-1>
(18 Nisan 2024).
- Eurostat. (2022, Nisan 26). *Extra-EU imports of petroleum oil by partner, 2020 and 2021*.
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Extra-EU_imports_of_petroleum_oil_by_partner,_2020_and_2021.png (8 Eylül 2024).
- Eurostat. (2023, Nisan 19). *EU Gas Consumption Decreased by 17.7%*.
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/DDN-20230419-1>
(8 Eylül 2024).
- Eurostat. (2023, Eylül 25). *EU Imports of Energy Products Continued to Drop in Q2 2023*.
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230925-1> (8 Eylül 2024).
- EU-Russia Energy Dialogue. (2010, Kasım). *Joint Report EU-Russia Energy Dialogue 2000-2010: Opportunities for our future Energy Partnership*.
<https://russiaeu.mid.ru/upload/iblock/d80/d808ccca39ad478fd9dcdb2a1c02bc88.pdf> (16 Nisan 2024).
- Gasimov, Z. (2022). Russia under Putin in the Eastern Mediterranean The Soviet Legacy, Flexibility and New Dynamics. *Comparative Southeast European Studies*, 70(3), 462-485.
- Giuli, M. (2021). Europe and the Eastern Mediterranean Energy Resources. *Transnational Security Cooperation in the Mediterranean*, 115-145.
- Güler, N. (2010). *Barselona Süreci & Akdeniz İçin Birlik*. İzmir: İzmir Ticaret Odası.
- Güler, Z. (2020). Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Yargı Organları Kararları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 1817-1826.

- Gündoğdu, E., & Gündoğdu, B. Ç. (2023). Avrupa Birliği Enerji Güvenliği'nin 2022 Ukrayna Krizi Bağlamında Analizi. *Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 31(2), 133-159.
- Güneş, M., & Arslan, T. (2018). Enerji Bağımlılığında Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4(7), 32-60.
- Güngör, M. (2023). Doğalgaz Jeopolitiği: Doğu Akdeniz. *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 131-155.
- Gürel, A., Mullen, F., & Tzimitras, H. (2013). *The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios*. Oslo: Oslo: Peace Research Institute (PRIO).
- Hamzaoglu, H. (2020). Rusya–Avrupa Birliği İlişkilerinde Enerji Etkeni ve “Kuzey Akımı-2” Boru Hattı Projesinin Jeopolitik İçeriği. *Alanya Akademik Bakış*, 5(1), 265-286.
- Harsem, Ø., & Claes, D. H. (2013). The Interdependence of European–Russian Energy Relations. *Energy Policy*, 784-791.
- Harunoğulları, M. (2020). Doğu Akdeniz Enerji Havzası: Bölge Üzerinde Yaşanan Uluslararası Anlaşmazlık ve Rekabet. *International Journal of Geography and Geography Education*, 455-481.
- Hatipoğlu, E. (2019, Kasım). Enerji Güvenliği. *Güvenlik Yazıları Serisi*(44). https://trguvenlikportali.com/wpcontent/uploads/2019/12/EnerjiGuvenligi_EmreHatipoglu_v.1.pdf.
- Hydrocarbons Technology. (t.y.). *Yamal – Europe Gas Pipeline*. <https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/yamal-europegaspipe/> (16 Nisan 2024).
- IGI Poseidon. (2021, July 23). *EastMed Pipeline Project*. <https://igi-poseidon.com/eastmed-poseidon/> (7 Şubat 2024).

- İmamoğlu, M. F., & Uygun, A. G. (2021). Türkiye ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Doğu Akdeniz Enerji Politikalarının Neorealist Perspektiften Karşılaştırmalı Analizi. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 187-201.
- International Energy Charter. (2015, Haziran 2). *The European Energy Charter*. <https://www.energycharter.org/process/european-energy-charter-1991/> (28 Mart 2024).
- International Energy Charter. (2019, 18 Şubat). *The Energy Charter Treaty*. <https://www.energycharter.org/process/energy-charter-treaty-1994/energy-charter-treaty/> (28 Mart 2024).
- İstikbal, D., & Boyraz, H. M. (2019). Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarına Ekonomi-Politik Bir Yaklaşım. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 3(5), 69-86.
- İyiat, B. (2020). Uluslararası İlişkiler Disiplininde Güvenlik Kavramı ve Kopenhag Okulu. *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 3-13.
- Kakışım, C. (2019). Enerji Krizlerinin Etkisiyle Şekillenen Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(2), 460-472.
- Kamacı, F. (2021). Güvenlik Politikalarının İki Yüzü: Realizm ve İdealizm. *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 85-95.
- Kanbal, B. (2012, Ağustos 7). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Algısı*. Uluslararası Politika Akademisi: <http://politikaakademisi.org/2012/08/07/uluslararasi-iliskilerde-guvenlik-algisi/> (18 Mayıs 2023).
- Karbuz, S. (2013, Ağustos 13). *Journal of Energy Security*. http://ensec.org/index.php?option=com_content&view=article&id=445%3Athe-under-belly-of-eastern-mediterranean-gas&catid=137%3Aissue-content&Itemid=422 (2 Ocak 2024)

- Karbuş, S., & Baccarini, L. (2017). East Mediterranean Gas: Regional Cooperation or Source of Tensions? *Barcelona Center for International Affairs*, 1-5.
- Kavaz, İ. (2020). Enerji Kaynakları ve Transfer Rotaları Bağlamında Doğu Akdeniz. *Anadolu Stratejileri Dergisi*, 2(2), 1-14.
- Kavaz, İ. (2021). Doğu Akdeniz'deki Enerji Rekabeti Üzerine Bir Değerlendirme. *TYB Akademi*, 26-47.
- Kaynak, A. B. (2022). Kaya Gazı Devriminin Gölgesinde Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri: İşbirliği için Fırsat mı, Çatışma için Gerekçe mi? *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 69-90.
- Kedikli, U., & Çalağan, Ö. (2017). Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz'in Önemi. *Sosyal Bilimler Metinleri*(1), 120-138.
- Kedikli, U., & Deniz, T. (2015). Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı. *Alternatif Politika*, 7(3), 399-423.
- Kesbiç, C. Y., & Şimşek, H. (2001). Avrupa Birliği Ortak Enerji Politikası. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-19.
- Keser, U., & Akgün, S. (2015). Stratejik Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu Üzerine Bir Değerlendirme. *Kıbrıs-Akdeniz Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay*, 1-14.
- Kesgin, S. (2020). Akdeniz'in Jeopolitik Ağırlığı. Y. Sarıkaya içinde, *2023'e Doğru Küresel ve Bölgesel Gelişmeler Karşısında Türk Dış Politikası* (s. 23-49). Ankara: TASAV.
- Kesgin, S. (2022). Doğu Akdeniz Jeopolitiği Perspektifinden Suriye Krizini Okumak. C. D. İpek (Dü.) içinde, *Suriye Krizi: Bölgesel Dinamikler ve Küresel Yansımalar* (s. 245-263). Ankara: TASAV.
- Kesici, G. E. (2022). Rusya-Ukrayna Savaşı'nın AB'nin Enerji Politikalarına Yansıması. *EURO Politika*(15), 46-54.

- Khadduri, W. (2012). East Mediterranean Gas: Opportunities and Challenges. *Mediterranean Politics*, 17(1), 111-117.
- Khrushcheva, O. (2011). The Creation of an Energy Security Society as a Way to Decrease Securitization Levels Between the European Union and Russia in Energy Trade. *Journal of Computer And Education Research*, 216-230.
- Kıllıoğlu, M. E. (2021). Rusya'nın Suriye ve Doğu Akdeniz'deki Mevcudiyeti. H. Ö. Sarıdoğan, & F. Çelebi (Dü) içinde, *İktisadi ve İdari Bilimlerden Seçkin Araştırmalar* (s. 1-303). İzmir: Duvar Yayınları.
- Kişi, E. (2022). 21. Yüzyılın Başında Ab, Abd ve Türkiye İlişkilerinin Temel Açmazı: Doğu Akdeniz Enerji Kaynakları. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(12), 1-26.
- Koç, R. (2022). Doğu Akdeniz'in Yeni Jeopolitiği: Kıbrıs Sorunu ve Suriye Krizi. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 13-40.
- Koray, M. (2020). Doğu Akdeniz'in Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi, Teknolojik Dönüşümler ve Denizaltıların Rolü. *Yeni Deniz Güvenliği Ekosistemi ve Doğu Akdeniz*. içinde TASAM.
- Korla, F. (2022). Ukrayna Krizi Sonrasında Avrupa'da Enerji Sorunsalı: Alternatif Enerji Arz Kaynakları ve Türkiye. *Journal of Economics and Political Sciences*, 2(1), 1-19.
- Kozanhan, M. K. (2022). Enerji Politikaları ve Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz. *Anadolu Strateji Dergisi*, 3(2), 55-75.
- Kökyay, F. (2021). Enerji Güvenliği Ekseninde Doğu Akdeniz Gaz Forumu. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 216-239.
- Köylü, M. (2021). Energy Card Of The Eastern Mediterranean: Cyprus. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 39-57.

- Kula, S., & Çakar, B. (2015). Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 6(12), 191-210.
- Kurtbağ, Ö. (2003). Avrupa-Akdeniz Ortaklığı: Barcelona Süreci. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 73-92.
- Kurylev, P. K., & Parkhitko, P. N. (2021). Russian Policy in the Mediterranean: Historical Continuity and International Context. *Vestnik RUDN. International Relations*, 21(4), 609-624.
- Lukyanov, F. (2008). Russia-EU: The Partnership That Went Astray. *Europe-Asia Studies*, 1107-1119.
- Mat, T. Y., Köse, M. A., & Armağan, M. İ. (2021). Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Doğu Akdeniz Meselesine İlişkin Güncel Siyasi Gelişmeler ve Meselenin Uluslararası Hukuk Boyutu. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 79(3), 1067-1101.
- Matlary, J. H. (1997). *Energy Policy in the European Union*. New York: St. Martins Press.
- Mcdonald, M. (2008). Securitization and the Construction of Security. *European Journal of International Relations*, 14(4), 563-587.
- Mcgowan, F. (2011). Putting Energy Insecurity into Historical Context: European Responses to the Energy Crises of the 1970s and 2000s. *Geopolitics*, 486-511.
- Meral, Ö. E. (2018). “Akdeniz İçin Birlik” Örneğinde Avrupa Birliği’nin Ortak Dış Politika Oluşturma Çabası. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 1-9.
- Mırcioğlu, D. (2022). Avrupa Birliği Enerji Politikalarının Uygulanmasında Rusya Faktörü. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 96-122.
- Miş, N. (2011). Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 345-381.

- Mitchell, G. (2020, September). *The Eastern Mediterranean Gas Forum: Cooperation in the Shadow of Competition*. MITVIM: <https://mitvim.org.il/wp-content/uploads/Gabriel-Mitchell-The-Eastern-Mediterranean-Gas-Forum-September-2020.pdf> (5 Şubat 2024).
- Nord Stream. (2023). *The Pipeline*. <https://www.nord-stream.com/the-project/pipeline/> (16 Nisan 2024).
- NS Energy. (2019a, Mart). *Blue Stream Natural Gas Pipeline*. <https://www.nsenergybusiness.com/projects/blue-stream-natural-gas-pipeline/> (16 Nisan 2024).
- NS Energy. (2019, Mart). <https://www.nsenergybusiness.com/projects/eastern-mediterranean-pipeline-project/> (15 Şubat 2024).
- NTV. (2020, Ocak 1). *Türk Akımı Doğalgaz Boru Hattı Açıldı (Türk Akımı Hattı Projesi)*. <https://www.ntv.com.tr/ekonomi/turkakim-dogalgaz-boru-hatti-acildi,zSHS1-EeTUWkI30C40IKgw> (16 Nisan 2024).
- Oktay, E., & Çamkıran, R. F. (2006). Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliği Açısından Türkiye'nin Önemi. *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 153-173.
- Ozan, E. (2020). Doğu Akdeniz'de ABD-Rusya Rekabeti ve Türkiye'nin Güvenliği. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 159-188.
- Önerli, C. (2021, Temmuz 14). (O. Yazıcı, Editör) MozartCultures: <https://mozartcultures.com/uluslararasi-iliskilerde-guvenlik-kavrami/> (31 Temmuz 2023).
- Örnek, S., & Mızrak, B. (2016). Bir Güvenlik Sorunu Olarak Kıbrıs'ın Enerji Kaynakları ve Uluslararası Aktörlerin Politikaları. *Bilge Strateji*, 8(15), 13-32.
- Örselli, E., & Babahanoğlu, V. (2019). Doğu Akdeniz'de Açılmaya Çalışılan Pandoranın Kutusu Enerji Kaynaklarından Alan Hakimiyetine Uzanan Ekonomik Politik Hesaplar. *Journal of International Social Research*, 12(66), 388-400.

- Özdoğan, M. (2019). Realizm ve Neorealizm Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1-24.
- Özer, M. A., Ayhan, U., & İrdem, İ. (2017). Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Bölgesel Güvenlik. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 19(3), 165-184.
- Özer, S. (2013). Doğu Akdeniz'de enerji güvenliği ve savaşları [Energy security and wars in East Mediterranean]. *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 5(60), 1-15.
- Özev, M. H., & Kazımova, Z. (2023). Rusya'nın Doğu Akdeniz Politikalarında Enerji Güvenliği Bağlamında EastMed Projesinin Yeri. *TASAM*, 1-17.
- Özgen, C. (2013). Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğine Yönelik Bir Girişim: Akdeniz Kalkanı Harekatı. *Akademik Ortadoğu*, 8(15), 101-114.
- Özsoy, B. (2023). Rusya-Ukrayna Savaşı Gölgesinde AB Enerji Politikaları ve Türk Devletleri. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(25), 43-66.
- Öztopal, M. K., & Yiğittepe, L. (2020). Türkiye'nin Enerji Güvenliği Bağlamında Doğu Akdeniz'de Enerji Rekabeti. *Akademik Barış Dergisi*, 259-272.
- Pala, P. B. (2016, Eylül). Enerji Güvenliği Bağlamında Avrupa Birliği'nin Enerji Politikaları. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF UYES Dergisi*(2), 48-58.
- Parlar, D. S. (2022). Doğu Akdeniz Enerji Rekabetinde Libya. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(23), 87-111.
- Publications Office of the European Union. (2007, Kasım 19). *Treaty Establishing the European Atomic Energy Community (Euratom)*. Avrupa Birliği Resmi İnternet Sitesi:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0024> (25 Mart 2024).
- Publications Office of the European Union. (2014, Mayıs 19). *A Stable and Abundant Energy Supply for Europe*. EUR-Lex Avrupa Birliği Resmi İnternet Sitesi: <https://eur-lex.europa.eu/legal->

content/EN/LSU/?uri=CELEX:52014DC0330&qid=1687097511073 (6 Nisan 2024).

S&P Global. (2024, Nisan 23). *Egypt to Halt All LNG Exports From May to Meet Domestic Needs*. <https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/latest-news/lng/042324-egypt-to-halt-all-lng-exports-from-may-to-meet-domestic-needs> (2 Mayıs 2024).

Saçı, C. (2020). Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti ve Türkiye. *Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 4(2), 135-153.

Salameh, R., & Chedid, R. (2020). Economic and geopolitical implications of natural gas export from the East Mediterranean: The Case of Lebanon. *Energy Policy*, 1-11.

Saleh, A., & Abouelkheir, H. F. (2013). Egypt and the EU: An Assessment of the Egyptian Euro-Mediterranean Partnership. *Topics in Middle Eastern and North African Economies*, 15(1), 39-63.

Sandıklı, A., & Emeklier, B. (2012). Güvenlik Yaklaşımında Değişim ve Dönüşüm. 1-67.

Savaş, C. İ., & Akbayır, M. (2021). Bölgesel Güvenlik Kompleksi Kuramı'nda Yalıtıcı Kavramı: Doğu Akdeniz ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 21(2), 226-244.

Schaffer, B. (2018). Eastern Mediterranean Energy: A Decade After the Major Discoveries. *Turkish Policy Quarterly*, 89-96.

Sefcovic, M. (2016, Temmuz 29). *Maroš Šefčovič on the Energy Union and its role for Central and Southeastern Europe*. Electromagazine: <https://www.elektormagazine.com/news/maros-sefcovic-energy-union-role-central-southeastern-europe> (8 Mayıs 2024).

Semin, A. (2023, Aralık 22). Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-7-ekimden-sonra-dogu-akdenizde-ne-degisti/3089682> (19 Şubat 2024).

- Serdar, İ. (2015). Neorealizm, Neoliberalizm, Konstraktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış. *The Journal of Europe-Middle East Social Science Studies*, 1(1), 14-38.
- Seval, H. F. (2017). Soğuk Savaş'tan Günümüze İnsani Müdahale: Neo-Realist Perspektif. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 469-481.
- Sevim, C. (2012). Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 7(26), 4378-4391.
- Shaprles, J. D. (2016). The Shifting Geopolitics of Russia's Natural Gas Exports and Their Impact on EU-Russia Gas Relations. *Geopolitics*, 21(4), 880-912.
- Siddi, M. (2018). The Role of Power in EU–Russia Energy Relations: The Interplay between Markets and Geopolitics. *Europe-Asia Studies*, 1552-1571.
- Siddi, M. (2022). EU-Russia energy relations. *Cham: Springer International Publishing*, 237-261.
- Smith, K. C. (2007). Russian Energy Pressure Fails to Unite Europe. *CSIS Euro-Focus*, 1-8.
- Söderbaum, F., & Shaw, T. M. (2003). The World Order Approach. *Theories of New Regionalism* (s. 43-62). içinde London: Palgrave Macmillian.
- Stergiou, A. (2019). Geopolitics and Energy Security in the Eastern Mediterranean: The Formation of New 'Energy Alliances'. *The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security*, 11-30.
- Stocker, J. (2012). No EEZ Solution: The Politics of Oil and Gas in the Eastern Mediterranean. *The Middle East Journal*, 579-597.
- Stratfor. (2018). *The Eastern Mediterranean's New Great Game Over Natural Gas Stratfor World View*. The Eastern Mediterranean's New Great Game Over Natural Gas Stratfor World View (1 Mart 2024).

- Sula, İ. E. (2021). Güvenlikleştirme Kuramında ‘Söz Edim’ ve ‘Pratikler’: Türkçe Güvenlikleştirme Yazınında ‘Yöntem’ Arayışı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(37), 85-118.
- Şafak, E. (2019). *Doğu Akdeniz’de Enerji Bağlamında Değişen Dengeler*. Lefkoşa: Yakın Doğu Enstitüsü Yayınları.
- Şahin, G. (2015). Soğuk Savaş Sonrası Değişen Güvenlik Anlayışı Bağlamında NATO. 44-45. Edirne.
- Şanlı, S. (2012). Uluslararası İlişkiler Bağlamında Güvenlik ve Strateji Boyutunda Akdeniz.
- Şatana, N., & Özpek, B. B. (2010). ABD ve Türkiye’de Geçmişten Günümüze Güvenlik Çalışmaları. *Ortadoğu Etütleri*, 2(2), 75-114.
- Şeker, A. U. (2023, Temmuz 7). *AB, Enerji Şartı Anlaşması’ndan Çıkmaya Hazırlanıyor*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/ab-enerji-sarti-anlasmasindan-cikmaya-hazirlaniyor/2939693> (29 Mart 2024).
- Tichý, L. (2020). EU Political Discourse on the Energy Security Relations. *European Political Science*, 19(4), 603-621.
- Tokatlı, S. G. (2022). Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Algısında Yaşanan Değişim ve Uluslararası Sistemin Değişen Dinamikleri. *Vakavünis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 376-406.
- Topçu, M. C. (2021). Doğu Akdeniz’in Enerji Jeopolitiği ve Deniz Yetki Uyuşmazlıkları Çerçevesinde Türkiye-GKRY Anlaşmazlıkları. *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi*, 1(1), 38-56.
- Türkeş, İ., & Şahin, G. (2024). Bölgesel Güvenlik Kompleksi Kapsamında Baltık ve Doğu Akdeniz Coğrafyalarında Tehdit Analizi. *Electronic Journal of Political Science Studies (EJPSS)*.

- U.S Energy Information Administration. (2013). *Overview of Oil and Natural Gas in the Eastern Mediterranean Region*.
https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/regions_of_interest/Eastern_Mediterranean (1 Ocak 2024).
- Ünal, M. C. (2015). Enerji Güvenliği Çerçevesinde Avrupa Enerji Politikasının Gelişimi ve Rusya Faktörü. *Enerji ve Diplomasi Dergisi*, 1(1), 54-79.
- Üren, M. (2021). Küresel Güç Hedefi Olma Bağlamında Rusya'nın Doğu Akdeniz Politikası. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(2), 851-874.
- Vantaggiato, F. P. (2020). Networks as First Best? Network Entrepreneurship and Venue Shifting in the Establishment of the Network of Euro–Mediterranean Energy Regulators. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 58(3), 654-671.
- von der Leyen, U. (2022, Kasım 12). *Statement by President von der Leyen on 'REPowerEU: Outlook on EU Gas Supply in 2023*. Avrupa Komisyonu Resmi İnternet Sitesi:
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_7669 (7 Nisan 2024).
- Wæver, O. (1995). Identity, Integration and Security Solving the Sovereignty Puzzle in E.U. Studies. *Journal of International Affairs*, 389-431.
- Wæver, O., Buzan, B., Kelstrup, M., & Lemaitre, P. (1993). Societal Security. *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe* (s. 15-40). içinde Londra: Pinter Publishers Ltd.
- Yalçın, Z. (2017). Avrupa Birliği'nin Enerji Politikaları Bağlamında Rusya'ya Olan Bağımlılığı. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38-59.
- Yaşa, A. G., & Yılmaz, M. (2022). Doğu Akdeniz'de Bulunan Doğalgaz Rezervlerinin Bölgesel Enerji Politikalarına ve Rekabete Etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(1), 1-17.

- Yaşot, M. (2022). Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliğini Etkileyen Çatışma Alanları: Ukrayna-Rusya, İran ve Doğu Akdeniz. Aydın.
- Yaycı, C. (2012). Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu Ve Türkiye. *Bilge Strateji*, 4(6), 1-70.
- Yıldız, A. (2015). Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i Güvenlikleştirilmesi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3(1), 1-25.
- Yıldız, D. (2009). *Doğu Akdeniz'de Isınan Sular*. İstanbul: Bizim Kitaplar Yayınları.
- Yıldız, F. (2013). Avrupa Birliği Enerji Politikaları ve Enerji Arz Güvenliği Arayışları. *İnsan ve Toplum*, 159-181.
- Yılmaz, E. (2018). Doğu Akdeniz'de Enerji Çıkmazı. *Seta Perspektif*(188), 1-5.
- Yorkan, A. (2009). Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye'ye Etkileri. *Bilge Strateji*, 1(1), 24-39.
- Yorulmaz, M. (2014). "Değişen" Uluslararası Güvenlik Algılamaları Bağlamında Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde "Değişmeyen" Güvenlik Paradoksu. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 103-135.
- Zhussipbek, G. (2011). Avrupa Birliği İle Rusya Federasyonu Arasındaki "Stratejik Ortaklığın" Analizi. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 47-85.